

3
ГАЛАКТИКА ●
ГАЛАКТИКА ●
БИБЛИОТЕКА ●

КУРД ЛАСВИЦ

АПИКИС

**КУРД ЛАСВИЦ
АПИКИС
РАЗКАЗИ**

Превод: Виолета Тончева

chitanka.info

Курд Ласвиц живее и твори през втората половина на миналия и първото десетилетие на нашия век. Следвал е природознание и философия. До края на живота си работи като гимназиален учител. Може би затова редом с проникателния и духовит разказвач навсякъде присъствува и ученият, чиято прецизност, мисловна дълбочина и охота за повествуване насърчават раждането на една нова литературна форма — научната фантастика. Творчеството му, очаровало неговите съвременници преди почти сто години, привлича и днес с неотслабваща сила.

ЛЮДМИЛА СТОЯНОВА НЕМСКИЯТ ЖУЛ ВЕРН

Курд Ласвиц полага основния камък на немската научна фантастика. Наричат го, не без основание впрочем, немския Жул Верн. Науката стимулира неговата фантастика, тя оправдава и най-волната измислица в нея. Става дума за особена, футурологична фантастика, съвпадаща със законите на въображаемата наука и техника на бъдещето, с въображаемите бъдещи възможности на човека въобще. Балансираното присъствие на художественост, познавателен елемент, фантазия и утопично мислене придават своеобразието на тая фантастика. В спектъра и проблясват също звънките багри на чудесното и приказното, само че винаги рационално обяснени, пародийно разколебани, дискредитирани в самата им мистична сърцевина.

Бъдещият писател е роден през 1848 г. в Бреслау (Вроцлав) в семейството на известен търговец, дългогодишен депутат в немския ландтаг. В юношеството си се интересувал не толкова от литература, колкото от естествени науки и философия. Следвайки вътрешното си влечение, той изменил на фамилната традиция и вместо търговия учил физика и математика в университетите на Бреслау и Берлин. По-късно защитил дисертация върху природонаучна тема и станал доктор на философските науки.

Бащата на немската научно-техническа утопия е фактически първият в дългата редица автори фантасти, чиито основни интереси не са в полето на литературата и чиято белетристика е всъщност вторичен продукт на професионалната им заетост в областта на точните науки — един вид хоби, някаква втора любов, на която те гледат като възможност да популяризират пред по-широката публика природонаучната картина на света.

Защитавал без особени усилия в продължение на десетилетия правото си да бъде първото перо в гилдията на немските фантасти, Курд Ласвиц всъщност обаче цял живот мечтае за академична кариера,

пише редица научни трудове и непрекъснато прави постъпки за преподавателско място в университета. Плод на тая му неутолена страст са една обемиста „История на атомистиката от средните векове до Нютон“ (1890), научната биография на високо ценения от него психофизик Густав Теодор Фехнер от 1896 г. и философските есета от поредицата „Реалности“ (1900), проникнати от кантиански дух. Насъщния впрочем Ласвиц изкарва от учителски труд. Почти до края на живота си (умира в 1910 г.) предава физика и математика в гимназията в Гота и води обременително за останалите му занимания учителско съществуване. Любопитно е, че сред учениците му е бил другият световноизвестен немски фантаст — Ханс Доменик, — чиято ранна проза е чувствително повлияна от Ласвицовия художествен модел.

Още първият разказ на Ласвиц — „До нулевата точка на битието“, публикуван през 1871 г. прави впечатление с удивително точните попадения в научно-техническите предсказания на фантаста. По битово-психологическия си комфорт неговият 24 век напомня твърде много нашето съвремие. Еднодневните излети с летящи машини от Западна Европа до Ниагара се смятат за нещо обикновено. Печатният телеграф, климатичните инсталации и небостъргачите впрочем също. Физиологията, която с всеки ден разшифрова все нови и нови страни от мозъчната дейност на човека е опознала „ембриологията на естетическия идеал“, а психокинетът (средство за директно въздействие върху определени мозъчни участъци) е в състояние да направи емоционалността му напълно управляема. Но няма ли тогава поезията и музиката да се превърнат в никому ненужни музейни изкуства? Трагико-ироничният финал на разказа нарежда Ласвиц сред първите европейски интелектуалци, които предупредително издигат глас срещу нарастващата власт на технократите в живота. Предсказанията му впрочем нямат единствено технически амбиции, те визират контурите на бъдещето и в по-общ социалнопсихологически план — състезателни полети, влудилото 24. век изкуство, на обонянието, модният танц „хулу-кулу“, чиято кулминация е сблъскването на главите... Игрово развеселената фантазия на младия автор тук сякаш чете направо от книгата на днешния ден: ралита, хепънинги, Кунг-фу.

Историята на научната фантастика представя Курд Ласвиц като една от най-големите фигури в жанра от времето преди Първата световна война. През 1878 г. излизат неговите „Картини на бъдещето — два разказа за 24 и 39 век“, които пародийно продължават в хилядолетията съдби и събития, фиксирани още в „До нулевата точка на битието“. Ласвиц явно се дистанцира от техническата еуфория на европейските интелектуалци от края на 19 век. Не споделя фанатичната им вяра на неопфити, че блестящите научно-технически открития и изобретения, мощните нови машини и бурният напредък на физиката, химията и медицината автоматично ще отведат човечеството в страната на щастието. Фантазиите му носят едновременно чертите на техническата утопия и антиутопията. Те отправят ред провокационни въпроси към безоблачния технически ентузиазъм на съвременниците, предупреждават за възможната обратна страна на медала, предричат опасността от безогледен диктат на науката във всички сфери на житейското: Някога навярно приемани като комични фантастични хиперболи, екологическите прогнози на писателя днес звучат изненадващо актуално. В „Срещу световния закон“ последният ботаник на Земята безпомощно наблюдава пълното изчезване на растителната ѝ покривка. Хората от 39 век са напълно равнодушни към прекрасната зелена украса на планетата, защото са се научили да произвеждат храната си направо от основните химически елементи. Само че с унищожаването на растителната природа изчезва и въздухът и него пък трябва да добиват във фабрики за кислород, а от преследващия ги индустриален прах могат да си отдъхнат единствено на 2300 метра под морското равнище в ресторант „Градините на океана“.

Немският фантаст фактически създава първите митове за градовете на бъдещето. И както подобава на творец, изповядващ религията на 19-то столетие — науката, в тия митове има шум на машини и мирис на химически реакции, те гъмжат от математически и физически формули и всякакви технически чудеса. Това са митове — логически уравнения, необичайно дръзки и далекобойни, събиращи фантастиката с точността. Днес повечето от тях (за вертолета и за синоптичната карта, за изкуственото синтезиране на белтък, за задочното, т.е. телевизионното училище или училището с

дистанционно обучение, и за интегралната машина, т.е. компютъра) са вече действителност или уверено очакван утрешен ден.

Въображението на Ласвиц пътува свободно през историческите коловози на бъдещето. То портретува с изненадващо ясновидство любопитни подробности от техническата му въоръженост и екологическите му проблеми и макар да изнася осъществяването на утопичните технологии прекалено напред във времето, това ни най-малко не накърнява впечатлението за изумителната му прозорливост. При това не единствено в технически аспект. Нека си спомним карикатурния образ на сънуващото униформени сънища човечество от „Фабрикант на мечти“ — великолепна алегория на тънко предусетената експанзия на техническия и държавния тоталитаризъм в 20 век.

Ласвиц създава фантастика с необикновено богат вътрешен диапазон — от научно-техническата утопия до ексцентричната дяволиада и от артистичната шега и закачката на приказката до отровната злъч на сатиричната гротеска. Философът идеалист и материалистът природоестественник упорито се сражават по страниците на неговите книги. С философските си убеждения писателят е обърнат назад към Кант, а като природоестественник е на висотата на модерната наука на своето време. Романите, разказите и приказките му приканват читателя към участие в интригуваща интелектуална игра, много от тях напомнят упражнение по имагинерна логика („Как дяволът взе професора“ и „Универсалната библиотека“ например), но заедно с това са дълбоко поетични, топли и човечни. Всички те носят следите на интензивните му занимания с философия и естествени науки. Писателят визира човека като космическо същество, мисли в крупни, надхвърлящи земното и човешкото космически мащаби, предсказва раждането на нова небесна раса. Интелектуалният пласт в творбите му обаче всякога е облъхнат от живеца на една артистична ирония. Тя взема връх, побеждава сухата разсъдъчност на учения, укротява дързостта на фантаста и спасително приземява и двамата върху терена на веселия атракцион, на бляскавия виц и абсурдистката шега. Ласвиц е ненадминат майстор на ироничните философски поанти, на фантастичния хумор и фантастичната гротеска. Иронията напират отвсякъде. Тя е в характерите, в ситуациите и в конфликтите. В описанията на неподвластния на „коригиращото“

вмешателство на науката загадъчен свят на чувствата и страстите, в ексцентричните детайли на фантастичния интериор и екстериора. Има я дори в имената на героите — карикатурни, но по своему елегантни: Молекуландър, Атом и Хидрогениус, Лирика и Функционата...

Ласвицовите „модерни приказки“ са обединени в сборниците „Сапунени мехури“ (1890) и „Никога и винаги — нови приказки“ (1902). Лукавото въображение на фантаста устройва пародийни срещи на традиционния приказен персонаж с рационализма на новите времена, дето няма вече място за старите вълшебства. „Природните закони не са нищо друго освен израз на научното съзнание на едно определено време“ — изрича с тона на краен философски релативизъм дегенериралият приказен дух от „Вълшебната лампа на Аладин“, неспособен вече да изпълнява човешките желания. В „Проектите на света“, „Принцеса Дада“, „Чадърът“ и др. Ласвиц също игрово сблъсква приказката и логиката, поетичния мит и модерния рационализъм. Той въвлича във фантазиите си арабески класическия утопичен остров и фолклорната екзотика, игрово преплита мистичното, технически рационалното и лирично-романтичното. Върху ограниченото пространство на разказа немският фантаст събира олимпийските музи, древните елински мъдреци и своите учени съвременници, моделира светове, дето е възможно всичко — алхимичното материализиране на човешките чувства и настроения в малки живи фигурки например („Психотомия“). Подобно артистично разноцветие е напълно чуждо на строго технизираната, едноизмерима фантастична палитра на Верн, а и на Уелс.

У Ласвиц всичко може да премине в собствената си противоположност, да приеме изненадващо нови и неочаквани значения. Романтичната приказка може да прозвучи пародийно, фантастичната пародия да се преобрази във висока поезия, а забавната, привидно неангажирана фантазна игра да ни изведе към драматично сериозни житейски прозрения. Преобразуването на значенията, рязката смяна на смисловите и естетически равнища е сред респектиращите постижения на писателя, който очевидно е получил немалко ценни уроци върху трудното изкуство на гротескостроенето в творческата лаборатория на немските романтици. В потвърждение е достатъчно да споменем „Из дневника на една мравка“, дето по Хофманов маниер е

изнамерил нова и неочаквана гледна точка за философска преценка на човешкото.

Един откровен социалнокритичен втори план пронизва повечето творби, представени в „Апикис“. Отвъд дръзката фантазна игра, зад карнавалните фойерверки и шеговития диaboлизъм проблясват ред сериозни житейски обобщения. Във „Фабрикант на мечти“, „Дистанционно училище“, „Върху сапунения мехур“, „Психотомия“ и др. Ласвиц убедително доказва, че освен забавен и развлекателен утопист, той може да бъде язвителен и саркастичен анализатор на собствената си съвременност.

Късните художествени творби на писателя — „Аспира — роман за един облак“ (1905) и „Звездна роса“ (1908), са създадени под въздействието на философските възгледи на Фехнер. Ласвиц е силно впечатлен от опита на натурфилософа да помири психологията и физиката, субективното и обективното в едно „точно учение за връзката между душата и тялото“. В духа на пантеистичния Фехнеров светоглед в „Аспира“ един облак приема женски облик, а в „Звездна роса“ разумните цветя от спътника на Нептун след изпълнено с разочарования посещение на Земята отново ѝ обръщат гръб.

Международно признание писателят получава след публикуването на романа „На две планети“ (1897), оценяван като най-съществения му и траен личен принос в развитието на научнофантастичния жанр. Романът е преведен на много езици, настойчиво го преиздават и в наши дни. В него Ласвиц пръв във фантастиката използва мотива „война на световите“ — книгата му излиза цяла година преди прочутия роман на Хърбърт Уелс. И ако все пак може да се спори дали Уелс във „Война на световите“ действително е в гравитацията на Ласвицовата марсианска парадигма, или е стигнал до същата идея по свой собствен път, то съвсем очевидно е стажуването у Ласвиц на русина Александър Богданов, автор на нащумялата утопия „Червената планета“. В потвърждение на изпреварващия характер на утопичното, мислене на немския фантаст дори и спрямо великия Верн си заслужава да представим в кратко резюме съдържанието на това обемисто с пространните си дидактични пасажии двутомно произведение.

Балон с немски учени се отправя с изследователска цел към Северния полюс, но претърпява авария. Марсиански астронавти, които

са основали в Арктика своя научна станция, спасяват земните хора. Предоставена им е възможност да посетят Марс и да се запознаят с високоразвитата тамошна цивилизация. Марсианците, които наричат себе си нуми, умеят да превръщат слънчевата радиация в електричество, произвеждат храната си по синтетичен път, изобретили са ретроспектив — уред, който прави видими миналите събития, а от астронавтските им съоръжения си струва да споменем космическата платформа, служеща като междинна спирка в междузвездните им пътешествия.

Външно марсианците приличат на хората, но имат по-големи очи и по-висока телесна температура. По-напреднали са от човечеството не само в технологическо, но и в социално и морално отношение. Животът на планетата им е организиран върху принципите на нуменството — един вид социална и техническа утопия. Постигнати са хармонични форми на обществен живот, чужд на всяко насилие и принуда. Ако някому не харесва в собствената му родина, той може да се пресели в друга страна заедно с подвижната си къща. Страхувайки се да не бъдат обезлюдени, всички държави се стремят да създадат най-добри условия за поданиците си.

Нумите идват на Земята не за да рушат и завладяват, а напротив, да учат и подпомагат човечеството. Но Англия не разбира това (политическото мислене на Ласвиц все пак не надхвърля равнището на провинциалния немски учител) и започва война, в която прославената кралска флота е разбита от летящите машини на марсианите, а Западна Европа е превърната в техен протекторат.

Не земните вируси, както е у Уелс, а мекият земен климат, гравитацията и влажността на атмосферата се оказват фатални за пришълците. Те стават деспотични и предизвикват у хората желание за отпор. Използващи марсианската технология, американските инженери построяват тайно 30 въздушни кораба за борба със завоевателите. Но накрая вместо унищожителна война е сключен мир между двете планети — немският писател е явно чужд на космическата ксенофобия на Уелс.

В есето „Нашите права върху жителя на другите планети“ Ласвиц споделя носталгията си по един извънземен свят, възплътил най-светлите мечти и желания на човечеството. Още Джордано Бруно, пише той, си представяше звездите населени. Пратеникът на Земята —

този нов Колумб, претъпкан с догматизъм... Как би реагирал той, като открие Непознатия, ако го има. С пацифистичния си финал романът „На две планети“ предлага окрилящо решение на темата „среща с Другите от Космоса“.

От 1981 г. в чест на писателя е учредена Ласвицова литературна награда, връчвана само на немскоезични автори. С нея се отдава дължимото на един от най-талантливите пионери на жанра. Другата ѝ задача е да оживи и насърчи собствените сили на притеснената под ураганния напор на американската science fiction немска фантастична проза, чиято звезда след Курд Ласвиц вече никога не се е издигала толкова високо в небето на научната фантастика.

ДИСТАНЦИОННО УЧИЛИЩЕ

„Пътят до вкъщи все пак е дълъг — през такива горещи дни това се усеща. Струва ми се, че съм уморен. Но малко Движение ще ми подейства, разбира се, добре.“

Така си мислеше професор Фристер, когато след привършилите четири учебни часа се връщаше от гимназията у дома. Бе се настанил удобно в работния си кабинет. Седеше на писалището, подпираше главата си с ръце и прибираще от челото си бялата, от бързото ходене все още влажна коса.

„До обедата има още точно един час. И тъй — какво да правя? Да поработя естествено. Тук лежат две големи купчини сини тетрадки, работи на деветокласници, поправки, които трябва да бъдат направени. Сега обаче няма да стане! Разбира се, много е интересно да извеждаш всяка година ново поколение, все нови индивиди на пътя на духовното развитие! Каква прекрасна задача — да вдъхваш за двадесет и осми път все нови сили на един и същ учебен материал! Жалко само, че индивидите малко прекалено се повтарят! Зная съвсем точно какво е написано в тетрадките. Това са все същите грешки. Крайно поучително за статистика как при всички тях се налага все същият закон на човешката заблуда в нейното развитие — крайно интересно! Но сега, сега все пак съм малко преуморен.“

Фристер посегна към един куп ръкописи, които съдържаха собствените му изследвания върху хода на всекидневните температурни криви — изключително важни по въпроса с ваканцията, обявявана по време на жега, — и се задълбочи в тях. Там имаше едно трудно място, което все още не бе преодолял. Наистина знаеше пътя, по който трябва да тръгне, ала изчисленията — те изискваха много месеци труд, — откъде да вземе той това време?

Топна писалката, направи една бележка, пак остави писалката и наново подпря глава.

„Така вече би станало — помисли си той, — само че за такава работа човек би трябвало да е бодър. Но кога? Четирите часа, многото

приказки, внимаването и ядовете за все същите глупости, и пътят. Общо взето, в учебната техника сме все пак още много назад. Дали не би трябвало в такъв случай да се измисли нещо по-добро от тази стара практика, учители и ученици да се събират в клас и... Е, да, разбира се, това е идеална задача... междуременно хабят се все пак много сили и — и малко уморява. Смятам, че развитието на техниката би могло да потърси по-икономичен път.“

Фристер се облегна на стола и затвори за малко очи.

„Да — продължи мисълта си той, — колко състрадателно ще гледат след сто или двеста години на нашия остарял, прахосващ сили метод! Младежи, чието чувство за отговорност е попило в плътта и кръвта им, учители, които използват най-модерна техника, никакви извинения, никакви опити за измама, никакви детинщини, никакви погрешни действия, никакво претоварване — идеални порядки! Защо ли не мога дотогава — може би — да си взема отпуск? Странно, че още никога не ми е хрумвало — много странно, — трябва все пак някога да попитам... Не се ли почука току-що?“

— Ах, това сте вие, колега Волтхайм, та това е много мило! Тъкмо си мислех за вас. Вие сте човекът на изобретенията. Не знаете ли някое изобретение, което — как да кажа? — модернизира, опростява обучението... хм...

— О да, струва ми се, че зная — отвърна гласът на Волтхайм, — нашето училище с дистанционно обучение би било превъзходно учебно заведение.

— Училище с дистанционно обучение ли? Защо ме гледате така — така странно, колега? Само съм малко изморен, но моля, седнете!

— Зная добре, че учебният ви час веднага ще започне, ала се надявам да не ви смущавам.

— Днес ли? Мене? Не, естествено, не. Чувствувам се така особено, имам навярно леко главоболие. А какъв ден сме днес?

— Осми юли, хиляда деветстотин деветдесет и девета година, господин природен инспектор.

— Така, така — съвсем правилно. Хм! Само си помислих току-що — природен инспектор, — ама вие все да се шегувате.

— Че такова си е званието ви като дистанционен преподавател по география в двеста и единадесета реална телефонна гимназия. Но не

чувате ли? Звъни се. Учениците вече се включиха в мрежата. Можете да започвате.

Фристер се помъчи да погледне колегата си в очите, но чертите се размиха пред погледа му. Той долови тихо, мелодично жужене, без да може да си обясни откъде идва. „Сигурно е някоя остроумна шега на Волтхайм — реши той. — Е, добре, не искам да му преча. Ще видим какво си е наумил.“ И като се смееше, добави:

— Скъпи колега, та аз съвсем не съм подготвен и въобще не зная какво имате предвид с дистанционното училище.

— О, моля ви, господин природен инспектор — ясно чу той Волтхайм отново да приказва, — сега вие искате да ме вземете на подбив. И без това още вчера записахте лекцията си за днес на фонографа. А за дистанционното училище написахте брошура още през хиляда деветстотин седемдесет и седма година. Спомняте си, нали?

— Наистина не съм в състояние да го направя.

Волтхайм се изсмя недвусмислено.

— Е, тогава внимавайте! — предупреди го той. — Виждате ли отсреща на стената своеобразната картинна галерия?

Фристер погледна нататък. Бе твърде изненадан. Действително, на стената, където друг път се възправяше етажерка с книги, имаше около трийсетина правоъгълни рамки. Ала картините в тях бяха живи. Млади хора между шестнадесет и деветнадесет години се бяха излегли в удобни пози, всеки в отделно кресло. И наистина — това си бяха неговите деветокласници, макар и в необичайни дрехи. Това бе неговият отличник, чиято ниско подстригана глава едва се подаваше иззад вестника. А Майер дори пушеше спокойно пурата си. Други дъвчеха закуската си.

— Ще ми се наистина да вярвам, че там виждам моите ученици — предпазливо рече Фристер. — Много интересно! Да знаех само какво значи това? Да не би действително да съм имал един век отпуск? Приемете, че е така, колега, и ми говорете, сякаш живеем днес фактически в хиляда деветстотин деветдесет и девета година, а аз съм загубил за момент паметта си.

— С голямо удоволствие, господин природен инспектор, щом това ви харесва. Тези младежи съставляват без съмнение последния клас на двеста и единадесета реална гимназия с дистанционно

обучение. В действителност те не се намират в класна стая, а повечето от тях седят в собствените си домове точно така, както и вие самият. Само когато родителите нямат нужните средства да поберат вкъщи цялата апаратура за дистанционно обучение, учениците посещават обзаведените за тази цел обществени места. Младите хора живеят, както знаете, в най-различни селища на родината ни, тъй като мрежата за дистанционно обучение се разпростира върху хиляда и повече километра.

— Наистина изобщо нищо не зная, колега. Но продължавайте. По време на отпуската ми техниката трябва да е постигнала забележителен напредък.

— Това е и моето мнение. Не само телефонът, но и телевизорът са усъвършенствувани дотолкова, че едновременно с думите на говорещия образът, движенията, всеки от жестовете му могат да се възприемат най-отчетливо. Сега, разбира се, не е необходимо вече да се извървяват далечните пътища до училище, учители и ученици могат спокойно да си останат у дома.

— Много радващо — промърмори Фристер, — а личното въздействие?

— Не липсва. Така, както вие виждате учениците, така и те виждат учителя пред себе си, само че в значително по-голяма рамка, така да се каже, в човешки ръст. Затова пък учениците не могат да се виждат помежду си, а само да се чуват, ала чуват всичко каквото казват. Вие трябва само да натиснете бутона там отпред, така имате връзка и урокът може да започне.

— Разбирам. Колко пречки са избегнати по този начин. Толкова ли е спешно обаче? Послушайте, колега, та оборудването трябва да е струвало доста пари на държавата!

— Какво от това? Откакто са разкрити необятните златни рудници в Нова Гвинея и петролните кладенци в Немски Китай, имаме толкова пари, че в крайна сметка не можем да ги употребим за нищо по-добро, освен за образователни цели.

— Яааа! И каква заплата имам сега?

— Че вие много добре знаете! Като природен инспектор — петдесет хиляди марки. Но по същество. Естествено, учебната хигиена постигна не по-малки успехи. Въпросът за претоварването е разрешен. Креслата, в които са се разположили учениците, са снабдени възможно

най-целесъобразно със самостоятелни измервателни уреди, които отчитат теглото, пулса, налягането и количеството на издишването, разхода на умствена енергия. Щом умствената енергия се изчерпи до допустимата степен, психографът регистрира настъпилата вследствие на това умора, връзката между учител и ученик автоматично се прекъсва и с това въпросният ученик се освобождава от по-нататъшни занятия.

— Много добре, струва ми се. Впрочем, когато аз самият съм малко уморен, както например днес...

— Е, при такава заплата! Но и за това е помислено. Ако сега искате да започнете, сложете си, моля, най-напред този запечатан предпазен мозъчен бинт. Благодарение на него ще бъдете избавен от опасността да разпилеете в училище повече умствена сила от това, което отговаря на способността на учениците и личното ви възнаграждение. А сега натиснете! Чувате ли, звъни се. Сега и вашият образ също се явява на учениците и вие можете да разговаряте с тях.

— Но за какво? Та аз не съм подготвен — прошепна Фристер на Волтхайм.

— Ще се нареди някак — отзова се по същия начин Волтхайм. — Вие, като опитен преподавател, оставете само учениците да говорят. На всяка рамка е написано името. Лекцията ви се намира тук във фонографа, трябва само да натиснете.

Веднага се забеляза, че по пътя на дистанционното въздействие учителят бе влязъл в клас, т.е. бе станал видим за учениците. Ратенберг прибра вестника си, Майер незабавно отмести встрани фаса от пурата си, Зупард и Нойман преглътнаха последните хапки от закуските си.

Фристер обходи с поглед екраните си.

Един от учениците, това бе Майер, се поклони и съобщи:

— Аз отсъствах предния час.

— Защо?

— Трябваше да ми масажират втората мозъчна гънка.

Фристер поклати глава. Откъде можеше да знае дали според модерното схващане това е достатъчно извинение.

— Беше ли необходимо? — попита той и даде при това знак на Волтхайм да му се притече на помощ.

— Да — не се смути Майер, — родителите ми поръчаха да фотографират сънищата ми и се оказа, че постоянно сънувам коне.

— Лъжа — прошушна Волтхайм. — Конете отдавна са измрели.
— Та конете отдавна вече са измрели — повтори Фристер.
— Тъкмо затова трябваше да се подложа на масаж, господин природен инспектор.

— Какво говорите, географията е най-добрият масаж за ума.

Фристер забеляза, че две от рамките, които все още бяха празни, току-що се запълниха. Прочете имената и попита:

— Е, Хайнц, откъде пристигате едва сега?

— Извинете, господин природен инспектор, мама забрави вчера джобната ни машинка за белтъци в женския клуб на Шпицберген, аз трябваше бързо да я донеса и тъй като бе много ветровито, малко се позабавих.

— А вие, Шварц, вие защо идвате толкова късно?

— Аз, аз — вчера баща ми стана таен електрически съветник...

— Но тук не виждам никаква причинна връзка.

— Да, включиха ни за празненството в централния шампанопровод и затова не можах да дойда в стаята си.

— Претекст! — изшушука Волтхайм. — Просто е гулял.

— Хайде, хайде — усъмни се Фристер, — работата не ми се вижда съвсем ясна. Кажете ми сега вие, Майер, какво взехме предния час?

— Извинете, господин природен инспектор, аз отсъствах вчера.

— Ах, да, вярно. Кажете вие, Брандхаус!

— Извинете, господин природен инспектор, вчера не можах да работя. Тук е извинението от баща ми.

Брандхаус натисна копчето на своя фонограф и се чу басовият глас на по-възрастен човек: „Вчера синът ми Сименс не можа да научи уроците си поради преумора в мускулите на ръката си. Брандхаус“

— Как? — възмути се Фристер. — Та ръцете не са ви необходими, за да преговаряте.

— Моторът ни Не е в ред и затова би трябвало сам да въртя фонографа, с който си бях водил записки, а тъкмо това не можех да правя.

— Как се преуморихте?

— При упражнениия с въздушния велосипед.

Фристер смутено се огледа за Волтхайм.

— Може и така да е — промърмори Волтхайм. — Вероятно е бил на излет с млади дами и е танцувал прекалено много въздушни кадрили.

— Послушайте, колега, като че ли извиненията в училището с дистанционно обучение не са по-малко, отколкото по мое време. — И той отново се обърна към учениците.

— Добре, Ратенберг, какво взехме?

— Светлинните телефонни станции с Америка. Но те вече не съществуват. Всичките са закрити, тъй като ги замениха с химическия дистанционен манипулатор. Новооткритите химически разтворими лъчи проникват през горещите недра на земното кълбо и следователно хората имат възможността да говорят по химически път през Земята.

От изумление Фристер поклати глава.

Ученикът го възприе като знак на възражение и продължи:

— Господин природният инспектор посочи наистина още връзката „Кройцберг—Химборасо“, но от днес сутринта и тя е закрыта. Току-що го прочетох в „Берлински дистанционен показалец“.

— Достатъчно, а сега, Хорнбокс, продължете!

— Най-важните държави на Америка са кралство Калифорния, царство Ню Йорк, анархистката република Куба, църковната държава Мексико и южноамериканското Слънчево царство.

„Какво собствено чувам тук!“ — помисли Фристер, но каза само:

— Продължавайте, Шварц!

Шварц започна да говори с такава бързина, че Фристер едва успяваше да следва мисълта му:

— След като техниците вследствие на прякото използване на слънчевото лъчение за работна сила станали управляващото съсловие и взели в свои ръце средствата за производство на човечеството, те основали акционерна държава, като закупили цялата налична земя в Южна Америка между двата тропика. Понеже извеждали силата си направо от Слънцето, нарекли тази държава Слънчева държава. Слънчевите си колектори прекарвали над високите планини, както и над върхарите на дърветата и степите на обширните равнини...

— Но, Шварц, вие изобщо не движите устните си, като говорите. И защо непрекъснато си играете с пръсти по масата? Да не би да четете от учебника?

— Моля ви, господин природен инспектор — Шварц продължаваше да снове с пръсти по масата, — та аз пиша на разговорната машина. Самият аз не мога да говоря, понеже си изгорих езика.

— Тогава продължавайте.

— Точно дотук бяхме стигнали.

Фристер объркано се извърна към Волтхайм.

— Ами сега? — попита той.

— Оставете фонографа си да говори.

Фристер включи устройството и за свое най-голямо учудване чу собствения си глас: „Ще разгледаме сега изследователските експедиции до Южния полюс. В днешно време на нас, разбира се, ни е лесно да се плъзгаме с летателните си машини над ледената пустиня, но помислете какви трудности са се изпречвали пред хората само преди сто години, каква смелост е била необходима, за да проникнат с онези трошливи хидрокораби и с мизерни кучешки впрягове в най-недостъпни области. Ако прадедите ни бяха толкова лениви като вас, никога не бихме стигнали до Южния полюс. Това са били съвършено други хора! На един ученик от деветнадесети век никога не би му хрумнало да яде тайно в час изкуствени аспержи, както — за съжаление — трябваше наскоро да забележа, че правите вие, отгоре на това една пикантна подправка, което почти граничи с кревоугодничество. Помислете за това, какъв мъченически глад е трябвало да понесат между другото изследователите пътешественици. Случвало се седмици наред да нямат нищо друго за ядене, освен сурова птича мас, но и тогава не губели кураж и посред терзанията на стръвния глад един от онези герои записал в дневника си паметната дума...“

„Емиле, искаш ли да ядеш довечера изкуствени аспержи? Не са скъпи“ — запита тънък женски глас, който на това място от лекцията внезапно се вмъкна между думите на оратора.

Оглушителният смях на всички ученици приветствува това прекъсване. Възмутен, Фристер поиска обяснение от Волтхайм:

— Какво беше това?

Волтхайм също се усмихваше.

— Изглежда, вчера — поясни той — тъкмо по време на подготовката ви за урока госпожа съпругата ви е влязла с този въпрос

и фонографът, разбира се, вярно е възпроизвел думите.

— Но, скъпи колега, та това е доста неприятна страна на вашето дистанционно училище...

— Виждате ли, то си има също своите добри страни. Този пристъп на смях толкова напрегна учениците, че осем клапи паднаха. Тези ученици са преуморени. Още трима и трябва да приключите занятията.

— О, би ми било наистина, добре дошло, защото самият аз — както, струва ми се, вече ви казах — съм малко изтощен. Но я чуйте, какво е пък това, този тържествен звънец?

— Това е знак от директора, че желае да говори с вас.

Действително сега Фристер ясно долови непознат глас:

— Извинете, уважаеми господин природен инспектор, че ви притеснявам, но току-що научавам, че колегата Брехбергер се е блъснал с въздушния си велосипед в един комин и се е поизплашил. Бъдете така добър да го заместите през следващия час.

— О, с голямо удоволствие...

Директорът пак звънна на тръгване.

— А сега с какво да се захвана, добри ми Волтхайм — завайка се Фристер, — останалите ученици изглеждат още съвсем бодри, а към фонографа не смея да посегна вече.

— Накарайте ги да повторят.

Фристер отново се обърна към класа:

— А сега ми повторете какво казах.

Той видя как всички ученици почти едновременно включват фонографите си, на които бяха записали лекцията. Апаратите бръмнаха. Казаните от две дузини фонографи думи се занизаха в нестроен хор покрай ушите му, все по-бързо и по-бързо бръмчаха и бучаха, той почувствува как му се завива свят сред тази оглушителна гълчава, изстена, посегна към главата си и изведнъж стана тихо, съвсем тихо.

„Аха, мозъчната превръзка! — досети се той. — Сигурно съм прекалено уморен, затова занятията прекъснаха от само себе си — изключен съм. Слава богу!“

В този момент той внезапно подскочи. Рамката пред него бе изчезнала. Старите му книги пак си стояха там.

— Но кажете все пак какво е това, колега Волтхайм? Колегата Волтхайм стоеше до него и казваше:

— Извинявайте много, господин професор — дано не съм ви събудил. Когато влязох, вие така сладко спяхте, че аз съвсем тихо седнах тук на дивана, за да не ви безпокоя.

— Така, така, спал ли съм? Въпреки това ви чух да идвате! Представете си, сънувах нещо странно. Петдесет хиляди марки заплата! Ала накрая трябваше да замествам един колега...

— Да, за съжаление това е вярно, затова дойдох тук — колегата Третер...

— Какво говорите! Кога?

— Утре сутринта в осем часа.

— В клас?

— Че къде другаде?

— Помислих си, че в дистанционното училище. Учудвате ли се? Да, ако знаехте! Имах сто години отпуск! Е, седнете, колега. Значи утре? Това ме устройва, защото днес наистина съм малко напрегнат.

ВЪРХУ САПУНЕНИЯ МЕХУР

— Чичо Вендел, чичо Вендел! Погледни само големия сапунен мехур, прелестните цветове! Откъде се вземат?

Тъй извика синчето ми от прозореца надолу към градината, накъдето пускаше да хвърчат пъстрите си топки от пяна.

Чичо Вендел седеше до мене под сянката на високите дървета и пурите ни подправяха чистия, благоуханен въздух на един хубав летен следобед.

— Хм — каза или по-скоро промърмори чичо Вендел, обърнат към мен, — хм, хайде, обясни му го! Хм! Любопитен съм как ще го сториш. Интерферентни цветове на тънки ивици, нали? Зная го вече. Различна дължина на вълната, ивиците не се покриват и тъй нататък. Ще разбере ли момчето — хм!

— Да — отвърнах малко смутен, — детето, естествено, не може да разбере физичното обяснение, пък и съвсем не е необходимо. Нали обяснението е нещо относително и трябва да се съобразява с гледището на питащия. Новият факт трябва само да се включи в един обичаен ход на мисли, да се свърже с познати представи — и понеже формулите на математическата физика още не спадат към обикновения ход на мисли у моя потомък...

— Не е лошо, хм! — Чичо Вендел кимна с глава. — Улучи горедолу. Не можеш да обясниш, да го свържеш с обичайни представи — няма изобщо никаква допирна точка. Тъкмо това е! В опита на детето — един съвсем различен свят — има неща, с които липсва всякаква връзка. Навсякъде е така! Знаещият трябва да мълчи, учителят трябва да лъже. Или ще иде на кръста, на кладата, в хумористичните вестници — в зависимост от модата. Микроген! Микроген!

Последните две думи чичо Вендел смънка само на себе си. Нямаше да го разбере, ако вече честичко не бях чувал от него думата микроген. То бе последното му изобретение.

Чичо Вендел бе направил вече много изобретения. Всъщност той не правеше нищо друго, освен изобретения. Жилището му

представляваше една цялостно оборудвана лаборатория, наполовина алхимическа работилница, наполовина модерен кабинет по физика. Бе особено благоволение, ако разрешеше някому да влезе вътре. Защото пазеше откритията си в тайна. Само понякога, когато водехме задушевен разговор, повдигаше крайчеца на воала, който забулваше тайните му. Тогава се чудех на пълнотата в знанията му, още повече на задълбоченото му вникване в научните методи и последиците им, в цялото развитие на културата. Ала той не можеше да бъде склонен да изложи на показ възгледите си — а поради това и откритията си, — понеже те, както обясняваше той, не можели да бъдат разбрани без новите му теории. Сам аз го видях как по изкуствен път получава от неорганичните вещества белтък. Когато настоявах да публикува това епохално откритие, което вероятно би било в състояние изцяло да преобрази социалните ни условия или поне да ги подобри, той имаше навика да казва: „Нямам желание да се излагам на присмех. Та те не могат да го проумеят. Не са дорасли, никаква допирна точка, друг свят, друг свят! Да чакат хиляда години! Остави хората да си спорят, всички са еднакво невежи.“

Сега той бе открил микрогена. Не зная със сигурност дали бе вещество или апарат, но разбрах поне, че чрез него той бе в състояние да умалява както пространствените, така и времевите пропорции в какъвто и да е мащаб. Но умаляване не просто за окото, каквото е възможно чрез оптичните прибори, а за всички сетива: цялата съзнателна дейност се изменяше така, че наистина всички видове усещания си оставаха качествено същите, ала всички количествени връзки се стесняваха. Той твърдеше, че може да накара който и да е индивид, а заедно с него и кръга на възприятията му да се смалят до милионна, до билионна част от големината си. Как го правеше? Да, тогава той отново мълчаливо се усмихна на себе си и промърмори:

— Хм, не можете да разберете, не мога да ви го обясня, пък и няма да ви помогне. Хората си остават хора независимо от възрастта, не виждат по-далеч от носа си. Защо тепърва да спорим?

— Как попадна сега на микрогена? — поинтересувах се аз.

— Много просто, скъпи племеннико. За днешния учен свят микрогенът представлява това, което е сапуненият мехур за твоето момче. Може би една играчка, въпреки това за разбирането ѝ липсва всякаква опорна точка. Но понеже учените не са деца и предявяват

претенцията да разбират всичко, би се завързал един безкраен спор, ако пожелаех да извадя на бял свят учението си. Напълно безполезно, тъй като решението се намира извън цялото днешно познание. Биха ми се присмивали — хм — лудница...

— Все едно — възпротивих се аз, — да се възвести истината, е дълг дори ако трябва човек да понесе страданията на непризнат гений! Само по този път са постигнати завоеванията на цивилизацията. Извади доказателствата си!

— Хм — усъмни се чичо, — а ако никой не може да проумее доказателствата? Ако говорим на два различни езика? Тогава спорът завършва с това, че се унищожава малцинството — физически или морално. Нямам никакво желание за това.

— Въпреки всичко — отвърнах аз храбро — бих изповядвал истината, ако държах в ръцете си доказателствата.

— Пред непълнолетни и слепци — така ли? Искаш ли да опиташ? Погледни това нещо.

Чичо Вендел извади малък апарат от джоба си. Различих няколко стъклени тръбички в метална обковка, с винтове и скала. Той поднесе тръбичките под носа ми и започна да върти. Усетих, че вдишвам нещо необикновено.

— Ах, колко е хубав този тук! — възкликна пак синът ми, сочейки един нов сапунен мехур, който бавно се спускаше откъм парапета на прозореца.

— А сега разгледай този сапунен мехур — нареди чичо Вендел и продължи да върти.

Стори ми се, че сапуненият мехур видимо се увеличава. Доближавах го все повече и повече. Прозорецът с момчето, масата, пред която седяхме, градинските дървета се отдалечаваха, ставаха все по-неясни. Единствено чичо Вендел си оставаше до мене; тръбичката си бе прибрал в джоба. Досегашното ни обкръжение бе вече изчезнало. Като огромен матовобял купол се разстилаше небето над нас и се изгубваше на хоризонта. Спояхме върху огледалната повърхност на обширно, замръзнало езеро. Ледът бе гладък и без пукнатини; въпреки това изглеждаше като че ли извършва слаби, вълнообразни движения. Неясни силуети се подаваха тук-там над повърхността.

— Какво става тук? — извиках аз изплашено. — Къде сме? Ледът ли ни влече?

— Върху сапунения мехур сме — съобщи хладнокръвно чичо Вендел. — Това, което мислиш за лед, е повърхността на жилавата водна ципица, която мехурът образува. Според човешката мярка той е равен на една петхилядна част от сантиметъра; едва петстотин такива слоя, напластени един върху друг, биха направили един милиметър.

Без да искам, повдигнах единия си крак, сякаш можех по този начин да стана по-лек:

— За бога, чичо — примолих се аз, — не си прави лекомислени шегии! Истината ли казваш?

— Напълно. Но не се страхувай от нищо. За сегашния ти ръст тази ципица отговаря по здравина на стоманена броня с дебелина двеста метра. С помощта на микрогена ние се умалихме във всяко отношение в мащаб едно към сто милиона. Така че сапуненият мехур, който според човешките мерки има обиколка четиридесет сантиметра, сега за нас е точно толкова голям, колкото земното кълбо за човека.

— А колко сме големи самите ние? — запитах колебливо.

— Височината ни съставлява една шестдесет хилядна част от милиметъра. Вече не биха ни открили дори с най-чувствителния микроскоп.

— Но защо не виждаме къщата, градината, домашните ми — въобще Земята?

— Те са под нашия хоризонт. Но дори и Земята да се издигне пред нас, ти няма да видиш от нея нищо друго, освен едно матово сияние, защото вследствие на нищожните ни размери всички оптически съотношения така са променени, че наистина в сегашното ни обкръжение виждаме напълно ясно, но от предишния ни свят, чиито физични основи са сто милиона пъти по-големи, живеем съвършено изолирано. Следователно трябва да се задоволиш с това, което има за гледане върху сапунения мехур, а то е достатъчно.

— И просто се чудя — намесих се аз, — че изобщо виждаме нещо тук, че при промените се условия сетивата ни действуват също като преди. Та нали сега сме по-малки от дължината на една светлинна вълна; вероятно молекулите и атомите сега ни влияят съвсем другояче.

— Хм! — Чичо Вендел се засмя по своя си начин. — Че какво са етерните вълни и атомите? Измъдрувани мащаби, изчислени от човек за човека. Сега ние се смаяваме и с нас се смаяват всички мащаби. А какво общо има това с усещането? Усещането е първичното, даденото;

светлината, звукът и налягането остават непроменени за нас, защото те са качества. Само количествата се променят и ако пожелаехме да направим физични измервания, щяхме да установим, че етерните вълни са също сто милиона пъти по-малки.

Междувременно продължихме странствуването си по сапунения мехур и стигнахме до едно място, където прозрачни лъчи се устремяваха подобно на струи на водоскок във висините. В този миг ме прониза една мисъл, която накара кръвта в жилите ми Да замръзне. Ами ако сапуненият мехур се спукаше! Ако съдбата ни запокитеше — мене на някоя от възникващите водни пращинки, а чичо Вендел с неговия микроген на друга? Кой щеше да ме открие някога? И какво щеше да стане с мене, ако трябваше цял живот да си остана с моя незначителен ръст от една шестдесет хилядна част от милиметъра? Какво бях аз сред хората? И Гъливер в Бробдингнаг не можеше да се сравнява с мен, защото въобще никой не ме виждаше! Жена ми, децата ми! Може би те щяха да ме всмукнат със следващата глътка въздух в белите си дробове и докато оплакват необяснимата ми загуба, аз щях да вегетирам като невидима бактерия в кръвта им.

— Бързо, чичо, хайде бързо! — паникьосах се аз. — Върни ни отново човешкия ръст! Сапуненият мехур ще се спуква всеки миг! Истинско чудо е, че още се крепи! Но колко време сме вече тук?

— Не бери грижа — рече чичо Вендел невъзмутимо, — сапуненият мехур няма да се спуква, преди да се махнем оттук. Мярката ни за време се намали едновременно с нас и това, което ти смяташ тук за една минута, е според земното време едва една сто милионна част от него. Ако сапуненият мехур лети само десет земни секунди във въздуха, за нашето сегашно телесно устройство това прави един цял човешки живот. Естествено, обитателите на сапунения мехур живеят сто хиляди пъти по-бързо, отколкото понастоящем ние.

— Как, да не би да вземеш да твърдиш, че и сапуненият мехур има жители?

— Разбира се, че има жители, и то доста образовани. Само че тяхното време тече приблизително десет билиона пъти по-бързо от човешкото, т.е. те чувствуват, те живеят десет билиона пъти по-стремително. Това означава, че три земни секунди са равни на един милион години върху сапунения мехур, макар и неговите обитатели да не са създали понятието година в нашия смисъл на думата, тъй като

тяхното сапунено кълбо няма постоянна и достатъчно бърза ротация. И като вземеш предвид, че този сапунен мехур, върху който се намираме, е възникнал най-малко преди шест секунди, трябва да признаеш, че през тези два милиона години на същото това място вече са могли да се развият един доста приличен живот и подобаваща нему цивилизация. Поне това отговаря на опита ми с други сапунени мехури, като на всички тях и производните им не може да се отрече родствената прилика с майката Земя.

— Но къде са тези обитатели? Тук виждам добре предмети, които бих оприличил на растения, а тези полукълбовидни куполи биха могли да представляват един град, обаче нищо човекоподобно не мога да открия.

— Много естествено. Сетивната ни способност, макар и да е станала сто милиона пъти по-голяма от човешката, въпреки това е още сто хиляди пъти по-бавна от тази на сапунците (нека да наречем така жителите на сапунения мехур). Докато сега ние мислим, че е изминала една секунда, те изживяват двадесет и осем часа. В това съотношение е ускорен целият живот тук. Разгледай само тази растителност.

— Правилно — съгласих се аз, — виждам ясно как дърветата тук — защото тези кораловидни образувания навярно са дървета — растат, цъфтят и Дават плодове пред очите ни. А там една къща израства, тъй да се каже, направо от земята.

— Сапунците я строят. В тази минута, в която гледаме, наблюдаваме резултата на двумесечен и повече труд. Самите работници не виждаме, понеже движенията им се извършват прекалено бързо за нашата възприемателна способност. Но скоро ще излезем от затруднението. С помощта на микрогена ще изостря усета ни за време сто хиляди пъти. Ето, помириши още веднъж. Ръстът ни си остава същият, преместих само скалата на времето.

Чичо Вендел наново извади тръбичката си. Помирисах и незабавно се озовах в един град, заобиколен от многобройни, усърдно заети създания, които имаха решителна прилика с човека. Само дете всички ми изглеждаха малко прекалено прозрачни, което явно се дължеше на произхода им от глицерин и сапун. Доловихме също гласовете им, без да мога въпреки това да разбере езика им. Растенията бяха изгубили бързата си променливост, сега се намирахме в същите съотношения на възприемане към тях, като сапунците, или като нас,

хората, към организмите на Земята. Това, което преди ни бе заприличало на струи от водоскок, се оказа, че са цветните стебла на един бързорастящ вид висока трева. Сега и жителите на сапунения мехур ни видяха и ни обсипаха с много въпроси, които очевидно издаваха любопитство.

Разбирахме се много трудно, понеже крайниците им, които имаха известна прилика с власинките на полипи, извършваха толкова странни движения, че дори езикът на жестовете отказваше да ни служи. Междувременно те ни приеха извънредно приятелски; смятаха ни, както разбрахме по-късно, за жители на друга част от тяхното кълбо, която още не бяха посетили. Храната, която ни предложиха, имаше силен алкален привкус и не ни се услаждаше, с времето обаче свикнахме с нея, възприемахме само като много неприятен факта, че нямаше същински напитки, а винаги само кашоподобни супи. Изобщо всичко върху това небесно тяло бе съобразено с гъстотечното или пихтиесто агрегатно състояние и удивителното бе, че и при тези променени условия природата или по-скоро съзидателната сила на живота бе сътворила чрез нагаждане най-целесъобразните структури. Сапунците действително бяха интелигентни същества. Храна, дишане, движение и почивка, незаменимите нужди на всички живи твари ни дадоха първите отправни точки, за да разберем отделни неща от езика им и да се приспособим.

Тъй като с готовност се откликваше на нуждите ни, пък и чичо Вендел уверяваше, че отсъствието ни от дома не би могло да надхвърли един неуловим за земните условия период от време, то аз използвах с радост възможността да опозная този нов свят. Смяна между ден и нощ наистина не се извършваше, но след работа следваха редовни почивки, които приблизително отговаряха на нашето дневно разпределение. Занимавахме се прилежно с изучаването на сапунски език и не пропускахме да изследваме точно физичните условия на сапунения мехур, както и социалните служби на сапунците. С последната цел заминахме за столицата, където бяхме представени на държавния глава, който носеше титлата повелител на Мислещите. Сапунците наричат себе си „Мислещите“, и то с право, тъй като насърчаването на науките стои при тях на висока почит, а в споровете на учените цялата нация взема най-дейно участие. В това отношение

трябваше да придобием опит, който без малко щеше да ни се отрази зле.

Грижливо си водех дневник за резултатите от нашето наблюдение и бях събрал богат материал, който след завръщането ни на Земята смятах да обработя в една културна история на сапунците. За съжаление бях изпуснал предвид едно обстоятелство. При нашето много внезапно наложило се уголемяване аз не носех записките в себе си и така се случи нещастieto те да останат незасегнати от въздействието на микрогена. Естествено, незаменимите ми ръкописи вече не могат да бъдат намерени; те летят като неоткриваеми пращинки някъде наоколо, а заедно с тях и доказателствата за престоя ми върху сапунения мехур.

Трябва да сме живели около две години сред сапунците, когато напрежението между двете главни научни схващания, застъпени при тях, достигна особено висок градус. Завещанието на по-старата школа за устройството на света бе енергично оспорено от един изключително виден природоизследовател на име Глагли, когото по-младото, напредничаво течение с жар подкрепяше. Поради това, както обикновено става в такива случаи, призоваха Глагли пред съда на Академията на Мислещите, за да решат, в интерес на държавата и реда, дали неговите идеи и открития могат да бъдат търпени. Противниците на Глагли се опираха най-вече на това, че теориите му противоречели на старите и неотменими основни закони на Мислещите. По тази причина те настояваха или Глагли да опровергае учението си, или да бъде подложен на определеното за ерес наказание. Преди всичко те намираха следните три точки от учението на Глагли за погрешни и гибелни:

Първо — светът отвътре е кух, изпълнен с въздух, а кората му е дебела само триста лакътя. Срецу това те възразяваха: ако почвата, върху която стъпват Мислещите, беше кухня, то тя щеше отдавна вече да се е напукала. А в книгата на древния философ Емзо (това е сапунският Аристотел) е написано: „Светът е плътен и няма никога да се пръсне.“

Второ — бе заявил Глагли, — светът се състои само от два основни елемента, мазнина и алкалий, които изобщо са единствените елементи и съществуват открай време; от тях по механичен път е възникнал светът, също така не е възможно никога да е съществувало

нещо друго, което да не е съставено от мазнина и алкалий; въздухът се отделя от тези елементи.

В противовес на това се обясняваше, че не само мазнината и алкалийят, но и глицеринът и водата са елементи; същите не биха могли да приемат от само себе си кълбовидна форма; в най-древното писание на Мислещите обаче буквално се казва: „Светът е създаден от дъха на великан, който се нарича Рудипуди.“

Трето — учеше Глагли, — светът не е единствен по рода си, а има още безкрайно много светове, всички те са кухи кълба от мазнина и алкалий и свободно се носят във въздуха. На тях също живеят мислещи същества. Тази теза бе обявена не само за погрешна, но и за противодържавна, като ѝ се даваше следното тълкуване: ако имаше други светове, които ние не познаваме, нима повелителят на Мислещите нямаше да ги владее? Пък и основният държавен закон гласи: „Ако някой каже, че има нещо, което не се подчинява на повелителя на Мислещите, трябва да се вари в глицерин, докато омекне.“

На заседанието Глагли стана да се защити. Той изтъкна преди всичко, че учението за света като плътен противоречи на учението за произхода му от дъха на Рудипуди, и попита къде впрочем трябва да е стоял великанът, щом като няма други светове. Въпреки начетеността си академиците от старата школа отстояваха твърда позиция срещу тези доводи. Глагли щеше да прокара първите си две тези, ако третата не бе събудила подозрение. Политическата ѝ неблагонадеждност бе прекалено очевидна и в това отношение дори приятелите на Глагли не смееха да се застъпят за него, тъй като твърдението, че имало и други светове, се смяташе за противоимперско и антинационално. И понеже Глагли въобще не искаше да се отрече, мнозинството от Академията бе склонно да го низвергне, а най-отявлените му противници вече мъкнеха казани с глицерин, за да го варят, докато омекне.

Като изслушах цялото безпочвено дърдорене „за“ и „против“, бидейки при все това сигурен, че се намирам върху сапунен мехур, който синът ми бе духнал преди около шест секунди от прозореца към градината с помощта на сламка, и като видях, че този сблъсък между двойно погрешни мнения застрашава живота на едно честно разсъждаващо същество — защото за един сапунец варенето до

омекване все пак е жизнеопасно, — то аз не можах да се сдържам повече, скочих и поисках думата.

— Не върши глупости — изшътка чичо Вендел, побутвайки ме. — Ще си навлечеш нещастие с твоите приказки! И тъй, и тъй няма да те разберат! Ще видиш! Кротувай си!

Но аз не позволих да ми попречат и започнах:

— Уважаеми господа Мислещи! Разрешете ми няколко забележки, тъй като аз наистина съм в състояние да дам сведения за произхода и естеството на вашия свят.

Тук настъпи всеобщ ропот:

— Какво? Как? На „вашия“ свят ли? Може би вие имате друг свят? Слушайте! Слушайте! Този дивак, този варварин! Той знае как е възникнал светът.

— Как е възникнал светът — продължих с повишен глас, — не може никой да знае, нито вие, нито аз. Защото и Мислещите са също като нас двамата само нищожна искрица от безкрайния дух, които се въплъщава в безкрайни образи. Но как е възникнала изчезващата частица свят, върху която стоим, това мога да ви кажа. В действителност вашият свят е кух и пълен с въздух, а обвивката му не е по-дебела, отколкото сочи господин Глагли. Без съмнение той ще се пръсне някога, но дотогава могат да изминат още милиони от вашите години. (Силно „браво“ от глаголианците.) Вярно е също, че има още много обитаеми светове, но те не са просто кухи кълба, а много милиони пъти по-големи каменни масиви, обитавани от същества като мене. И мазнината, и алкалият не са нито единствените, нито пък изобщо са елементи, а представляват сложни вещества, които само случайно играят някаква роля за този ваш малък свят от сапунен мехур.

— Свят от сапунен мехур ли? — Буря от негодувание се надигна от всички страни.

— Да — извиках неустрашимо, без да обръщам внимание на чичо Вендел, който ме дърпаше и теглеше да престана, — да, вашият свят не е нищо повече от един сапунен мехур, който малкото ми синче направи с помощта на сламка и който пръстът на едно дете може в следващия момент да смаже. Естествено, в сравнение с този свят моето дете е великан...

— Нечувано! Богохулство! Лудост! — отекна безразборно и около главата ми захвърчаха мастилници.

— Той е луд! Светът бил сапунен мехур! Синът му го бил направил! Представя се за баща на Създателя на мирозданието! Убийте го с камъни! Сварете го!

— Истината преди всичко! — разпалих се аз. — И двете страни грешат. Синът ми не е създал света, той само е издухал това кълбо посред света, според законите, които са по-висши от всички нас. Той не знае нищо за вас и вие не можете да знаете нищо за нашия свят. Аз съм човек, аз съм сто милиона пъти по-голям и десет билиона пъти по-стар от вас. Пуснете Глагли! Защо спорите за неща, които не можете да разрешите?

— Долу Глагли! Долу човека! Ще видим дали можеш да смажеш с малкия си пръст света! Я извикай синчето си!

Така тълпата беснееше около мене, докато ни влачеше с Глагли към казана с кипящия глицерин.

Лъхна ме зноен плам. Напразно се съпротивлявах.

— Потопете го! — ревеше тълпата. — Ще видим кой пръв ще пукне!

Обгърнаха ме огнени пари, прониза ме пареща болка и...

Седях си до чичо Вендел край градинската маса. Сапуненият мехур още се поклащаше на същото място.

— Какво беше това? — отроних аз изумен и потресен.

— Една сто хилядна от секундата. На Земята все още нищо не се е променило. Навреме успях да преместя моята скала. В противен случай щяха да те сварят в глицерин. Е? Да обнародвам ли откритието на микрогена! Как? Сега смяташ ли, че ще ти повярват? Хайде, обясни им го!

Чичо Вендел се засмя и сапуненият мехур се спуска. Синчето ми направи друг.

АПИКИС^[1]

Мото: В лоното на боговете

Тристан да Куня, 28 декември 1881 година

УВАЖАЕМИ ПРИЯТЕЛЮ!

Далеч от движението на международния трафик, в южната част на Атлантическия океан, ви пиша днес на самотен хълмист остров, където съм осемдесет и седмият жител, а осемдесет и осмият навярно няма да пристигне толкова скоро и може би по-добре бих направил да остана тук и да водя спокойния живот на отшелник, отколкото да се завърна в общността на блажените богове, която напуснах преди няколко дни, отново във варварска Европа, която ще се подиграва на моите разкази. Ех, поне да бяхте стъпили на духовния кораб, да бяхте яли веднъж от трапезата с амброзия и като мене да бяхте хвърлили поне един поглед в рая на мисълта!^[2] Щяхте да се люшкате подобно на мене между горда наслада и неутолим копнеж по непостижимото. Ала на вас, с вашето земно съзнание, трябва да ви се разказва в историческа последователност, та да можете да чуете.

Следвайки поканата на лорд Литън, аз оставих, както знаете, археологията за няколко месеца и относно пътешествието изцяло се доверих на прищевките на нашия великодушен приятел. Плавахме на неговата парна яхта „Муншайн“^[3] под закрилата на славния капитан Клинич при чудесно време в самотната, рядко посещавана южна част на Атлантика. На 11 декември 1881 година по обяд в дванадесет часа, когато при двадесет и осем градуса тридесет и четири минути западна дължина (от Гринвич) и тридесет и девет градуса петдесет и шест минути южна ширина тъкмо щяхме да седнем на закуска, ни съобщиха, че наблизко има айсберги. Скоро пред очите ни се появиха

не само отделни светли масиви, а изникна и една висока, дълга няколко мили, искряща от белота стена — странното явление трябваше да се проучи. Докато „Муншайн“ се държеше на безопасно разстояние, четирима яки моряци с гребна лодка ни закараха, корабния лекар, мистър Гилуолд и мене, при блестящите колоси. Колкото повече се доближавахме до скалата, толкова по-добре забелязвахме, за наше учудване, че това съвсем не бяха плаващи ледникови маси, а стръмният скалист бряг на един остров. Един дълбоко врязан фиорд разкри вход за нашата лодка и ние успяхме да намерим подходящо място за приставане. И сега, за наше изумление, се убедихме, че мнимият лед не бе нищо друго, а отвесна скала от огромни калцитни кристали, които, отразявайки слънчевата светлина, отдалеко без съмнение измамно наподобяваха айсберги. Във всеки случай в това се криеше причината, поради която на това място върху океанската карта бе отбелязано, че се виждат айсберги, но не и остров. Започнах да се катеря по стръмната стена, чиято височина може би достигаше стотина метра, тъй като издадените напред кристали правеха начинанието немного трудно.

Едва бях достигнал горния край и бях хвърлил един поглед отгатак, когато спрях като омагьосан, неспособен да се помръдна от удивление и възхищение. Скалната стена се спускаше, подобно на огромна дига, най-напред стръмно, а после преминаваше в хълмиста местност, — която — нагиздена в пищната зеленина на богата растителна премяна — постепенно слизаше надолу към тих морски залив. Зад залива се издигаха нови хълмове, върху които — между зеленината на лавровите и маслинени дървета — се катереха ослепително белите къщи и палати на един ширнал се град, а над всичко се извисяваше онази великолепна постройка на Акропола така, както тя някога бе красила града на Атина Палада. На фона на този възхитителен пейзаж кипеше трескав живот; по морето — транспортни средства с причудливи очертания и хора, които сякаш пробягваха по водата, на брега — сред оживена суетня многолюдна тълпа, ала с одежди, каквито още никога не бях виждал. След първите мигове на вцепенение се опитах да дойда на себе си. Да извикам на спътниците си, не се решавах, понеже още не вярвах съвсем в действителността на видяното. Как можеше този пъстър свят, който, от една страна, решително напомняше за гръцката древност, от друга

страна обаче създаваше едно неописуемо, с нищо несравнимо впечатление за приказност, как можеше този свят да попадне сред пустошта на Атлантическия океан?

Докато, отдаден на този въпрос, наблюдавах втречено странното оживление в нозете си, изглежда, бавно съм напредвал по скалния насип, защото внезапно се намерих пред една стръмна стълба, при все това по нея можеше да се върви, която водеше от височината надолу към хълмовете. Започнах да се съмнявам дали трябваше да дръзна без спътниците си да пристъпя в това непознато царство, но преди още да постигна съгласие със себе си, отпреде ми изникна един жител на страната, махна с ръка и ме прикани да сляза по стъпалата. Трябваше да се подчиня на тази заповед, защо — не бих могъл да кажа, но поканата бе настоятелна като божествен знак. Също така чувството, което изпитах, когато в противовес с първоначалното си намерение отстъпих безусловно и при все това с желание пред непознатия, не мога да сравня с нищо друго, освен с гласа на съвестта, която ни тласка към действие без избор, каквото и да ни подсказва самоанализът.

Обитателят на страната, който носеше лека наметка от блестяща като злато материя над тясно прилепнала долна одежда, бе нисък на ръст, но с благородна осанка, оръжие по него не можах да забележа; с горда походка той крачеше отпред, докато аз, като в сън, вървах безсилен след него. Когато стигнахме до брега на морския залив, той се обърна към мене, сякаш знаеше с абсолютна сигурност, че го бях последвал, макар че през десетте минути път изобщо не се поинтересува за мене, и ми зададе някакъв въпрос. Езикът в първия момент ми прозвуча чуждо и може би не бих го разбрал, ако общият елински характер на нашата околност внезапно не бе извикал у мене мисълта: това е гръцки. И когато непознатият повтори въпроса си, аз вече го разбрах, озадачи ме само необичайният изговор. Той ме попита в коя страна съм роден и как съм попаднал на този остров, също дали зная кой град се разстила пред очите ми. Стори ми се, че не очаква отговор на въпросите си, а ги бе задал само за да се убеди в невежеството ми; защото, когато му отговорих според възможностите си на класически гръцки с, разбира се, за него очевидно странно, но все пак разбираемо произношение, лицето му придоби израз на радостно учудване.

Той внезапно стана любезен, подаде ми ръка и каза:

— Добре дошъл в Апикис, който и да си ти; езикът на елините ще ти запази свободата.

След това той взе от брега чифт странно оформени обувки, които ми подаде, закрепил през това време подобен чифт на краката си и стъпи с тях върху водата, сякаш това бе твърда земя. Стоях, разбира се, крайно объркан, без да зная какво да предприема, приблизително като жител на Огнена земя, комуто подават театрален бинокъл с молбата да си послужи с него.

Апикиецът се усмихна и ми разясни употребата на антидорите, както нарече той сандалите. Трябва да призная, че не разбрах всичко, и все повече ми се струваше, че в сравнение с този цивилизован елин аз съм варварин. Дотолкова обаче разбрах, че ходилата, които бяха изплетени от метални ленти, при допира с водата, съпроводен с поривисто бучене, така силно я разлагаха, че ставаше невъзможно да потънеш. Събрах смелост, обух антидорите и тръгнах, подкрепян от водача си, пешком по водата, не без страх и срам заради незнанието си.

Уви, гордостта ми от европейската култура на деветнадесети век трябваше скоро да падне още по-ниско, съвсем ниско. Забелязах сега, че подобно на нас много други най-спокойно си вървяха напред, а същевременно видях в ръцете им инструменти и по водата, бреговете и къщите наоколо приспособления от всякакъв род, които ми бяха напълно непознати. Един дивак, който влиза в някоя от нашите европейски столици, не би могъл да стои по-тъпо пред всички изобретения на новото време, отколкото аз стоях пред произведенията на изкуството в Апикис.

Моят водач зави от една улица към обширен площад, когато иззаобикалящата ни навалица от хора внезапно излезе един мъж с облекло като на моя придружител и необуздано се хвърли на врата ми.

— Еберт — извика той на немски, — как попадна в Апикис?

Моят водач отстъпи не без почтителност пред приближаващия се, докато аз набързо трябваше да си спомня кого виждам пред себе си. Защото необичайният костюм ме поставяше в недоумение. После разпознах, за моя радостна изненада — хайде, отгадайте! — нашия скъп приятел от студентските години Филандър, с когото през лятото на хиляда осемстотин осемдесет и втора преживяхме такива възвисяващи душата часове в Хайделберг.

Сега бях в безопасност. Филандър се обяви за мой гостоприемен домакин — тук той е изключително уважавана личност — и ме заведе в къщата си. На бурните ми въпроси нашият приятел отговаряше с кротката си олимпийска усмивка, която добре знаете.

— С времето — успокой ме той — ще разбереш, каквото можеш; само се дръж умерено, ако искаш да устоиш докрай. Ние не сме така обвързани като вас със сетивния свят на явлението — но забелязвам, че в момента те измъчва невъобразим глад.

Той ме представи на съпругата си, една грациозна, облечена във виолетово и златисто дама, за която подозирам, че с усилие потисна смеха си, щом ме видя. В действителност може учудването ми от обстановката да допринасяше за това, да изглеждам още по-ограничен, отколкото съм. Междувременно тя ме въведе с приятелски жест в обширни покои, които служеха едновременно като килер за хранителни продукти, кухня и трапезария.

— При нас няма прислуга — обясни тя, — всеки сам приготвя храната си.

Втори жест насочи вниманието ми към непознатите за мен запаси по стените и уредите, чиято употреба не разбирах — свих рамене и сега госпожа Лисара вече наистина се усмихна, едва-едва, но аз го забелязах.

Филандър взе няколко плода и парчета месо, сложи ги в едно блюдо и изля върху тях някаква течност, която нарече диапетон, а съприкосновението с нея постигна за половин минута въздействието на чудесна фурна. Пред мене имаше гарнирано филе, чиято консумация не само превъзходно ми се услади, но повиши и настроението ми, отърси ме от умората и събуди у мене желанието да реша някои от най-костеливите философски въпроси, както горе-долу се чупят орехи за десерт при нас.

Госпожа Лисара ме попита какви възгледи имат европейските дами за идентичността на етическия и логическия ноумен^[4] и дали моята съпруга вярва в трансцендентността или в иманентността на чувството; и плесна с ръце от изумление, когато ѝ казах, че при нас нито етиката, нито логиката играят някаква роля във възпитанието на девайките.

— Ив живота ли е така? — удиви се тя.

Съпругът ѝ ми спести неудобството на отговора, като изказа готовност да ми даде някои пояснения за условията в Апикис. Мога само накратко да ви нахвърля какво разбрах от изявенията му, доколкото това изобщо е възможно в границите на нашите понятия.

След езекутирането на Сократ (399 година преди Христа) известен брой негови лични приятели, съмишленици и ученици напуснали, както е известно, Атина. Подобно на учителя си те разбрали, че след като наивната вяра в непоклатимостта на народната традиция веднъж е разрушена, то не връщането към старото, а обновяването на традицията отвътре ще спомогне чрез проникването в съзнанието, на всеки отделен човек и даването на пълно право на свободното лично убеждение да се извърши преходът от дребнавата национална закостенялост към благородната човешка същност. С намерението да основат самостоятелна държава на още необитавано крайбрежие, било то в Испания или Африка, която, управлявана според принципите на тяхното познание, да се развива напълно самостоятелно, двама заможни братя, Хайрефон и Хайрекрат, и както се знае, Платон, се запътили най-напред към Мегара. Там оборудвали няколко кораба, които били снабдени с всичко необходимо за основаването на колония. Това поселище обаче трябвало да се установи възможно най-независимо и да разчита само на собствената си сила. Странна орис пожелала тук наистина да бъде създадена люлката на една човешка същност, защото, след като експедицията напуснала рейда на Мегара, повече нито един човек на земното кълбо не получил вест от нея; самите изселници и техните потомци били откъснати от всякакво общуване и влияние на други хора и народи. Аз съм първият, комуто е разрешено да донесе известие от онези възвишени същества в Европа, на която те гледат със съжаление.

Изхвърлена от бури отсам Херкулесовите стълбове, след много седмици, изпълнени с опасности, експедицията била запратена на онзи скалист остров, където се намира днес Апикис. Тук тя намерила спасение. Фиордът, в който бе навлязла и нашата лодка, завива понататък назад и образува скритото затворено море, върху чиито цъфтящи брегове бил основан Апикис. Почвата във вътрешността на острова, отвъд високите калцитни стени, които я заобикалят се оказала изключително плодородна, а климатът — мек и приятен. Население от седем-осем хиляди души намирало тук достатъчно храна, без много да

се труди. По-голям брой жители обаче Апикис не достигнал. Защото, както каза моят гостоприемнен домакин, щастието не се състои във възможно най-голямото количество отделни центрове на съзнанието, а в интензивната и равномерна концентрация на съзнанието във всеки отделен индивид.

Когато го запитах дали Апикис никога не би могъл да страда от свръхнаселеност, той се усмихна и рече:

— Трудно мога да ти обясня. Ако познаваше цялото развитие на нашата култура и можеше да схванеш дълбочината на нравствения ни светоглед, тогава щеше да разбереш, че въпросът ти спада към онези неоснователни питания, като например защо съществува светът, дали душата се намира в мозъка, дали благородството е синьо или зелено.

— Просто разкажи по-нататък историята ни — вметна госпожа Лисара.

— Когато дойдохме тук — продължи Филандър, — ние, учениците на Сократ и приятели на Платон, със стиховете на Софокъл на уста и спомена за скулптурите на Фидий в очите, с поуките на най-мъдрият сред хората в сърцето, когато намерихме тук безгрижен живот, образувахме малка, но щастлива общност на философски души и свободни от всякаква принуда да се борим срещу външни опасности, насочихме цялата си сила към хармоничното развитие на нашия вътрешен живот, към задълбочаване на мисленето, възпитание на волята, умерена наслада от плътските радости. Изтекоха две пълни хилядолетия, без да се появи платно на хоризонта на Апикис. През това време, при условия, каквито препълнената с хора Земя не може да предложи на нито един народ, тук се радвахме на едно спокойно, прогресивно развитие. Това, което ние междуременно постигнахме, вие никога не ще придобиете, дори ако културата ви се въздига още няколко хилядолетия, както през последния век, защото вие стоите върху съвсем различни от нашите исторически основи. Стотици милиони искат да станат щастливи; за тази цел вие трябва първо да отвоювате живота в мъчителна борба и след това да събудите в стотици милиони сърца чувството на сдържана задоволеност. Последното бихте могли може би да постигнете чрез някаква религия, която грабва духовете. Ала нали трябва да *живеете*. И както сте устроени вие, облекчаването на външната мизерия може да бъде постигнато също само чрез *външна* работа и затова цялата ваша

култура води единствено към развитие на силата на човечеството. Тя е длъжна да доведе до това, защото вие не можете другояче да победите живота. Нашата култура обаче не зачита и може да не зачита неизмеримата височина, до която човекът е в състояние да стигне чрез овладяването на външните сили на природата. Защото тя е постигнала дълбочината, в която съзнанието изгражда света на опита и в която всичко друго ѝ се удава от само себе си. Вие виждате само циферблата на големия световен часовник и изучавате хода на стрелките; а ние надникваме в зъбчатия механизъм и в двигателната пружина — пружината сме ние — и умеем да придвижваме механизма. Това не е упрек към вас, другояче вие не бихте могли да вървите напред, защото където и да опитвахте да пренебрегнете света и да се доберете до духовно щастие, гладуващата тълпа винаги ви тласкаше към неумолимостта на действителността, преди да сте успели да проникнете със съзнанието на общността в идеалното царство. Вие не можехте да се лишите от външната сила. За да я придобиете, трябваше отново да включите в сметката си природата, която искахте да презрете; трябваше да наблюдавате и да събирате и само чрез опита можете да придобиете знанието, което ви прави могъщи. И по този път трябва да продължите, друго средство нямате, защото мисълта ви не е способна да опознае другояче света. Той е достъпен за вас само в пространството, времето и необходимостта и следователно трябва да се подчините.

А ние цели две хилядолетия не изпитвахме потребност от нищо в природата, освен от онова, което тя сама ни даряваше. Тук нямаше тънещо в мизерия и невежество простолудие, нямаше алчно и разпуснато общество, нямаше господари и роби, а само ограничен брой равномерно, хармонично, всестранно образовани, самоограничаващи се хора. Не се нуждаехме от разделение на труда и от специални познания, задоволявахме се с това, което всеки можеше да разбере. И така достигнахме, по съвсем различен път от вас, до културата, която откривате при нас, до изобретения и удобства, които не познавате. Сега, естествено, виждате тук великолепни здания и хиляди изтънчени неща, ала всеки върши — само доброволно — това, което непременно умее и иска, като в културата на съзнанието напреднахме толкова много, че всеки разбира общата взаимовръзка и самия себе си, а дългът и желанието вече не съжителствуват поотделно

в апикийската душа. Ние не сме роби на традицията като първобитните народи, не сме господари на външната природа като цивилизованите нации на Европа, ние сме господари само на себе си, господари на волята си, господари на съзнанието изобщо и затова сме свободни. Не ни безпокоят грижи за бедстващи народи, нито пък за себични тирани, нямаме закони, защото всеки носи закона в самия себе си. Нямаме естествени науки и промишленост във вашия смисъл, не ни се налага да разгадаваме тайните на природата и да впрягаме силите ѝ в наша полза. Развитието на духа ни, освободен от натиска на европейските милиони, пое друг път. При нас след Платон не последваха никакъв Аристотел, никаква схоластика, никакъв догматизъм, следователно не се нуждаехме от никакъв Галилей, никакъв Нютон, никакъв Дарвин. Нямахме никакво римско владичество, никакво преселение на народите, никаква феодална система, следователно не ни бе необходима революция. По времето, когато Ахея стана римска провинция, при нас се учеше това, което на вас ви разкриха Кант и Шилер. Когато християнските мъченици горяха в градините на Нерон, нашето мислене се освобождаваше от ограниченията на чувствеността и опознаваше своите граници в абсолютното. Когато в манастирските ви училища се изучаваха оскъдните останки на неоплатониците, метафизиката при нас бе основана като емпирична наука. И докато вашите метафизици си градяха призрачни въздушни кули в неограниченото царство на мечтите, ние бяхме проумели основните вътрешни условия на съзнанието, бяхме усвоили тайната на съзидателната сила. Откритията и изобретенията, които сега вие изтръгвате от природата, като премерват, претеглят и пресмятат, ние създаваме от собствения си Аз по свободен избор, след като разсъдъкът ни се освободи от своите окови и се превърна в интуитивна сила. В нашия свят не съществува противоречие между принуда и свобода. Да искаш, да си длъжен^[5] и да можеш не са вече разделени. И това ние постигнахме, силно насърчавайки искащото, чувстващото и мислещото съзнание. Това бе за вас невъзможно, защото трябваше да храните народи и да водите войни.

Във външните форми запазахме завещаните ни от прадедите традиции, доколкото те ни се струваха подходящи; по-хубави при вас не намерихме. От последните два века насам, през които, макар и

рядко, се появяваха кораби в наши води, ние се интересувахме и за историята на останалото човечество. Изпращаме на всеки десет години един избраник в Европа да изследва условията на времето. Аз бях последният, който пребиваваше оттатък, и тогава се запознахме. Ние премълчаваме съществуването на нашата държава, защото няма да бъдем разбрани и не искаме да ни пречат.

— А не се ли страхувате — попитах аз, — че европейците ще ви открият, ще завземат вашия малък остров и ще потъпчат свободата ви?

Приятелят ми отново се усмихна.

— Виждам — рече той, — че все още не си разбрал нашата същност. Хайде, запитай се, можеше ли ти да устоиш пред знака на апкиеца, който те доведе в града? Толкова, колкото честният може да желае безчестието. Ние заловихме твоите спътници, на първо време взехме и самия кораб, за да покажем непознатите варвари за развлечение на жителите, които не напускат града. Ще ви освободим отново, можете да се върнете в Европа. Ще поискаме всеки спомен у твоите събрата за тази страна да изчезне; никой не ще бъде в състояние да разкаже, че е видял острова ни. Нека ти единствен правиш изключение. Ти не си пленник, а желан гост. Нищо не бива да те обвързва, но предварително ти казвам, че никой няма да ти повярва. Опитай примерно следното: изкарай военния флот на Англия пред нашия остров, изправи армиите на Европа върху нашите калцитни насипи — ние ще *поискаме* и по силата на връзката между цялото съзнание в абсолютното командуващите няма да са в състояние да дадат никаква друга заповед освен за отстъпление.

При тези думи аз навярно съм направил много глупава физиономия, защото приятелят ми отбеляза:

— Виждам твърде добре, че не можеш да проумееш какво ти казвам. Все едно да искаш да обясниш на едно индианско племе, че то никога не би могло да изгони белите хора от Америка, понеже моралното надмощие на цивилизацията неизбежно води до насилственото покоряване на онзи континент. Можеш да го убедиш само с физическа сила, като му посочиш множеството оръдия и пушки. В сравнение с нас ти притежаваш недостатъчния умствен багаж на индианеца, затова ще заговоря на твоя език. Няколко минути стигат, за да обвием нашия остров с поток от свободен етер^[6]. Нито едно тяло не може да проникне през този поток — разпаднало се на атоми, то ще

бъде отнесено от вихъра. Граната и броненосец изчезват в него като сламка в пламъка.

Мълчак. Обядът свърши. Моят приятел ме разведе из града. Това, което удивен видях и преживях, като пътуването с духовния кораб, психичната люлка, играта с понятия и безброй други неща, се надявам да ви разкажа устно. В пристанището видях големия подводен бързоходен кораб, който на всеки десет години отива под вода до Европа. Движеща сила тук също е химическото разлагане на водата, самото то обаче се предизвиква от етерни потоци; по-подробният механизъм не ми е познат. За пътувания в близост до острова се употребяват триредни гребни лодки, които са построени точно по модела на атинските триери. Тези плавания с гребни лодки се упражняват като спорт. После моят приятел ме заведе в къщата, в която бяха подслонени пленените ми спътници. Бяха я подредили по европейски, а едната страна бе оставена отворена; там на гъсто се тълпяха апикийците и се забавляваха с нашите хора, както ние се бяхме забавлявали с жителите на Огнена земя в зоологическата градина. И тук европейците бяха също така смаяни и недоумяващи като онези диваци. Лорд Литън четеше стар брой на „Стандарт“, капитан Клинич пиеше грог. Доктор Гилуолд гледеше под микроскоп уловено тук непознато насекомо. Един апикиец му подхвърли малка тръба. Гилуолд допря тръбичката до окото и до ухото си и тъй като не знаеше какво да прави с нея, я захвърли посред смеха на апикийците. Това бе ноуменална тръба, която — поставена на тила — заличава пространствената представа и прави възможно усещането на всеединството...

Часът на раздялата приближаваше. Лорд Литън пожела след освобождаването си да продължи пътешествието си към Южното полярно море, а аз помолих да улеснят бързото ми завръщане в Европа. Поканиха ме да се кача на една триера, изящна и красива, похубава от нея никой наварх от времето на Перикъл не е изкарвал от Пирея. Тя се наричаше „Одисей“ и носеше като отличителен знак в предната си част статуята на страдалеца, издялана от дърво, поразяваните жизнената си красота. Може би така е седял корабокрушенецът Одисей на заобиколената от морето Огигия, острова на Калипсо, когато, засенчил очите си с ръка, се е взирал с копнеж към морето и е търсил недостъпната далнина. И както

феакийците свалили Одисеи на брега на Итака, така апикийците ме оставиха спящ на брега на Тристан да Куня и положиха до мене подаръците си: златна чаша за силогизми със заровете на съдбата и опърлените в огъня на божествения остров криле на душата ми. Когато се събудих, пред мене стояха двама миришещи на рибено масло китоловци, които с глътка ром ме върнаха в света на сетивата, от който с тиха тъга ви поздравява

вашият Р. Еберт

[1] Колония (гр.) Препратка към фил. термин а priori, означаващ знание, получено преди и независимо от опита, както и към противоположния му термин а posteriori, означаващ знание, получено от опита и в резултат на опита. Б.пр. ↑

[2] Тук авторът употребява фил. термин intelligibel, интелигибелен, означаващ явление, схващано само чрез разума или интелектуалната интуиция, т.е. което е мислимо. Б.пр. ↑

[3] Лунна светлина (англ). Б.пр. ↑

[4] От νοησιον (гр.). — това, което се мисли. Фил. термин за схващаното само чрез ума, умопостигаемото. Б.пр. ↑

[5] Du sollst — нем., ти трябва, длъжен си, това е твоя върховна повеля. Категорическият императив във философията на Кант. Б.пр. ↑

[6] Предполагаема материя в световното пространство, чрез която се обяснявало разпространението на електромагнитните вълни илъчевата енергия (физ. остар.). Б.пр. ↑

ВЪЛШЕБНАТА ЛАМПА НА АЛАДИН

Бяхме седнали след вечеря около кръглата маса в уютния ъгъл и професор Аландер ми предлагаше пурите си, докато жените ни разгъваха ръкоделията си.

— А вие какво щяхте да изберете? — попита той съпругата ми, продължавайки нишката на разговора. — Шапката-невидимка или наметката на доктор Фауст, неизчерпаемата торба на Фортуна или ябълката от дървото на живота, или пък...

— Наметката, естествено, наметката — въодушеви се жена ми. — Да може човек един път да попътешествува до насита...

— И за храна отново да си бъде вкъщи — намеси се с усмивка младата съпруга на Аландер. — Това би било съвсем по твой вкус, Георг.

— Тихо! — заплаши Аландер. — Ти нали ще вземеш шапката-невидимка — да бъдат навсякъде и невидими да наблюдават, това е точно за нашите жени. А вие — обърна се той към мене, — като хипохондрик, с опасните болки ту отляво, ту отдясно, ще получите лековитата ябълка, тогава за мене остава голямото портмоне, тъкмо то ми трябва.

— Вашето изброяване на вълшебни реквизити беше много непълно — възразих аз. — Тези скромни качества не ме задоволяват. Ако аз можех да бръкна веднъж в съкровището на магьосниците, щях да си избира някакво средство, благодарение на което да се изпълнява всяко мое желание.

— За бога, какви ли поразии щяхте да сторите тогава — прекъсна ме госпожа Аландер и се отдръпна малко встрани, — няма да седя повече до вас.

— В такъв случай щях веднага да си го пожелая — отвърнах аз и й вдигнах падналото кълбо. — А кълбото...

— ... щяхте, разбира се, да го оставите да си стои на пода...

— ... и щеше да бъдеш най-нещастният човек на света, комуто се изпълнява всяко желание и който няма повече никакви желания —

допълни жена ми.

— Не съм убеден. Защото, първо, бих могъл да поправам всяка допуснатата глупост и, второ...

— Даже бихте могли преди това да си пожелаете необходимото благоразумие — подхвърли заядливо Аландер.

— Позволете — засегнах се аз, — не си представям нещата така, че всяка моя бегла мисъл незабавно да се превръща в действителност; не, щях да си избира уред, който едва след известно размишление да може да бъде използван, който да подчини на волята ми един, може би силен, но все пак не всемогъщ дух — това вече би ограничило благотворно въздействието му — искам само да подсказва, вълшебната лампа на Аладин.

— И после? — поинтересува се любезната ни домакиня.

— После щях да ви предоставя моя дух на разположение.

— Имате предвид, надявам се, духа на лампата. Добре, тогава да си намислим едно хубаво желание.

Аландер скрито се усмихна и взе от писалището си един предмет, който постави на масата. Това бе антична лампа от мед с причудливи орнаменти.

— Ето я лампата — обяви Аландер, — моля да се яви духът.

— Що за рядка вещ имате тук? — учуди се жена ми, посягайки към лампата. — Никога досега не съм я виждала при вас.

— Едва днес предложиха на музея да я купи. Самият аз още не съм имал време да я огледам по-подробно.

— И откъде е лампата?

— Намерена е в Тигър, в това няма съмнение, доказателствата са сигурни.

Ние наблюдавахме лампата, която жена ми държеше в ръка.

— Намерена в Тигър ли? — мислеше гласно тя. — Но нали край тази река се намираще Багдад, а в Багдад...

— ... се издигал палатът на Аладин.

— Но лампата е очевидно много по-стара и не е от арабски произход.

— Това нищо не доказва — противопоставих се аз. — Както е известно, Аладин взел лампата по заръка на африканския магьосник от едно подземие, където тя може би е светила от векове.

— Ами тогава веднага да я потъркаме! — предложи пъргавата женичка на Аландер и посегна към лампата.

— Какво ти става, Хелене! — прекъсна я възмутен професорът. — Хубавата патина! Ти би обезценила цялата лампа!

Госпожа Аландер вирна високо главичката си и отново се отдаде на ръкоделието си. За какво ми е притрябвала вълшебната лампа на Аладин, ако тя не бива да се трие!

За втори път вдигнах кълбото и тъкмо щях да вметна още няколко думи в подкрепа на опита с триенето, когато жена ми извика:

— Но тук долу има надпис, погледнете!

Ние отново се надвесихме над лампата.

— На арабски е — произнесе се професорът. Той донесе лупа и запали клечка кибрит.

— Ех, ако това беше лампата на Аладин! — размечта се госпожа Аландер. — Тогава триенето няма да повреди патината.

Госпожа Аландер енергично почука с куката по масата. Кълбото падна.

— Много ли е страшен духът, когато се явява?

— Зависи колко силно се трие — обясних аз, навеждайки се. — Обикновено той се появява сред един облак на тавана; но нали аз мога да му заповядам веднага да се пъкне под масата, тъй като навярно първото ви желание би било това кълбо...

— Вие щяхте ли да се страхувате? — попита госпожа Аландер съпругата ми.

— Но ти наистина се държиш — рече Аландер, наведен над надписа — като че ли някога е имало Аладин и роб на лампата. Та човек не бива да преувеличава тази глупост.

— О, моля — възмутих се аз, — тогава вие твърде много сте изостанали в културно отношение, скъпи приятелю. Истина е, че доскоро традиционните приказки и истории за духове се смятаха за рожби на народното въображение и за измислици точно толкова, колкото и чудотворствата на светиите — като митични украшения на религиозно обожание, или пък леченията в светилището на Асклепий — като шарлатанство на алчни жреци. Но откакто имаме трансцендентална психология, Дружество за свръхестествени опити и наука за мистиката, откакто ясновидци, заклинания на духове и двойници съществуват като неоспорими факти, се знае, че хората

действително могат да пътуват с астралното си тяло по въздуха и че Асклепий е закрепил главата на някаква жена, която била отрязана, за да може по-удобно да се извади един червей от тялото. Всички чудеса и магии, които разказват древността и средновековието, неправилно са били смятани за поезия или суеверие; сега се знае, че се е отнасяло за научно обясними факти. Одисей наистина е бил в Хадес и Данте е бил развеждан от Виргилий из ада. Свети Антоний по едно и също време проповядвал в Монпелие и пял Алелуя в своя манастир. Точно колкото един арабски шейх е принудил халифа действително да изживее много злочести години, като натопил главата му в кофа с вода и скъсил по този начин възприятието му за време, точно толкова ще се окаже вярна историята за вълшебната лампа на Аладин. Човек трябва само да се помъчи да обясни действието и силата на омагьосания да живее в лампата дух чрез метода на трансценденталната психология.

Аландер се откъсна от заниманието си; той явно изобщо не бе чул последната част от моето изказване.

— Странно — сподели той. — Знаете ли какво е написано тук? Съвсем ясно може да се прочете: „Аладин от Багдад“ и след това приблизително по смисъл: „Нито един вярващ да не се изкушава от това, което аллах е скрил тук!“

Ние мълчахме, неволно смутени.

— Надписът е стар — продължи Аландер, — издълбан през дванадесети или тринадесети век. Изключително интересно, вероятно просто случайност — Аладиновци в Багдад е имало с хиляди, — допустима би била обаче и някаква връзка с приказката и тогава това би представлявало доказателство, че произходът на приказката е много по-стар, отколкото познатата ни египетска версия. Значи е една шега, която още тогава са си правили, може би опит на мошеник да продаде лампата като вълшебна — във всеки случай крайно интересно.

— Хайде да опитаме все пак...

— Но, Хелене, моля те!

— Ето нашият приятел твърди, че това може да се обясни.

Аландер се засмя.

— Е, обяснението наистина можем да изслушаме. Започвайте, дървени философе!

— Най-напред твърдя, че историята за Аладин и вълшебната лампа не е измислена приказка, а почива върху факт от миналото.

Естествено, не във всички подробности. Разкрасявания положително не липсват. Но същината ѝ, струва ми се, е такава: Един африкански магьосник, разказва приказката, научава за съществуването на вълшебна лампа, чийто могъщ дух се подчинява на притежателя ѝ. За да достигне лампата, на магьосника му е необходима ръката на едно момче. По една случайност момчето остава собственик на лампата и добива чрез нея сила и богатство. В светлината на науката историята изглежда по следния начин: Магьосникът от Африка е човек, който познава йероглифите и е научил тайната на лампата от един отдавна търсен и намерен папирус. Основният въпрос следователно е този: Първо, възможно ли е да има духове, които са в състояние да извършват неща, които видимо противоречат на познатите ни природни закони? Второ, възможно ли е волята на тези духове да е обвързана с притежанието на обикновен предмет като тази лампа? Разглеждам първия факт. По пътя на опита той е утвърден чрез възгледите на древността и средновековието както в Изтока, така и в Запада. Безброй свидетелства на писателите говорят в негова полза. Само скептицизмът от епохата на Просвещението накара склонната към материалистическо мислене част на света да се ограничи с простия сетивен опит, да отрече всякакво свръхсетивно влияние. Но Демокрит, Платон, Аристотел, Епикур, Сенека, Плиний, Плотин, църковните отци, Авицена, Алберт Велики. Тома Аквински, Парацелз, Лутер, Кардано, Кеплер, Хелмонт, Сведенборг, Шопенхауер и Карлос фон Прелхайм, най-великите духове на всички времена, са били убедени в действителната сила на свръхестественния свят. Фактът следователно е доказан. Въз основа на свръхсетивния миросглед не е трудно той да се обясни. Би било смешно да се твърди, че извън човечеството няма други разумни духове, които обаче, снабдени с други сетива, могат само при определени условия да влизат във връзка с нас. Такива духове са независими, наистина не от природните закони, а от начина, по който тези закони изглеждат на нашите сетива в практиката. Следователно тези духове могат да разполагат със средства за въздействие, които на нас все още са ни напълно неизвестни, пред които ние сме изправени като диваците пред далекогледа, парната машина, телефона. Така както ние пренасяме звукови трептения до далечно място чрез превръщането им в електрическа енергия, така и те биха могли да преместват каквито и да

е материи от едно място до друго. Защото това, което наричаме вещество, не е нищо друго освен особена форма на етерната енергия. Ето това тяло, този метал, този мускул, този нерв ще бъдат превръщани в далечно бъдеще в електрически трептения и препредавани по-нататък, така, че да се появят отново на произволно място. Тези духове още сега могат това, което след хилядолетия ние сами ще можем. А какво прави духът на лампата? Той донася ястия, съкровища, роби, премества годеника на халифската дъщеря в сватбената нощ на място, което не може с точност да се определи, и го увесва с главата надолу; за една нощ построява палат и го пренася до Африка и обратно. Всичко това може научно да се обясни чрез простия принцип на телефория на материята. Този принцип ни се струва свръхестествен само защото все още не сме свикнали с него; но нова е всъщност само скоростта на пренасяне. И ние строим палати и преместваме квартали; това, че духът действа за кратко време на големи разстояния, е само количествена разлика. Затова и той стои на по-високо културно равнище. Това обяснява също, че той е в състояние да пренася хора. Запознат е с отделянето на трансценденталното съзнание и изгражда бързо второ тяло — фантома, който накарва да се появи на друго място. Този способ е познат в Индия под наименованието *маява рупа* от най-стари времена. И тъй възможността за съществуването на мнимите вълшебства на духа е доказана.

— Но...

— Моля. По-труден е вторият въпрос. Откъде произхожда духът и как е възможно волята му да е подчинена на собственика на лампата? Трябва да призная, че съм прекалено нов в трансценденталната психология, за да намеря със сигурност правилното обяснение; други ще могат да дадат по-добри обяснения. Представям си работата по следния начин: индивидите от царството на духовете образуват една етическа общност, затова би могла да се появи необходимостта от наказание. Така както трансценденталният Аз си изгражда едно човешко тяло, за да разшири опита си чрез земното въплъщаване, и междуременно е подчинен на законите на материалния организъм, така и един етически незрял дух би могъл да бъде прикован за наказание към изкуствен продукт, пръстен, лампа. Понеже предметите са проекция на органите, т.е. не представляват нищо друго освен образувания от втори ред, затова наказанието на духа е по-строго.

Извън астралното си тяло той сега няма като нас белтъчно, а метално тяло. Триенето на лампата отговаря точно на т.нар. магнетично триене при хипнотизирането. Чрез него трансценденталното съзнание се освобождава, но волята му е зависима от волята на магнетизатора. Напомням за известните проявления на сугестията, при които на хипнотизирания може да внушиш всякаква произволна представа и да го склониш към всякакво действие. Би било липса на логическа последователност, ако отречем и на прикованото към лампата трансцендентално съзнание способността да бъде освобождавано от тялото си чрез триене. Съвсем естествено е тогава хипнотизаторът да може да направлява духа според собствената си воля. И тъй — с пълна непоколебимост и според научното си убеждение обявявам: Аладиновият роб на лампата е съществувал и е вършил удивителните си дела. Ако времето му за наказание не е изтекло, той и сега още е свързан с лампата. И ако тази лампа пред нас, както ми се струва, е истинската лампа на Аладин, то аз съм готов по пътя на опита да докажа, че духът трябва да се подчини и на мене.

— Много хубаво казано! — одобри Аландер развеселен. — Би могло дословно да се напечата в „Сфинкса“. Да бях само сигурен, че духът може да възстанови изтритата патина.

— Жалко — омърлуши се жена ми, — беше ми толкова приятно да си мисля, че това е лампата на Аладин. Но след като ти представи философски доказателства, съм убедена, че в тях няма нищо вярно.

— Съжалявам. На тебе ти липсва органът за вяра в науката. Но вие, госпожо Аландер, вие сте непредубеден човек и няма да се съмнявате в духа на лампата.

— Знаете ли — поколеба се госпожа Аландер, — ако трябва да съм съвсем откровена, не разбрах съвсем вашата учена реч, би трябвало най-напред да я прочета напечатана. Ще кажа съвсем простичко — ако историята беше истинска, магьосникът щеше сам да си донесе лампата, а нямаше да се сети първо за Аладин.

— Жалко! Струва ми се, че говорих толкова популярно! Вашето възражение впрочем съвсем не е неоснователно, защото при всички мистични операции е необходим, както сочи практиката, медиум, и сигурно магьосникът се е бил убедил, че Аладин е подходящ за такова нещо. Също и запалването на съчки върху каменната плоча пред входа

говори в полза на това, че Аладин е действувал в лунатично състояние. Как иначе би могъл да издържи гладен три дена?

— И какво е станало с лампата след смъртта на Аладин?

— Изглежда, преди това той лично я е хвърлил в Тигър, за да предотврати злоупотреба.

— А как изобщо обяснявате съществуването на подземното и поставянето на лампата там? — поинтересува се Аландер.

Този въпрос малко ме смути. Затова най-напред вдигнах за шести път кълбото на усърдната си съседка и после казах:

— Бих могъл да изтъкна, че тук просто трябва да приемем един исторически факт. Пък и от теоретична гледна точка все пак е ясно: така, както растението трябва да има подходяща почва за развитието си, както трансценденталният дух не може да изгражда тялото си от чист въздух, а се нуждае от майчината утроба, точно така и металното тяло на лампения дух може да бъде създадено само в подходящата обстановка. Навярно там е имало трансцендентална златарска работилница, за което говори и наличието на скъпоценните плодове. Египетският папирус, от който т.нар. магьосник е почерпил знанието си, е бил може би геологическа карта на древността, съставена чрез ясновидството.

— Не можете да бъдете оборен — засмя се Аландер, все още невярващ. — И тъй, искам да пожертвувам ето това вече малко засега място за вашия опит. Сега вече наистина съм любопитен по какъв чудотворен начин ще пресъздадете духа.

— Това е отлично! Това е чудесно! — извикаха в един глас жените.

Поставих лампата пред себе си на масата. Церемониално приближих ръката си до нея. Никой не помръдваше. Стана ми все пак малко страшно. Не е ли светотатство да предизвикваш отвъдния свят, да повдигнеш булото на Изида от царството на духовете? А и не излагах ли присъстващите на непозната опасност? Ала се налагаше да се потвърди една научна теория, трябваше да стане! А ако опитът не успееше? Ако духът е изтърпял наказанието си и е оставил след себе си само празната обвивка? Така щеше все пак поне това да бъде установено. Видях очите на жените, насочени с очакване към лампата. И тях ги беше страх. Само Аландер пушеше невъзмутимо.

— Недей силно — пошушна жена ми.

Аз леко погладих с пръст лампата, два-три пъти, натиснах по-силно. Прибягнах до помощта на цялата ръка. Духът не се появяваше.

— Патината ми! — обади се Аландер предупредително.

— Прекъснахте сеанса! Потърпете още!

— Може би трябва да е запалена — предложи жена ми.

— В приказката нищо не пише за това. Но може би трябва да се държи в ръка.

— Подайте насам — предложи услугите си госпожа Аландер, която отново бе придобила смелост. — Искам хубавичко да поотрия, като майката на Аладин!

— Не вие!

Бързо взех лампата, още повече че и Аландер искаше да я обсеби. Държах я в лявата ръка, а дясната бързо прокарах няколко пъти по нея.

— Нищо ли не чувате?

— Не.

— Напротив, чуваме.

Нямаше съмнение, че от лампата напираше някакъв стържещ шум.

— Духът като че ли е ръждясал — пошегува се Аландер.

— Шт. Тихо! От лампата излиза глас.

В стаята стана съвсем тихо. Не смеехме да дишаме. Кръвта замръзна в жилите ни. Аландер се наведе силно напред.

— Робът говори арабски — уточни той.

— Дух на лампата, говори немски! — заповядах аз тържествено.

От лампата тихо, но ясно доловимо прозвуча:

— Аз съм робът на лампата и съм готов да служа на всички, които са господари на лампата.

— Къде си ти, дух?

— В лампата.

— Защо не се показваш?

— Не ми е позволено. Щом стана осезаем за всички човешки сетива в помещението, ще бъда изложен на законите на природата и обществото, които са валидни в момента. Понеже в модерната държава няма робство, след превръщането си в човек бих бил свободен. Затова ми е повелено да се въплъщавам само в звук.

— Как? Значи и царството на духовете напредва.

— Ние също сме подчинени на законите на развитието чрез приспособяване.

— А можеш ли още да изпълняваш заповедите ми?

— Мога да направя всичко, което заповядаш, доколкото то не противоречи на природните закони.

— И тъй, вие си пожелавате... — подканих аз тихо. Жените мълчаха и се споглеждаха. Аландер ги изпревари.

— Слушайте, вашият дух ми изглежда съмнително образован. Искаме веднага да разберем дали е истински. Я го накарайте да сложи на масата триста хиляди марки в злато.

— Робе на лампата — заповядах аз, — донеси триста хиляди марки в злато.

— Не мога, господарю — отвърна духът, — това противоречи на закона.

— Как така?

— Цялото монетно злато е нечия собственост. Нямам право никому да я отнема.

— Тогава донеси го в пари.

— Не мога, това би било срещу закона за неизменното запазване на веществото.

— Извади го от земята!

— Не мога. За това е необходима повече механична работа, отколкото е натрупана в сегашното ми тяло. Това би противоречало на закона за запазване на енергията.

— Нещастен роб — съжалих го аз, — а защо на Аладин можа да го донесеш?

— По онова време още нищо не се знаеше за запазването на веществото и енергията.

— Как, нима твърдиш, че тези природни закони тогава не са били валидни?

— Природните закони — отговори духът — не са нищо друго освен израз на научното съзнание на едно определено време. В трансценденталното си съзнание аз съм независим от това, но по отношение на дейността си във времето, във вашето време, аз не бива да нарушавам условията, които са основните стълбове на съвременната култура. Ние не можем да се връщаме към безкритичния светоглед на една отминала епоха.

— Забележителен роб е все пак вашият дух — възхити се Аландер. — Той е десет пъти по-умен от вас, трансценденталпсихолозите. Я го попитайте нещо, което едва бъдещето ще открие.

— Робе на лампата, на какво се дължи гравитацията на телата?

— Не мога да ти кажа. Би противоречало на закона за последователното развитие на математическите природни науки, ако днес вече някой го знае.

— Голям хитрец! Оставете го да си върви!

— Не, не! — извикаха жените. — И ние искаме да си пожелаем нещо.

— Заповядайте — съгласих се аз доста омърлушен, — ако въобще има смисъл!

— Кажи му сега да ни пренесе и четиримата в Неаполския залив.

— Чуваш ли, робе, какво заповядва жена ми, подчини се!

— О, господарю, това е срещу законите на механиката.

— Тогава ни докарай до лунатично състояние и отведи астралните ни тела там!

— По-рано можех всичко да правя, защото всичко се смяташе за възможно. Сега мога да отделям астрално тяло само при такива хора, чиято нервна система е предразположена към това. От уважаемите присъстващи обаче никой няма зложби на медиум.

Жена ми сви рамене и рече:

— Вече си мислих, че пак нищо няма да стане. Няма да ида в Италия.

Беснеех вътрешно срещу дегенериралия дух и си пожелавах да не бях докосвал никога лампата. Въздъгнах. Аландер потри ръце с усмивка и подхвърли:

— Като че ли зле ви се отразява духът. Изглеждате вече съвсем разстроен. По-добре да бяхте си избрали ябълката на живота. Е, Хелене, сега ти си на ред, може би ти ще успееш.

Госпожа Аландер подпря ръка на масата и подръпна замислено къдричките на челото си.

— Съвсем не зная какво да си пожелаая — колебаеше се тя. — В Италия духът не може да ни заведе, ала ще ни накара да се пръснем от яд. Може би ще успее да ни осигури някакво универсално средство?

— Робе, донеси животворен еликсир!

— Господарю, такъв нямат. В днешно време има само специалисти.

— Нещо друго желаете ли, госпожо професорша? Съжалявам много...

— Ех, както и да е — въздъхна Хелене и отново посегна към ръкоделието си, — всъщност аз съм напълно задоволена и в момента нищо повече не ми трябва.

Кълбото падна под масата.

— Аха — досети се моята съседка, — бих си пожелала все пак кълбото ми да не може повече да пада.

— Робе — предадох молбата й аз, — ти чу, подчини се!

— Господарю — отвърна духът жално, — не мога да го направя, би било против законите на Галилей за свободното падане и против естествената история на женските ръкоделия.

— По дяволите — извиках възмутено, — какво всъщност можеш, мързеливецо?

— Всичко, което не накърнява даден закон, удостоверен от съзнанието на епохата. А ми е отредено да бъда спасен, когато господарят ми не може да назове повече нито едно желание, при чието изпълнение аз да не наруша с намесата си причинната взаимовръзка на света.

— Ами тогава — промълвих отчаян — вдигни поне кълбото, това положително няма да противоречи на нито един закон.

— Извини ме, господарю, и това не ми е възможно.

— И защо не?

— Според законите на вселената, чиято необходимост се предполага от съвременната наука, на твоите мускули е предопределено, като навеждат тялото ти, да извършат тази вечер деветстотин и шестнадесет цяло и единадесет стотни метра/килограм работа. Ако ти отнема дори само пет процента от нея, в тебе би се натрупал излишък от енергия, който би се превърнал в умствена енергия и би създал една трансцендентално-психологическа статия, защото за тази цел е достатъчен само минимум енергия. Наистина по този начин двадесет и шестима читатели ще се принудят да прекратят абонамента за съответния вестник, но поне един човек ще го чете толкова усърдно, че може и да заспи, да се наведе прекалено близо до лампата. В къщата би се разразил пожар, който би се предал на цял

квартал; един военен склад би хвъркнал във въздуха; експлозията би изместила центъра на земното притегляне с една хилядна от милиметъра; в резултат на това пък Земята би се сблъскала два милиона години по-рано със Слънцето. И тъй, разбираш, че ми е невъзможно да повдигна кълбото.

— О, мъдър дух! — извиках аз. — Ние сме недостойни за тебе, ти си свободен.

Поставих лампата на масата. Един светлинен лъч се прокрадна отвътре и се загуби като лек облак на тавана. Поне на мене така ми се стори.

Отдалече прозвуча тихо:

— Благодаря, благодаря за спасението след трихилядолетен затвор. Отлитам от епохата на необходимостта при трансценденталната свобода! Нито едно кълбо да не падне от масата, без от падането му да не потрепери вселената!

Вдигнах кълбото и го сложих до лампата. То отново се изтърколи надолу.

— Вие можете да се прочуете като вентрилок^[1] — заключи професорът.

Такива хора не могат да бъдат убедени.

[1] Човек, който говори с корема, без да си движи устата. Б.пр. ↑

ИЗ ДНЕВНИКА НА ЕДНА МРАВКА

ПРЕДИСЛОВИЕ

Откритието на езика и писмеността на мравките дължим на усилията на прочутия ентомолог Антена. Както е известно, в общините на тези високоорганизирани животни живеят не само мъжки, женски мравки, безполови работници и така наречените войници или водачи с по-големи глави, а и домашни животни, в частност един малък бръмбар (*Claviger*^[1]), за който не се знаеше какво значение има за мравките. Антена успя да докаже, че този бръмбар представлява живата библиотека на мравките. Сетивните възприятия на мравките почиват върху етерни вълни с осемстотин до две хиляди билиона трептения в секунда, чиято скорост следователно е извън онази, която окото ни вижда като светлина. Антена направи възможно забавянето на онези етерни трептения благодарение на флуоресцентен микроскоп в такава степен, че те да станат забележими за сетивните ни органи. По този начин той показва, че мравките общуват помежду си с езика на осезанието, който той нарича химизиране или напипване, и че както ние пренасяме звуковите вълни върху фонографа, така и те предават своя език на бръмбарчетата, които пък от своя страна по всяко време могат да го възпроизвеждат. И тъй, мравките са изпреварили човека в културно отношение толкова много, че домашните им животни се дресират не само за механичен, но и за интелектуален труд. Ние сме в състояние да публикуваме по-долу превода на един мравешки дневник, който беше химизиран на осемдесет и две бръмбарчета. Често ни се налагаше да заместваем обстоятелствените описания на мравешкия език с обичайните за нас изрази; разбира се, само когато ставаше дума за предаване на първоначално човешки изявления.

За подробности около много трудния технически способ да се фиксират опипванията на бръмбарчетата трябва да ви насочим към оригиналното произведение на Антена, което излезе на латински език под заглавие „*De formicarum lingua et litteris*“^[2] при братя Емзвинд във Флаузенхайм.

[1] Keulenkäfer — нем., Claviger — (лат.) няма българско наименование, използва се латинското. Малък сляп бръмбар от разред Coleoptera, подсемейство Clavigerinae, чиито втори двойки крила са видоизменени в бухалки, живее като „храненик“ при мравките от рода Lasius. Б.пр. ↑

[2] За езика и писмените знаци на мравките (лат.) Б. пр ↑

ДНЕВНИК

Десето яйчено слънце Голямо пролетно почистване. Работниците са с най-малките навън под лъчите на първото слънце, мравунякът е почти празен. Ние, войниците, още седим в зимните клетки и размишляваме.

Сега е най-хубавото време в гнездото, искам да го използвам, за да се запозная основно с по-новата литература. Започнах да изучавам често хвалената книга на Ссрр „Животът и деянията на човека“. Наистина тя е написана на червеномравешки, но много добре я разбирам. Малко идеалистична, много хипотези — обаче червените са си такива. Понеже не държат роби, те си въобразяват, че крачат начело на цивилизацията. Е, при все това всички сме в крайна сметка мравки и една е земята под нас.

ДВНАДЕСЕТО ЯЙЧЕНО СЛЪНЦЕ

Ссрр действително твърди, че човекът притежава интелект! Изглежда, той несъмнено има мозък, но нали тогава антените му би трябвало да са на главата, а не на гръдните пръстени.

ВТОРО ЛАРВЕНО СЛЪНЦЕ

Убеждавам се все повече и повече, че Ссрр има право: човекът, изглежда, наистина заема първото място сред недодяланите зверове, които наричаме костни животни. Досега винаги съм смятал птиците за по-висшия клас не само защото са най-опасни за нас, а и защото по много неща очебийно се доближават до нас. Те свиват гнезда, имат предпазна външна обвивка от перушина, притежават крила и снасят дори яйца. В това отношение човекът много е изостанал от тях, като изключим свиването на гнездо. Изглежда, няма съмнение, че хората дори, подобно на нас, строят общи гнезда, които наистина не са достатъчно просторни, за да поберат цяла държава, но за едно такова голямо животно представляват все пак значително постижение. След

това би трябвало да се приеме, че хората могат донякъде да се разбират помежду си; достатъчно непълноценно може би, след като антените им са така грубо устроени!

Едно наблюдение, което по-рано сам направих веднъж, говори, изглежда, в полза на това. Видях един още не съвсем израснал човек да седи в съседната нива върху ябълково дърво и да яде плодовете му. Друг, по-голям човек се примъкна, вдигна едната си антена във въздуха и хвана онзи за крака, така че той падна. Стори ми се при това като че ли другата антена имаше и по-тънко продължение, което извършваше размахващи движения. После двамата човеци оживено се поопипаха с антените си, след което по-малкият с голяма бързина се отдалечи. Какво ли са могли да си кажат? Дали имат някакъв език, или всичко се гради върху уподобяване? Може би по-малкият човек вече е разбрал от по-раншни случаи, че бягството е свързано с някакво предимство. Или да не би да се отнася за унаследен инстинкт. Любопитен съм какво ще каже по този въпрос Ссрр. Засега съм едва при описанието на човешкия организъм.

ПЕТО ЛАРВЕНО СЛЪНЦЕ

Колко мъдро се е погрижила все пак Земята дори за най-тромавите си създания! И при човека най-благоприятната и най-мравешкоподобна част — мозъкът — е заобиколена от предпазващ я костен скелет, докато в останалото тяло здравите опори се намират във вътрешността. Колко по-висше е значи устройството на насекомите, при което цялото тяло е загърнато от дебела хитинова обвивка! Зоолозите, които вземат предвид само строежа на тялото, действително искат да причислят мравката към животните и да ѝ присъдят само най-високата фаза на развитие. Но аз няма да позволя да ми отнемат увереността във вечното предназначение на мравешкия род!

Мравката и човекът — и двамата да произхождат от дъждовния червей! Глупости!

ДЕВЕТО ЛАРВЕНО СЛЪНЦЕ

Дали пък и хората не служат за нещо? Не е ли отредила вечната прамарка при сътворението и на тях място във вселената! Изглежда,

че те значително допринасят за изстребването на толкова вредните птици. А дори и да нямат друго предназначение, освен да ни служат като предмет за научни изследвания, то заради това те вече не биха били излишни на света. Навярно и те изпитват чувства и като нас се радват на съществуването си, макар че на тях им убягват високите идеали на общия дух, както и грижата за какавидите и ларвите и им липсва, разбира се, „несъзнаването на неизбежния начин за действие“. Затова не мога да свикна с възгледа, че трябва да се изпрати експедиция за изследване на човешкия мозък. Ссрр настоява в черепа на жив човек да се засели колония, за да проучи умствените му способности. Но на мене ми се струва, че в това има известна жестокост. Колко лесно би могъл въпросният човек да пострада от това. Разбира се, той е само човек и в сравнение с напредъка на нравешкото познание за неговото благополучие не бива да става и дума. Докато прехвърлям тези записки върху моето бръмбарче, то обръща главичката си и ме гали с антените си. Сигурно иска да покаже, че и то изпитва наслада и болка като нашего брата. Несъмнено то е насекомо и стои по-близо до нас от човека, но въпреки това аз казвам: и човекът е живо същество, и той има право на нашата защита.

Кой знае дали би ни понесъл климатът на човешкия мозък? Нашите съграждани не би трябвало да се излагат на подобни опасности; нека червените мравки сами да водят авантюристичната си политика.

ОСМО РАБОТНИЧЕСКО СЛЪНЦЕ

Имаме неприятности с робите. Лошо издоиха захарните крави. Номер осемнадесети и номер двадесет и четвърти сами изядоха пет товара сок; бяха лишени изцяло от храна!

Действително понякога ми се иска да бъда неразумен човек и да живея без мисъл за утрешния ден. Какви ли грижи познава такъв един човек? Те нямат нито яйца, нито ларви, нито какавиди, а че държали домашни животни и роби, както твърди Ссрр, наистина не мога да повярвам. За какво биха могли да им трябват? Макар и да обработват малките с антените си, което сочи известна вторичност в изкуството да се възпитава, то въпреки всичко всеки има свои собствени деца — какво са държавни деца, не знаят. Какво ниско равнище!

ПЕТНАДЕСЕТО РАБОТНИЧЕСКО СЛЪНЦЕ

Крайно съм удивен и поразен! Какво ли не е открил вече нашият дух! Хората наистина могат да си предават един на друг съобщения. Разбира се, език в същинския смисъл те явно нямат, освен ако той не се дължи на толкова бавни трептения, че нашият по-фин орган да не е в състояние да ги улови. Въобще сетивата им, изглежда, са доста грубо устроени. Ссрр например доказва, че през нощта човекът абсолютно не може да вижда и да различава нищо наоколо. Случва се хора, които се прибират вечер, вкъщи, да не намерят входа за гнездото си.

ПЪРВО КАКАВИДЕНО СЛЪНЦЕ

Наистина се екипира експедиция за изследване на човека, ала се отказахме да я изпратим в мозъка, тя трябва да се занимае по-скоро с откриването на човешкия език. Тъй като се направи следното крайно интересно наблюдение. Когато един човек иска да остави на друг някакво съобщение, то той не прехвърля като нас мисловния си процес чрез трептения на антените хемиграфски върху живия организъм на бръмбарче, което по всяко време може да го възпроизведе, а изменя с помощта на един сок повърхността на светло, листоподобно вещество на точно определени места така, че върху него се образуват повече или по-малко равномерни знаци. Другият човек ги държи пред очите си и по някакъв непознат за нас начин е в състояние да схване от тях мнението на първия. Изглежда, обаче това средство за съобщение е доста несъвършено, защото след тази операция често се виждат хора да клатят глава, което се счита за признак на недоволство. Ссрр нарича онзи сок „мастило“, при хората то било високо ценено и се отделяло в особена жлеза, мастилницата. Онези хора, които притежават най-голямата мастилница, били на най-голяма почит и другите се страхували от тях. Предполагам, че сокът има подобни изяждаци свойства като нашата киселина и се пръска в боя. Дали действа и отровно?

ТРЕТО КАКАВИДЕНО СЛЪНЦЕ

Забелязва се, че е лято. Имаме вече множество какавиди в мравуняка, вярвам, че годината ще е добра. Някои от нашите майки

започват съвсем да остаряват. Добрата Ксрр от две години не е излизала от гнездото, още не е виждала човек, Че има такива същества, според нея, е суеверие. Когато ѝ казах, че човек може с една крачка да се изкачи по цяло дърво, тя плесна с антените си от изумление и единствено фактът, че той ходи само на два крака, я успокои донякъде. Тя намери това за много непристойно и не искаше повече да слуша. Но после запита все пак дали при хората женските също имат крила в младостта си и дали като при нас ги свалят след сватбата. Спомних си да съм чел у Ссрр, че имало крилати хора, които те наричали ангели, и че младите жени твърде често били назовавани от мъжете „ангел мой“, но когато остареели, вече не. От това със сигурност може да се извади заключението, че след сватбата хората също губят крилата си.

СЕДМО КАКАВИДЕНО СЛЪНЦЕ

Не бих повярвал, че хората също имат религиозни схващания. Все пак според изследванията на Ссрр в това няма съмнение, макар и да се отнасяло само за доста първобитно служене на фетиши. Защото хората имат един вид кръгли плочи от тежък, блестящ метал с изображението на човешка глава, на които се кланят като на свои идоли. Боготворят ги над всичко и носят винаги няколко у себе си. Който не притежава и не може да покаже такива идоли, минава за презрян и отритнат от обществото човек. Не може да се издигне до уважаван пост и не получава дори най-необходимите хранителни продукти. А пък който натрупа голямо количество от онези идоли в жилището си, бива зачитан като светец, всички му се кланят и той може да придобие дори така високоценените мастилени жлези срещу няколко идола.

ЕДИНАДЕСЕТО КАКАВИДЕНО СЛЪНЦЕ

Оживен ден. Работниците бяха заети да помагат на тазгодишните ни първачета при излюпването. Докато им прегризваха и свличаха какавидените обвивки, аз пак седях над моя Ссрр, големия изследовател на хората, когото се уча все повече и повече да ценя. Та нали той ни разкри един нов свят, един поглед към неподозираното богатство на природата от чудновати същества, а във всяко от тях се проявява мъдростта на безкрайната прамравка. Човекът, това огромно

непохватно животно, колко опасен би бил той за нашите държави, ако едновременно с несъмнената си интелигентност притежаваше и идеалните инстинкти на мравката! А така той се задоволява с култа към лъскавите си идоли и целият му стремеж е насочен към това, да натрупа възможно най-много от тях. И то не в името на общността, а всеки се грижи само за себе си; тъкмо тук се показва мъдростта на Създателя, че разпокъсва силите на тези опасни великани и ги подтиква към борба един срещу друг. Колко благодарни трябва да бъдем, че сме се излюпили като мравки!

С подобни мисли бях зает, когато внезапно усетихме мощно разтърсване на целия мравуняк. На едно място проникна дневна светлина. Работниците се впуснаха към ларвите и какавидите, за да ги пренесат на сигурно място, докато ние, войниците, изтичахме навън, за да отблъснем нападението. Забелязахме, че един човек с дърво — те го наричат пръчка — бе ровил в мравуняка ни. Той стоеше съвсем спокойно и очевидно изчакаше да види какво щяхме да направим. Веднага известен брой работници се заеха с възстановяването, докато шепичка храбри войници се нахвърлиха върху краката на човека и се покатериха по него. Проникнахме през дебелия тъкан на епидермиса и го щипахме, бодохме и пръскахме тъй силно, че човекът скоро побягна. За съжаление понесохме големи загуби, само малцина, между тях и аз, успяхме навреме да се спасим. Защото, изключително странно, щом човекът се оттегли на няколко крачки в един храст, той взе да сменя кожата си, да се отърсва от войските ни и да ги тъпче. А най-подир отново се шмугна в кожата си и се отдалечи. При обследването на бойното поле забелязахме, че и човекът бе претърпял загуби. Под увехналите листа на земята, до труповете на нашите храбреци, намерихме два от лъскавите идоли и една разтворена кутия, в която лежеше Мек, жълтеникав предмет, както личеше, къдрица от човешка коса. Веднага решихме да занесем заграбените предмети в мравуняка, но те бяха прекалено тежки и поради това трябваше да изпратим най-напред някого за помощ. Междувременно премъкнахме поне къдрицата малко напред. Докато се занимавахме с нея, човекът се върна, като очевидно търсеше нещо по земята, вероятно идолите си. Понеже бяхме прекалено слаби, за да подновим боя, се скрихме. Когато най-накрая човекът съзря с късогледите си очи кутията, той се втурна радостно към нея и я вдигна, но, изглежда, страшно се

разочарова, като не намери вътре къдрицата. На идолите, непонятно как, той не обърна никакво внимание. Най-сетне откри къдрицата, където я бяхме изоставили, грижливо я скъта заедно с кутията в една гънка на кожата си. Не мога да си обясня тази случка. Какво ли можеше да интересува човека мъничко коса, след като той си имаше цял перчем? В човека сигурно се извършват още процеси, които са необясними за нас. Инстинкт или разсъдливост?

По-късно с големи усилия пренесохме идолите в леговището си, където те трябва да образуват основния фонд на един човешки музей.

ЧЕТИРИНАДЕСЕТО КАКАВИДЕНО СЛЪНЦЕ

Новини от експедицията. Направени са съвсем неподозирани открития. Освен мастилото като средство за общуване хората имат в действителност още един език, който говорят с помощта на челюстта си. При по-възрастните жени тя е развита по-силно, отколкото при мъжете. Двете чудновати издатини встрани на главата им служат да разбират езика. Ние, без съмнение, не можем да го възприемаме, но нашите известни физици Хлмц и Крх откриха инструмент, който превръща предадените от човешките челюсти на въздуха трептения в импулсни вибрации и по този начин ги прави разбираеми за нас.

Сега са налице всички предпоставки, та да овладеем скоро, с помощта на нашите въоръжени антени, напълно човешкия език. Конструирана е и зрителна тръба, с която дори при дневна светлина ние сме в състояние да възприемаме отдалечени предмети.

ОСМО КРИЛАТО СЛЪНЦЕ

Сега в мравуняка е весело! Отново имаме крилато поколение. Момичета и момчета бързат да излязат навън, не е лесно да ги опазиш. Те свободно се носят из въздуха, ние, старите войници, тичаме долу наоколо и не сме в състояние да ги докоснем.

Е, удоволствието е кратко — няколко слънца и крилата трябва да паднат!

ДЕВЕТО КРИЛАТО СЛЪНЦЕ

От експедицията научавам, че хората писали дори книги за нас, мравките. Разбира се, само нелепости! Те нямат представа за нашите

средства за общуване; тълкуват съвсем погрешно органите ни, тъй като съдят по грубите си сетива. Не знаят колко фини и с каква модулационна способност са трептенията на пипалата ни и че бръмбарчетата притежават способността да улавят тези трептения, да ги запамятват и по желание да ги възпроизвеждат. Хората си блъскаха главите да разберат защо държим в мравуняка и храним бръмбарчетата, понеже не могат да проумеят, че това е живата ни библиотека.

Кой знае колко ли се надуват с новия инструмент за записване и възпроизвеждане на тоновете, който един от тях откри. Ние използваме такъв апарат на нашите бръмбарчета още отпреди хиляди кръгли слънца. И при това хората искат да се причислят към културните животни!

ДВАНАДЕСЕТО КРИЛАТО СЛЪНЦЕ

Днес една чужда мравка се бе заблудила в мравуняка. Тя се опита да се скрие, но няколко роби веднага я хванаха за антените. Преди да я пуснем да излезе навън, я разпитахме за условията в нейния мравуняк. Той се намира до уличната канавка, покрай която всеки ден минават хора, и там, изглежда, цари пълен безпорядък. Ако продължава така, чисто и просто ще загубят мравешкия си образ. Ето че възнамеряват веднага след излюпването да прегризват крилата на момчетата, та да не могат повече да вилнеят и да лудуват на воля из простора. Принуждават ги вкупом да се възпитават като учени и водачи с големи глави и затова ги хранят с шикалки, за да добият, ако е възможно, мастилена жлеза като хората. От ранна сутрин до късна вечер ги отрупват с изсушени какавидени обвивки, за които се предполага, че от тях са се излюпили особено даровити учени. Имената им се вплитат в стихове, които бедните, обезкрилени младежи превеждат върху бръмбари. Едно от стихотворенията гласи:

*Като благородни ловци на какавиди отбележи:
Прс, Клкс, Мгс, Шнс, Прбе, Хмс и Црк.
Ккс двадесет и пет роби хвана,
Гркс двадесет, двадесет и двама Лнг.*

И така нататък. За всеки стар водач трябва да се знае колко роби и какавиди е донесъл и колко врагове е убил. Казах, че не намирам това за хубаво, младежите са надарени с крила от природата и сигурно ще ги загубят от само себе си, когато вече не се нуждаят от тях. Не бива преждевременно да ги обезкриляваме. Известно време това може и да върви, но на следващата година те вече ще видят какво правят. Тогава нахалната твар отвърна, че при хората било също така. Тя бе изхвърлена. Да се пазим от очовечаването!

ТРИНАДЕСЕТО КРИЛАТО СЛЪНЦЕ

Експедицията изпрати обратно няколко стотици бръмбари, на които предаде опита си с хората. Има много за изследване. Отделни неща изобщо не се разбират. При нас всеки работник знае в момента какво трябва да се прави за леговището и без колебание се включва в общото дело. При хората — и това забеляза още Ссрр — всеки има различно схващане; мнозина променят схващанията си ден за ден. По каква причина, не е съвсем ясно, но промяната, изглежда, зависи от посоката на вятъра.

Неразбираемо е следното изявление, което се прави от един човек: „Скъпа жено, спечелих тридесет хиляди марки на лотария, но не разправяй никому нищо за това, защото в противен случай ще ни увеличат данъците.“ „Марки“ очевидно са известните идоли, а „лотарията“ трябва да е народна игра, при която се плаща и на организаторите. Но иначе всичко е неясно. Първо: Скъпа жено! Какво е „скъпа“ и какво „жена“? Женски човек без крила? Но тогава тя е майка и царица. Как може един търтей да се осмелява да се обръща към нея като към своя скъпа жена? Ами „данък“ — какво е данък? Навярно е някакво зло, тъй като Човекът иска да го избегне. Ала според обясненията на нашите учени, данъкът бил при хората главна жизнена цел — как може тогава той да се нарича зло? Което междувременно най-много ме озадачава, е изразът: „Не казвай никому.“ Как може да не искаш да кажеш нещо, което е. Та нали нещо, което не е, изобщо не може да се каже, а което е, не може чрез речта да бъде направено друго. Или може при хората да е възможно, щото нещо, което за едни е, за други да не може да бъде? Това ми се струва неразрешимо противоречие.

На лов с няколко водачи и петдесет и шест работници. Там видяхме същия човек, който веднъж ни бе нападнал, но този път при него имаше една женска. Те, изглежда, много сърдечно разговаряха. Той многократно доближаваше антената си до нейната, която обаче тя постоянно отдръпваше. Въръжих се с Кршова зрителна тръба и Хлмцшов звуков ключ и се осмелих да стигна до косата на женската. Стори ми се, че е от същия вид като наскоро намерената къдрица. С помощта на звуковия ключ се надявах да разбера разговора им, но успях да доловя само толкова, че тя много пъти казваше: „Не, не — не бива да се виждаме повече.“ След това човекът си тръгна много натъжен, но преди това ѝ даде една хартия, която тя прибра в кожата си или по-скоро, както сега знаем, в изкуствената кожа, която хората навличат над естествената. Когато той замина, от очите ѝ се отрониха няколко капки, при което аз изпаднах в още по-голяма опасност за живота си, тъй като тя прокара ръка по лицето и косата си. После седна под едно дърво и вдигна хартията пред очите си. Най-сетне я остави да падне в скута ѝ и дълго време седя неподвижно. Сега я ощипах по врата. Тя подскочи, хартията падна, а вятърът я отнесе в един храст, където женската не можеше да я достигне. Работниците, които бяха докарали вече подкрепление, бяха подръка и двеста мравки замъкнаха хартията в мравуняка. Трябваше да разширим човешкия музей. Върху хартията имаше стихотворение, което преведохме с помощта на няколко завърнали се от експедиция учени. В него се казва:

*Избрах си господарка аз една,
заклеха ѝ се песните и любовта.^[1]*

Разбира се, забележително е, че такова грубо животно като човека въобще е в състояние да постигне подобни успехи в изкуството. Ала смисъл в тях, естествено, не може да се намери. Първо, вече е глупост един водач — а нали човекът трябва да е само такъв, защото обикновените търтеи и работници не могат да пишат стихове, — един водач да се оставя да бъде командван от една женска. И после какво изобщо е любов? Дума, с която хората с удоволствие създават

безпорядък наоколо, но не ми се вярва те самите да влагат кой знае какво в нея. Ние поне не го разбираме. Грижиш се за какавиди и ларви и за благо на държавата, но нали всичко това се разбира от само себе си — а любов? Това е навярно един от човешките инстинкти, над които — благодарение на нашето мравешко достойнство — ние сме се издигнали.

ДВАДЕСЕТ И ПЕТО КРИЛАТО СЛЪНЦЕ

Напреднах много в овладяването на езика и писмеността на хората. Не изпуснах случай да проучвам човека, който често се намира в близост до нас.

ДВАДЕСЕТ И ШЕСТО КРИЛАТО СЛЪНЦЕ

Колкото по-отблизо опознавам хората, толкова повече съжалявам тези нещастни създания. Възприемат само това, към което пряко насочват сетивата си, а колко тясно ограничени са те! Земята, носителка на целия всемирен живот, скрива от тях безкрайните си тънкости, до които късогледите им очи не могат да стигнат. А дори и да го стореха, колко малко неща биха могли да различат! Защото всичките най-разнообразни, най-бързи пулсации на етера минават безследно покрай грубите им нерви. Те не усещат магнитния пулс на Земята, кристализационната сила на веществата, сродството между соковете и напреженията на растителните клетки, не чуват как расте тревата^[2] и музиката на дялящите се квасни гъби остава за тях тайна. Само на зашеметяващата дневна светлина те съумяват да намерят пътеката си, а широката им нога нехайно тъпче чудесата на сътворението. Главата им стърчи в кухня, безформен въздух, в който не може да се види никаква разлика и никакво образувание. Каква фина символика на природата се крие вече в това, че човек държи главата си изправена в празното нищо, мравката обаче я носи сведена към пълната с живот земя, местонахождението на древния мравешки род. И докато ние тук следваме под сигурно ръководство законите на живота, човекът, един достоен за съжаление индивид, се лута във вечна неопределеност, воден от колебливи инстинкти! Един от техните най-велики водачи е казал: „Две неща изпълват душата ми с все по-ново и нарастващо възхищение и благоговение: звездното небе над мене и

нравственият закон в мене.“ Ако това е най-доброто, което имат, то те са за съжаление, защото не мога да намеря никакъв смисъл в него. Над мене — дори и да се покатеря на най-високото дърво, не виждам това, което те наричат звезди; а в мене — зная само, че всичко е така, както е. Какво означава повелята: Трябва да бъде? Или може би има още нещо, което дори ние не можем да разберем?

ДВАДЕСЕТ И ВТОРО ТРОФЕЙНО СЛЪНЦЕ

След дълго прекъсване се връщам към дневника си.

Що е любов? Този въпрос не ми даваше мира. Непрекъснато ме занимаваше и аз напразно си блъсках главата. Струваше ми се, че е позор за мравешкия род да не сполучи да опознаем и обясним отклоняващите се от нас странности на първичния човек, и тъй като проблемът за любовта не се отнасяше към въпросите, които изрично бяха поставени на експедицията ни, то мене ме подтикна любознателността — нека да си призная, макар и да изглежда като човешка зараза, — а също и един вид честолюбие да опитам и да реша въпроса на мой риск. Това бе лекомислие! С ужас си спомням дните, които трябваше да прекарам — цяло чудо е, че можах да ги преживея!

Колкото пъти ми се удаваше възможност, ходех на мястото, където бяхме наблюдавали човека и бяхме пленили стихотворението. Почти всеки ден виждах там човека да седи на един пън и да гледа над водата на малкото езеро някъде в далечината, без да мога да открия някакъв предмет, който да ми се струва достоен за вниманието на един човек. Най-сетне — бе през второто трофейно слънце, почти целият мравуняк се намираще на бойното поле, а аз пак седях на старото място над човека, — най-сетне забелязах по човешкия път върху другия бряг на езерото онази женска, но не сама, а в компанията на друга, по-възрастна, както установих по бавната походка. Човекът скочи, но веднага пак седна изплашен и се скри зад плетеницата от листа. Дълго остана да седи така тъжен, подпрял главата си с ръце. Друг път толкова бързо и радостно изтичваше към женската — хората я наричат момиче, — а сега се криеше. Не можех да си го обясня. Той извади плочата си за писане. Приближих се незабелязано и тъй като сега притежавам необходимото умение в превеждането на човешката писменост, успях да прочета какво написа той много бавно и с промеждутъци. То гласеше:

*Избрах си господарка аз една,
заклеха ѝ се песните и любовта.*

Да, да, но защо? Та той трябваше само да заобиколи езерото. Колко глупави са все пак хората! Реших да си позволя най-крайното средство, за да проникна в същината на това защо. Човекът се готвеше да си тръгне. Настаних се върху него, оставих се да ме носи — към чуждото, неизвестното, вероятно към смъртта! Но исках да зная: Що е любов?

Пътят бе дълъг, пешком навярно щеше да ни е необходим един цял ден. По едно време човекът спря така внезапно, че без малко не паднах. И също така внезапно продължи пътя си. Двете жени приближаваха. Ето че желанието му се бе сбъднало, сега можеше да разговаря с нея както преди. Очаквах, че тя ще изтича насреща му. Ала какво се случи? Тя въобще не го погледна, той мълчаливо вдигна ръка към главата си — аз загубих равновесие и политнах из въздуха. Когато отново се опомних и съзнах какво всъщност се бе случило с мене, те, човекът и двете женски, се бяха отдалечили вече на известно разстояние един от друг и скоро загубих човека от погледа си. Тъй като се намирах, както сега забелязах, в дрехата на момичето. Тук се укривах не зная колко дълго. Едно внезапно силно разтърсване на дрехата ме захвърли на земята. Когато бях в състояние да се огледам наоколо, се оказах в едно човешко жилище. Момичето бе, само, но сега бе облечено с бяла одежда. В стаята бе тъмно, само върху масата, до която седеше момичето, светеше ярък пламък. В уплахата си първо потърсих убежище, но после се сетих за мисията си и смело поех срещу светлината. Пристигнал на масата, се скрих в един намиращ се там букет цветя и сега вече можех точно да наблюдавам момичето. То държеше снимка — хората удивително сръчно имитират всичко, което виждат — в ръката си. С изумление забелязах, че тя изобразява човека, когото днес момичето така хладно бе отминало. А сега — непонятно — то хвана снимката и притисна устните си върху нея, точно както човекът го правеше с онази къдрица. Сега зная, че това е знакът за най-голямото одобрение при хората, но как да се обясни фактът, че момичето направи това с човека, към когото току-що се бе отнесло

така зле? При това от очите ѝ се търкаляха капки. Сега тя сама започна да пише. Имах време точно да проуча и нейните редове:

ЗДРАВЕЙТЕ, СЪПИ ПРИЯТЕЛЮ!

Не се радвайте, че получавате от мене писмо, то ще ви донесе разочарование, но така трябва да бъде. Стана ми ясно, че не мога повече да понасям живота, който водя, това е живот, изпълнен с лъжа. Мамя родителите си, мамя близките ви и така живея във вечен страх, че ще ме разкрият. Майка ми вече стана недоверчива, поради това ви избягвах, колкото и тежко да ми ставаше. Сигурно ще се случат още по-страшни неща, не бива да ви виждам повече. Друг изход не зная. Едно разкриване би било ужасно за мене и тогава биха ни разделили за срам и позор. Това любовта ви няма да поиска от мен. Затова да се разделим доброволно. Защото другият път — да признаем на нашите любовта си, да поемем всичко върху себе си и да се опълчим срещу света заради нашата любов, — той е затворен за нас. Гордостта ми никога не ще позволи да се откажете заради мен от блестящата кариера, за която сте предопределен, да пропуснете задълженията, които имате към живота, да пристъпите всички граници, за да положите — в борба с бедите и мизерията — основите на едно ново съществуване — а другояче не би могло да бъде, знаете това. И аз също да загубя близките си, ако последвам вас, чужденеца, друговеца.

Не, това не може да бъде и вие самият не бихте могли да го направите, дори и да искахте. Любовта ви няма да е вечна, скоро ще забравите Лидия. Зная, не е далече времето, когато друг образ ще измести моя в сърцето ви. Бъдете щастлив, така е по-добре.

Зная колко съм виновна, не биваше да ви слушам, когато говорехте тъй мило — но бог знае, че близо до вас забравях всичко, което исках и трябваше да кажа. Простете ми! Никога вече не ще бъда благосклонна към никой мъж,

това да бъде покаянието ми. Обичам ви, искам да ви обичам като приятел и брат и през целия си живот да ви благодаря за щастливите, безкрайно щастливите часове на вашата любов. Сега сме свободни, огромен товар пада от сърцето ми, тъй като ви го казах.

Не отговаряйте на писмото ми, в решението ми не можете нищо да промените, би могло да доведе само до разкриване.

Лидия

Винаги си мислех, че любовта е инстинкт, чрез който нещо се предпочита пред всичко друго; сега видях, че любовта откъсва хората един от друг. Да го разбере който може! В изследователското си усърдие бях дръзнал да се кача върху масата, докато Лидия — това е такава едно човешко име, което изобщо не може да се изговори — сгъваше писмото. В този момент вратата се отвори. Лидия едва смогна да събере набързо хартиите и снимката и да ги заключи в едно шкафче, което принадлежеше към масата. Бе влязла старата жена. Както скоро разбрах, това бе „майката“ на Лидия; при хората всеки има своя собствена майка — едно за мене не съвсем ясно понятие. Тя бе раздражена, задето Лидия, още пишеше, и я попита какво укрива така бързо? Посегна към един лист, който бе останал, ала в този момент ме видя и с възгласа: „Мравка! Никак не мога да понасям животните!“, удари по мене. Избягах под мастилницата, тя я отмести, продължи да ме гони, но най-накрая успях да се скрия и както забелязах от скривалището си, Лидия бе спасила междуременно и последното листче. Отново пример за тази особеност на хората да потулват някои работи един от друг!

Светлината бе изчезнала. След кратка почивка се осмелих да изляза навън и да започна изследователското си пътешествие, защото хората нищо не виждат в тъмното. Целта ми бе шкафчето, в което проникнах през дупката на ключалката. Намерих кутийки с украшения, изсъхнали цветя, документи и писма и се захех да правя тук подробни проучвания. Ако въобще можеше да се разбере някъде какво е любов, то щеше да е тук, защото Лидия, изглежда, точно го знаеше.

Напразно търсех хранителни продукти. Бях гладен и отново напуснах шкафчето. Сред лишения и опасности предприех дълги пътешествия, чувствавах се самотен и съжалявах за любопитството си. Денят вече приближаваше и трябваше да мисля къде да се скрия. Тогава — поех си дъх — усетих близостта на мед. Проникнах през цепнатините на един шкаф, намерих голям запас, но там вече имаше други мравки. Те се нахвърлиха върху мене — бях загубен или най-малкото превърнат в роб! Исках храбро да умра и се приготвих за борба. Първия хванах с щипките, антените ми го докоснаха и — познах Рлф! Това бе собственото ни племе, нашата експедиция, която бе разположила тук на склад запасите си. Триумфално ме въведоха в скривалището си под дюшемето, разказаха за откритията си, показаха ми голям брой бръмбарчета, носещи информация, една блестяща библиотека, но преди всичко имах нужда от храна и почивка. Получих и двете.

През следващата нощ заведох един отряд от експедицията ни с необходимите бръмбарчета в тайното чекмедже на Лидия, за да преровим и запишем документите на любовта. Започнахме да превеждаме и да прехвърляме преведеното върху бръмбарчетата. В старанието си не забелязахме, че навън отдавна се е зазорило, когато вниманието ни бе изострено от силния глас на майката. Още се надявахме, че можем да останем скрити. Подслушвахме с дистанционните си осезатели. Тя се караше с Лидия и искаше от нея ключа на шкафчето. Изведнъж бяхме заслепени от ярката дневна светлина, която проникна през отворената врата.

Майката погледна вътре и преди да можем да се спасим, тя отново хлопна вратата и изкрещя: „Пак мравки! Цяло гнездо! Полазиха също и по меда. Къде е спиртът? Ще ги натопим вътре, мравченият спирт е добър против ревматизъм. Да донеса само една тенджерка.“

Мравчен спирт! Ужасно! Какво искаха да сторят с нас? Да ни смажат? Да ни удавят! И никъде спасение? Покатерихме се към ключалката; тя бе непроходима, ключът бе пъхнат вътре — и бръмбарче не можеше да проникне. Никъде цепнатина или пролука, навсякъде гладка полировка — щурахме се наоколо, без да разсъждаваме. Тогава вратата още веднъж се отваря за момент, ръката на Лидия бръква вътре и хваща пакетчето хартия, което бързо пуска в

джоба си. При това неколцина от нас биват изхвърлени навън и унищожени. Вратата отново е затворена. Чуваме старицата да се връща, търси спирта — ето, при измъкването на документите капакът на едно картонено сандъче се измества, промъкваме се през тясната цепнатина. Върху щипка памук лежеше голям извит червей от лъскав материал, какъвто хората носят на ръката си. На главата си той. • имаше две очи, в едното светеше червен камък, другото бе празно. Отвътре червеят (или змията) бе кух — тук можехме да се скрием! Водачи, работници и бръмбарчета — всичките ги подслонихме в извивките на гривната. Чухме майката да гълчи — тя не намери нито мравките, нито ръкописите!

Последваха най-страшните дни на моя живот. Шкафът остана затворен, ключалката обаче също. Невъзможно ни бе да избягаме. Когато се появяваше шум, се скривахме в гривната. Тук седяхме натъпкани, изтощени от глад. След едно такова бягство отново заварихме документите в шкафа и продължихме да ги изследваме, въпреки достойното ни за съжаление състояние. И ключът пак бе изваден, но бе втъкнат друг здрав предмет, който не можахме да отстраним. Все още никакъв изглед за спасение! Опитвахме се да ядем хартията, но не ни понесе. През седемнадесето трофейно слънце умряха водачът Мре и петима работници. Здравословното състояние на бръмбарите все още е добро. Решихме да предприемем опит за спасение. Да се осмелим да излезем навън при отваряне на вратата би било непосредствена гибел. Бяхме забелязали обаче, че когато вратата се отваряше, на страната, където тя се въртеше, се образуваше тесен процеп. Един водач и десет работници трябваше да направят опит при следващото отваряне да се измъкнат навън. Успееше ли рискованото начинание, останалите трябваше по-късно също да опитат. Чакаха на подходящо място, но когато вратата се отвори, за наш ужас те бяха жестоко размазани от преместващия се навътре ръб. Бяхме в отчаяние. Разследвахме безнадеждно какво бе сложено в шкафа — нови документи. За какво ли ни бяха сега? Но ето тук едно пакетче, ухаещо приятно — прегризахме хартията — тъмна, сладка маса, — не я познавахме, но тя имаше чудесен вкус. На първо време бяхме спасени от глад на смърт!

ДЕВЕТНАДЕСЕТО ТРОФЕЙНО СЛЪНЦЕ.

Ключът издрънча, ние побягнахме в гривната. Но о, ужас! Кутията се отваря — ние се скриваме в най-външната извивка — гривната се вдига, Лидия си я сложи! Държим се здраво един за друг. Бавно тече времето, тежко ни раздрусват, но през окото на змията нахлува горски въздух! Като разузнавач дръзвам да се покажа навън — до езерото сме. Лидия спокойно си седи — може би ще смогнем да избягаме; махам на другарите. В това време се приближават стъпки, това е онзи човек! Лидия го съзира, скоква и бързо тръгва на другата страна, тя го избягва и той с мрачен поглед се обръща да си върви.

Тогава се чува вик, Лидия отхвърля от себе си гривната, непредпазливият Рлф бе извел другарите навън, те искаха да избягат, но при първото докосване до ръката ѝ Лидия забелязва, че те излизат от гривната — златният затвор с цялата експедиция лежи в тревата. Още виждам Лидия да стои като вкаменена и да гледа втренчено ръката си, виждам човека да се извърща и да се приближава до нея, пита дали е ранена, хваща ръката ѝ, гледа я, притиска я до устните си — чак сега тя, изглежда, си спомня, че искаше да избяга. Другарите са вече на път към мравуняка, само аз се държа здраво за дрехата на Лидия, не мога да се реша да бягам, докато чух...

— Довери ми се — каза той. — Аз съм твой, ще бъда твой цял живот. Успях да се откъсна от всички условности. Един скромнен избор, но затова пък свободен. Какво е за мене светът без теб? Ти си моето щастие, моята надежда, само в твоята любов ще намеря силата си. Ще те спечеля, не се страхувай от нищо!

Тя мълчи, тя плаче.

— Та аз не мога другояче — прошепва накрая. — Борих се срещу тебе, срещу себе си — бях прекалено слаба. Сега да става каквото ще. Не признавам нищо друго, освен любовта ти!

Той се свлече в краката ѝ, аз паднах на земята. Трябваше да последвам другарите си.

Но що е любов? Не разбрах. Най-висшето щастие и най-голямото злощастие на хората? Захвърлят го, а после забравят всичко заради любовта? Цялата държава заради един човек, света заради една жена? Клет, достоен за съжаление род! Колко мъдри са все пак наредбите на мравките! Колко прекрасно е „несъзнаването на неизбежния начин за действие“! Утре е първото сватбено слънце. Следователно годината е като другата и това е хубаво.

ТРЕТО СВАТБЕНО СЛЪНЦЕ

Отново съм добре устроен в мравуняка. Да правят хората каквото си щат, аз имам по-висши задължения, отколкото да се занимавам с безсмислицата, която те наричат любов. При нас в мравуняка цари голямо безредие. Време е безполезните консуматори, търтеите, да бъдат отстранени.

ПЕТО СВАТБЕНО СЛЪНЦЕ

В най-близкия неделен ден, който ни предстои, ще се празнува сватбеното тържество. Всъщност е жалко, че моят добър приятел Клкс е търтей, след няколко дни с него ще бъде свършено. Ако се бе излюпил като водач, от него можеше да стане нещо; за един търтей той мисли прекалено много. Изглежда действително, като че всички ние вече сме се заразили малко от разсеяността и недоволството на хората. Така Клкс ме попита защо трябва да умира след сватбата. Глупав въпрос! Защото тогава вече за нищо няма да става. Сигурно е чул някога нещо за така наречената самоцел, с която хората толкова се надуват. И какво щяло да стане после с него. Дали било истина, че той ще иде в земята, в голямото мравчено гнездо, където има само водачи и няма зима? И дали през следващата година и после пак щяло да има търтей? И дали зад гората имало и други гори и в тях мравки и само мравки? И защо били толкова много, щом като все пак не могат никога да водят война помежду си и да заграбват какавиди? Често изпитвал странно чувство, когато мислел, че всичко това е било и се случвало, и продължавало, все едно дали той знаел или не за него, и че то съвсем не зависело от него и въпреки това той имал своите крила и антени и се радвал на живота си. Казах му, че всеки, разбира се, изпитва това, но не бива да се говори за него, защото не може да се изрази с думи какво усеща мравешкото сърце, а ако иска да го предаде на други, ще излезе нещо съвсем различно от онова, което той вътрешно изживява, и ще възникнат глупави брътвежи и суетни разpravии, а най-подир той ще си откъсне антените. Сетне той пожела дори да научи дали при хората мъжете също умират след сватбата — тогава му наредих да си държи пипалата, изобщо не му трябва да знае нищо за хората, тъй като е въпрос за образование, което засяга само водачите. И с това го изпровোধих. Доколкото зная впрочем, при хората мъжете остават да

живеят след сватбата, разправят само, че ставали по-лениви. Там, изглежда, господствуват странни отношения. Те навярно също имат големи народни празници, но до нашето сватбено тържество няма да им позволим да се доближат. Тъкмо най-важния социален въпрос те, изглежда, тълкуват като лична работа. Чудесно!

ПЕТНАДЕСЕТО СВАТБЕНО СЛЪНЦЕ

Вчера бе големият ден. Слънцето грееше меко и топло. Сватбарска суматоха в просторите. Честит мравешки род, днес живот и блаженство, а после всичко е свършено. Търтеите днес почти всички вече ги няма, също и при женските птиците старателно почистиха. Останалите, в по-голямата им част, вече настанихме в зимните килии. Погрижихме се за бъдещето на мравуняка и сега годината може да свършва.

ПЪРВО ЗИМНО СЛЪНЦЕ

Най-сетне остатъкът от експедицията се завърна от хората. Те водят със себе си хиляди бръмбари с вложена в тях информация и ние трябва да разширим нашите библиотечни помещения с пристройка. Учените ни преведоха доста човешки книги, аз вече много четох в тях, ала малко разбрах. Казват, че с много хора било същото. Какво си въобразяват хората! Наричат себе си господари на света, а не знаят, че са израсли от земята единствено за да упражняваме ние върху тях разсъдъка си и да поддържаме духа си. Защото иначе не съм чувал да са послужили за нещо.

ПЕТО ЗИМНО СЛЪНЦЕ

Отчетът за завоевателните ни походи е приключен. Годината бе посредствена, много загуби, но и предостатъчен внос на роби, за сметка на това малко пленени какавиди. В дневника си не пиша нищо за военните дела, не си струва. Хората вдигат страшно много шум около войните си, но това идва от факта, че те ги водят срещу приятелите, а не срещу враговете си. Защото за враговете се казва изрично, че трябва да ги обичат. Ала ето я отново непонятната дума!

ОСМО ЗИМНО СЛЪНЦЕ

Днес сме още веднъж на открито, може би за последен път. Листата падат от дърветата, а есенните паяци сноват из въздуха. Видяхме пак нашия човек и женската бе при него. Те, изглежда, много се бяха сблизихи, защото се галеха и милваха и все говореха с голям страх за това, че други хора биха могли да ги видят.

Само че защо не трябваше другите хора нищо да знаят? Разглеждат неизразимото на големи събрания пред народа, а се плашат да обсъждат това, от което зависи все пак процъфтяването на гнездото, и само насаме си позволяват нежности. Въпреки цялата прилика с мравките — те все пак винаги ще си останат просто хора!

ШЕСТНАДЕСЕТО ЗИМНО СЛЪНЦЕ

Застудя. Входовете към мравуняка са затворени и запушени. Днес махнахме крилата на последните женски мравки и ги сложихме в килиите им. Най-сетне имаме покой!

В библиотеката прочетох в една човешка книга странна история, на която не мога да повярвам. Имало един човек, навярно водач, който знаел повече от останалите и им казал всичко това, понеже смятал, че щяло да бъде добре за гнездото; и аз намирам това за напълно естествено. Но на другите водачи не им харесало, защото той учел робите, че не били по-незначителни от водачите. Тогава го хванали и го предупредили, че ако не мирува, ще го смажат. Та това също е съвсем правилно, защото който вреди на водачите, а с това и на държавата, трябва да бъде унищожен. Сега обаче идва това, което не разбирам. Човекът не само че не се усмирил, а продължил да застъпва и отстоява мнението си. Как е възможно някой да се отклонява от мнението на водачите? И както и да го измъчвали, той не престанал да проповядва, а вдигнал пипалата си и извикал: „Вие не можете да съдите моята съвест, която ми повелява да възвестя истината. Повисоко от живота стои свободата на убеждението. Да ме смажете сигурно можете, но думите ми ще останат и аз с радост ще загина за свободата!“

Какво ли значи всичко това? Свобода ли? Глупости! Пропълзвам в зимната си килийка.

[1] Стиховете преведе Снежана Иларионова. Б.пр. ↑

[2] Немски идиом — имам остър слух, проникателен, умен съм.
Игра на думи. Б.пр. ↑

МУЗИ И МЪДРЕЦИ

Веднъж деветте музи^[1] седяха на чаша задушечно кафе в приемната на Клио и се развличаха толкова добре, че съжаляваха, задето нямат ключове от къщата. Решиха обаче съвсем скоро пак да се съберат и след това веднага да останат на чай.

Да, това трябваше да бъде вечерен прием, обаче доста бляскав и може би на него можеха да се поканят още и този или онзи, само не грациите^[2], понеже са прекалено предвзети, също не и орисниците^[3], те са толкова мрачни, и за нищо на света хората^[4], защото с такива повърхностни личности една кротка и благовъзпитана муза изобщо не бива да общува. За по-висшите богини, разбира се, не може да става дума, тези олимпийски дами предявяват претенции, които вече не подхождат на нашето време, и си въобразяват, че представляват нещо особено. А нимфите^[5] и nereидите^[6] и така нататък имат и без това прекалено ниско образователно равнище, за да може нашето брата да се занимава с тях.

— Но нека все пак да поканим кавалери — предложи Терпсихора, — тогава вечерта ще стане двойно по-приятна.

— Къде ви е умът? — възрази Урания, мръщейки чело. — Боговете ни са много по-нагли от богините, с госпожа Хера начело.

— Естествено, нямам предвид господата боговете!

— Да не би пък героите, които не могат да правят нищо друго, освен да се бият и да убиват дракони?

— Не, ала какво бихте казали за хората?

— Ах, хората! — въздъхна Ерато.

— Казват, че били много глупави — отбеляза Калиопа, на което другите се подсмихнаха, защото смятаха, че в това отношение Калиопа прилича малко на хората.

— В глупостта на хората — начена Клио — за съжаление наистина въобще не можем да се съмняваме, но въпреки това има и изключения; защото как иначе би могло да се говори за седемте мъдреци на Гърция?

— Вярно — възкликна Мелпомена, — хайде да поканим мъдреците на Елада! Нима можем да си пожелаем по-добра компания?

— Те са само седем — подхвърли Ерато.

— Ние се отказваме от кавалер! — извикаха Клио и Урания в един глас. Останалите кимнаха, те счетоха това за съвсем естествено и от вежливост повече нищо не казаха.

Та така бе решено да се поканят седемте гръцки мъдрци на чай с вечеря и последва само още една малка трудност — как именно да отправят поканите. За нещастие се установи, че нито една от музите не знаеше имената на седемте мъдрци. Наистина бяха учили някои от тях в девическото училище, но оттогава изминаха вече няколко години, а всичко не може да се запомни. Дори Клио и Урания, които все пак бяха посещавали семинара и бяха издържали изпита, вече не можеха да си спомнят със сигурност. Тогава на Клио ѝ хрумна, че при леля Мнемосина^[7] бе чула веднъж от един мнемотехник^[8] някакъв стих за подсещане, благодарение на който имената на седемте гръцки мъдрци неизбежно се запаметяваха. Да, само да не бе забравила стиха! Ала нали той бе записан в бележника ѝ, там можеше да го намери. Стихът гласеше следното:

„*Solon steht mit einem Fuße auf Chili, mit dem anderen auf Peru, sieht in ein Tal voll Klee und trinkt Bitter-Bier.*“^[9]

— Колко остроумно! — възхити се Калиопа.

— Да, да — потвърди Полихимния, — мнемониката има вкус, това трябва да се отбележи, затова и тя бе открита от моя любимец Симонид.

— А как се наричат тогава седемте мъдрци? — попита наивната Ерато.

— Първият се нарича Солон — натърти Клио.

— Това и аз го разбрах. А вторият Хили, нали?

— Нищо подобно, та това се отнася към по-новата история! Искам да ви обясня стиха, скъпи дами. Chili означава Хилон, Peru — Периандър, Tal — Талес, Klee — Клеобул и Bitter-Bier — Пйтак и Бйант.

— Но защо не се казва тогава Pitter-Bier?

— Това не зная — отвърна Клио сърдито, — питайте господин Симонид. Впрочем можете да го изговорите, както си щете.

Поканите бяха написани и тъкмо се готвеха да ги изпратят, когато се оказа, че те вече съвсем не могат да бъдат пренесени навреме от олимпийската поща. И това се дължеше на строгото зачитане на празниците, което — разбира се от само себе си — бе въведено в олимпийските кръгове. Ала сега всеки от седемте дни на седмицата бе посветен на даден бог или богиня и поради това на същия този ден не биваше да се работи; точно това бе приятното на Олимп, че изобщо не се налагаше да се претрепваш от работа. Пощата значи, взето дословно, въобще не вървеше, с изключение все пак на срядата, понеже този ден бе посветен на Хермес^[10], тогава тя вървеше понякога за удоволствие. Музите бяха взели решението си в четвъртък, а приемът трябваше да се състои в събота.

И тъй, те набързо се решиха и наеха един стар слуга, който бе служил преди като вестносец при Хермес и затова добре знаеше адресите. Казаха му да предаде устно поканите: „Нека господа мъдреците на Гърция благоволят да окажат на музите честта да ги посетят в събота на чаша чай!“

Пратеникът тръгна по обиколката си и мъдреците немалко хе зарадваха на поканата. Само че и на тях им бе трудно да запомнят имената на деветте музи; затова навсякъде ги чуваха да мърморят под носа си: Клио, Мелпомена, Терпсихора, Талия, Евтерпа, Ерато, Урания, Полихимния, Калиопа. Накрая помолиха Симонид да измисли някакъв израз за подсещане и от началните срички той им съчини следното очарователно стихче:

*„Kliometerthal,
Euer Urpokal!“*

Оттук може да се познае възрастта на това правило. Сега вече мъдреците бяха доволни и в игралния клуб вечерта събаряха само по девет кегли наведнъж.

Щом наближи вечерта на приема, двете по-възрастни дами Клио и Урания започнаха все пак да съжаляват, че така направо се бяха отказали от кавалерите си, и тихомълком решиха да засенчат колежките си. Клио преговори още веднъж законите на Солон, за да не се изложи пред създателя им, а Урания, която бе хвърлила око на

Талес, уверяваше нееднократно, че всички неща произхождат от водата и че периферният ъгъл в полукръга е прав. Вследствие на това между тях и останалите, които — много естествено — забелязаха намеренията им, се появи леко напрежение, а у всички — известно неприятно чувство, понеже всяка се страхуваше в себе си, че точно тя ще бъде една от двете, които по необходимост трябваше да останат на сухо.

Очакваната вечер завари музите в приемната на Клио в най-хубава премяна, всяка муза държеше току-що излъсканата си емблема в ръка и се чувствуваше само малко по-неспокойна, отколкото когато пиеха кафе и бяха насаме. Най-сетне вратата се отвори и вътре влязоха няколко достопочтени мъже, които се представиха за мъдреците на Гърция. Ала колко се учудиха музите, когато видяха не седем, а осем господа, защото освен изброените по-горе бе дошъл и Мисон.

— Но кой от господата — попита Клио — не е мъдрец?

— Този тук! — отвърна Периандър, тиранинът на Коринт, като посочи с мрачна и горда физиономия Мисон.

— Моля за извинение — защити се набеденият, — но аз със сигурност съм мъдрец, и то истинският седми мъдрец, както е написано у Платон в „Протагор“, а той все пак трябва да го знае.

— Той е селянин — натърти презрително Периандър, — който не може да прави нищо друго, освен да зяпа небето и да се смее.

— Това е достатъчно мъдро — наблегна Мисон — и във всеки случай по-добро, отколкото да принуждаваш другите да плачат. Ваше височество ще трябва да признае, че да претрепеш собствената си съпруга със столчето за крака или да окрадеш по празниците златните накити на селянките са постъпки, които сигурно по-малко прилягат на един мъдрец, отколкото смехът.

Периандър, който се почувствува засегнат, искаше, ядосан, да си тръгне, когато вратата наново се отвори и влезе *Анахарсис*.

— Закъснях малко — извини се той, — но аз също спадам към седемте мъдречи; свидетел ми е Ефор у Диоген Лаерций и аз не виждам защо той да е по-неправдоподобен от Платон, Павзаний, Плутарх или някои друг.

— Разбира се, скъпи господа — извика Клио помирително. — Всички вие сте ни добре дошли, та ние не сме се и надявали, че сред хората има девет мъдречи.

— Толкова, колкото сред богините — подчерта Солон с галантно движение на ръката.

— Простете — намеси се внезапно един новодошъл, — аз съм *Епименид*, също така мъдрец. Климент го твърди със сигурност. На Дикеарх не бива да обръщате внимание. Аз произхождам от Крит и ви уверявам, че критяните не са лъжци^[11].

Зад него на вратата се натискаше цяла тълпа, всички казваха имената си и всеки се позоваваше на някакъв автор, който го причислявал към седемте мъдречи. Там бяха още Агесилай, Леофант, Ферекид, Аристодем, Питагор, Лас, Анаксагор, Памфилий, Пизистрат, Лин, Орфей и Епихарм. И когато музите преброиха гостите си, се оказа, че вместо седем са дошли двадесет и двама, като всички можеха да потвърдят с исторически документи претенцията си да принадлежат към мъдреците.

Музите набързо се окопитиха и заиграха ролята на най-любезни домакини. Наистина седяха малко натясно, но затова пък разговорът бе по-оживен. Старият вестносец му бе намерил леснината; той просто се бе отбил при всички стари гърци, които имаха на къщите си табелки с титлата *Sophos*, това означава мъдрец, и така бе събрал двадесет и двама.

Отвориха дума за съвременните хора и Питагор каза, че те били много образовани. Изучавали Питагор още в терция^[12], а това, което се правело в днешно време на Земята, излизало извън всички хипотенузи и дори извън двата катета. Той разказа за нечуваното могъщество на европейците, за техните войски и флоти и как те били изследвали и овладели цялото земно кълбо; разказа за техните машини, влакове и телеграфи, за техните далекогледни и микроскопи и за проникателността, с която умеели да разрешават всички загадки както на Земята, така и в най-далечните звездни пространства.

Музите плеснаха с ръце от смайване и казаха, че наистина през последните години не били слизали много често при хората, пък и развитието на материалната сила, промишлеността и науката съвсем не били тяхна работа, а напредъкът в изкуството не им бил направил особено впечатление. Ала Клио и Урания всъщност би трябвало да знаят това.

И те го знаели, потвърдиха двете музи, макар и не толкова точно, защото сега било много трудно да бъдеш в течение на събитията, а

списанията били много скъпи, също като книгите; те можели да купят тези съчинения само на вехто.

— Та нали днес — обърна се една от музите към Солон — има много повече хора, отколкото тогава, когато бяхте живи?

— Положително, скъпа госпожице, много, много повече.

— И щом още тогава сред малкото хора на Елада е имало двадесет и двама мъдреци, колко ли може да са те сега в цяла Европа? Бих искала да ги видя веднъж събрани заедно!

— Или пък просто да се запознаем с някои от тях — въодушеви се Ерато.

— Това би било прекрасно — потвърди Хор. — Но как ще ги открием и как ще ги съберем?

— По наше време — заразправя Талес — мои съотечественици намерили веднъж в закупения от тях улов риба един златен триножник, който — както казват — Елена хвърлила някога в морето, за да даде той повод за свада на по-сетнешни поколения. И наистина така се случи, че ние завързахме спор с жителите на Кос заради притежанието на триножника, докато се споразумяхме да попитаме делфийския Аполон кому трябва да принадлежи скъпоценността. „На най-мъдрия!“ — отговори оракулът. Тогава милезийците донесоха триножника на мене, защото ме смятаха за най-мъдрия; те явно не познаваха Солон. Но аз изпратих триножника нему. Солон пък, който не се считал за най-мъдър, го дал на друг, той го препратил по-нататък и тъй накрая той пак дойде при мене. Тогава аз го обрекох на бога, защото мъдростта подобава само на боговете, поради което и моят приятел Питагор не се смяташе за мъдрец, а за философ, любител на мъдростта. Тази обиколка на триножника ни показа обаче кого смятахме в наше време за мъдрец: всеки, който веднъж бе получил триножника. Предлагам сега да дадем на един съвременен човек някаква скъпоценност с подобно предназначение и да изчакаме до кого ще стигне тя.

— Това малко ще ни помогне — намеси се Питагор, — аз познавам по-добре съвременните хора. Ако оставим триножника да бъде изровен, те ще възприемат надписа като несериозен и невалиден за настоящето и ще го подарят на някой музей като намерения сватбен подарък на Пелопс от Хефест или пък като дарение на Делфи от Талес. Другояче трябва да подхванем работата и сами да потърсим

мъдреците. Ако се понрави на господата, аз ще използвам всеизвестната си вълшебна сила, ще ида при хората и след половин час ще ви донеса най-сигурната справка.

— И ако може, веднага доведете няколко мъдречи! — извика Терпсихора след Питагор, когато той бе вече изчезнал.

— Идвам с празни ръце — обяви при завръщането хи Питагор, свивайки рамене. — Положително има достатъчно мъдречи, но аз нямах късмет при разследванията си. Попитах най-напред един държавен министър той кого смята за най-мъдър. Защото вярвах, разбира се, че онези, които направляват съдбините на народите, би трябвало и най-добре да са осведомени за местонахождението на мъдростта.

— Скъпи приятелю — рече ми сановникът, — мъдростта е хубаво нещо, ако сам я притежаваш; обаче думата има един подозрителен, теоретичен привкус; съществуват така наречените мъдри хора, чиято мъдрост се състои в това, че искат да знаят всичко по-добре и да го разбират най-добре, а тъкмо тях не мога да ви препоръчам. Аз съм практичен държавник, задачата ми се състои в това да върша добри дела, като вниквам в условията и разумно използвам хората, а това, естествено, мога да правя само докато отстоявам властта си. На това се основава моята мъдрост. Ако ви кажа кого смятам за по-мъдър, аз самият бих престанал да бъда мъдър. И с това — сбогом! Впрочем — извика той след мене, — ако под мъдрец разбирате човек, който тихомълком, само за себе си, е сърбал мъдростта с лъжица^[13], трябва да идете при учените.

Макар че това не е схващането ми за мъдрец, отидох все пак при учените, и то при един философ; защото нали който се счита за любител на мъдростта, трябва да познава мъдреците. Човекът ме наблюдаваше внимателно.

— Какво изобщо разбирате под мъдрец? — попита ме той.

— Под това разбирам човек — обясних аз, — който познава света и живее в него, но не се стреми към него; който търси истината, без да очаква слава; който обича хората и върши добрини, ала не търси награда и благодарност; който не презира никого за това, че е различен или мисли различно от него; който е щастлив, защото е свободен, снизходителен, защото е добър и скромен, защото е велик.

— Нищо ново не ми казвате, скъпи господине — отвърна философът. — Към тези етически качества, които изброявате, всички ние се стремим в известен смисъл; те съвсем не се отнасят само до някакви изтъкнати умове. Но тъкмо затова дефиницията ви изразява прекалено много. Вие смесвате идеала за учен с идеала за човек. Това може да е било допустимо едно време, когато са живели гръцките мъдреци, на образование имали право само малцина облагодетелствувани и цялата наука не се състояла в нищо друго, освен в малко житейска мъдрост, преплетена евентуално с някои мистични спекулации а ла Питагор. А днес ние имаме разделение на труда, от една страна, равноправие на хората — от друга. Да бъде мъдър във вашия смисъл на житейска мъдрост може всеки, без да е образован, а някой може да е много учен, без изобщо да е мъдър. Вие, струва ми се, притежавате още много неясни понятия за мъдростта.

— Моля за извинение — започнах отново аз, — но вие се смятате за философ и тъй като все пак аз въведох това име...

— Вие го въведохте? — Философът ме погледна втренчено, изглежда, ме взе за малко мръднал.

— Да — потвърдих, — тъй като аз съм Питагор.

— Драги мой — подсмихна се философът, — елате на себе си. Та това е една напълно митична личност.

— Накратко — продължих аз, — мислех, че се занимавате изключително с мъдреците — нима вече съвсем няма такива? Та аз чух, че един живял в Егмонт, един в Хага, също един в Кьонигсберг?

— Те отдавна са мъртви — подметна философът сухо. — Много ще ви моля да не обърквате непрекъснато философията с практическото приложение на етическите правила. Днес философията е наука и ако бяхте чели моята книга, щяхте да го знаете.

— Ами за какво пишат моите последователи, ако не за мъдростта? — учудих се аз.

— За други философи! — изгуби търпение той. — И настоятелно ви съветвам да се запознаете малко с историята на науките. Сбогом, господин...

— Питагор — натъртих аз и си тръгнах.

Упътих се направо насам; защото нямаше къде другаде да търся истината. И за да не се върна съвсем без да съм си свършил работата, опитах едно последно средство, като поех пътя, по който в днешно

време хората стават прочути, а именно — вестникарската обява. Дадох да отпечатат тълкуването ми за мъдростта и да разгласят навсякъде: „Който *иска* да бъде мъдър като мъдреците на Гърция, музите го, канят на гости и го очакват на Парнас.“ Успех, разбира се, не смея да си пожелаая.

Питагор имаше право. Не дойде никой.

— Но нима хората вече съвсем не ценят мъдростта? — попитаха накрая музите.

— Ценят я високо, много високо — увери ги Питагор.

— И защо тогава не искат да бъдат мъдри?

— Всеки предпочита някой друг вместо него да изпълнява почетната длъжност на мъдреца.

— Значи толкова благодни и скромни са хората! — провикна се зарадвана Ерато. — Наистина не съм очаквала такова нещо. Не искат да бъдат мъдри, за да...

— ... за да могат да останат по-мъдри от мъдреците! — заключи Питагор.

И действително хората си останаха по-умни. Музите и мъдреците чакаха още много вечери да дойдат хора, които искаха да бъдат мъдри, но си останаха сами. Само веднъж помислиха, че идва някакъв мъдрец; ала то бе просто едно малко момче с големи сини очи, което се бе загубило, защото искало да занесе меденката си на Снежанка и тръгнало на юг вместо на север, Солон сложи ръка на къдриците му, а Мелпомена и Ерато го целунаха по устата и го заведоха вкъщи.

След това отново литнаха към Парнас, седнаха с двадесет и двамата мъдреци на чай и си рекоха:

— Можем да изчакаме, нали сме още млади.

[1] Гръцки богини на изкуствата и науките. Клио — муза на историята, Урания — муза на астрономията, Калиопа — муза на епическата поезия, Евтерпа — муза на лириката, Ерато — муза на любовните песни, Мелпомена — муза на трагедията. Талия — муза на комедията, Терпсихора — муза на танците, Полихимния — муза на свещените химни. Б.пр. ↑

[2] Гръцки богини на прелестта, очарованието, грацията. Б.пр. ↑

[3] Гръцки богини на съдбата. Б.пр. ↑

[4] Гръцки богини на реда и годишните времена. Б.пр. ↑

[5] Гръцки богини на природата. Б.пр. ↑

[6] Гръцки морски нимфи. Б.пр. ↑

[7] Гръцка богиня на паметта, на спомена. Б.пр. ↑

[8] Мнемотехника, мнемоника (псих.) — съвкупност от начини за усилване на паметта и за запомняне чрез асоциативни връзки. Б.пр. ↑

[9] Солон е стъпил с единия си крак на Хили (Чили), с другия на Перу, гледа в една долина, изпъстрена с детелина, и пие битер-бира (нем.). (При превода, разбира се, асоциативните връзки се губят.) Б.пр. ↑

[10] Гр. бог, пратеник на боговете. Б.пр. ↑

[11] Шеговита препратка към едно противоречиво в същността си съждение в древна Гърция, чиято конструкция не позволява да се разбере доколко е вярно. Един критянин твърди, че всички критяни били лъжци. Ако казва истината, тогава е излъгал, тъй като самият той е критянин, следователно и лъжец. Ако е лъжец обаче, то без съмнение е излъгал и тук следователно е казал истината, тоест... Б.пр. ↑

[12] Четвърти и пети клас от някогашната германска гимназия. Б.пр. ↑

[13] Нем. идиом — който се прави на по-умен. Б.пр. ↑

ФАБРИКАНТЪТ НА МЕЧТИ

Току-що удари тринадесет часът, а в Средна Германия започна да се смрачава, макар че държавното централно осветление и нововъведеното световно време, което се сверяваше по Вашингтонския меридиан, се опитваше да заблуждава относно действителността на настъпилния здрач. Залезът на слънцето не можеше да се отложи нито чрез нови закони, нито чрез международни договори и това, естествено, бе много жалко, като си помисли човек колко много от времето за плодотворен труд се губи вследствие на лошата привичка на слънцето да бъде половината от годината под хоризонта. Тъй като хората пак бяха недоволни, те търсеха виновник за собственото си окаяно състояние и така възникна Партията на антисомнистите^[1], или враговете на съня, които воюваха срещу обичайния нощен сън и го заклеймяваха като насилие, подкопаващо културата. Но това бе просто една щуротия на по-издигнатите слоеве от простолюдието, за която те бързо се разкаяха, а лицата им с хлътнали очи скоро показаха какво представляваха те без „паразита“ сън. Междувременно не можеше да се отрече, че навикът да се спи бе придобил значителни размери. Хората спяха повече отпреди. Щом това бе установено статистически, се появи Коперник на сънния проблем, който реши големия въпрос, като го преобърна наопаки и предвеща на застаряващата Европа един всеобщ разцвет, ако се реши да се отдаде на интензивен масов сън.

Биомистиката, едно ново стъпало на остарялата биология, бе направила откритието, че тенденцията на човешкото развитие е насочена към света на сънищата и мечтите.

Че човекът би могъл да се справи със суровата действителност, се бе оказало заблуда на реалистите; колкото повече напредваше културата, толкова по-безпомощна ставаше тя пред изискванията на деня, толкова по-малко успяваше да се справи с новите социални проблеми. Ала природата, както е известно, сама се регулира. Това, което не можа да постигне културата, изглеждаше, че ще поеме организъмът. Съвременният човек спеше, спеше много повече от

гражданина на деветнадесети век, който пък безспорно бе още по-сънлив от античния човек. Повече да се спи, повече да се сънува! Това бе простото биологично решение на голямата културна загадка, която, философите на деветнадесети век не бяха разгадали. А работата все пак бе толкова проста!

Съвременният културен напредък се характеризира с все по-забележимото прехвърляне на труда от тялото върху духа. Мускулното напрежение се замества от умствена работа. Естествената последица е преобладаващото органично развитие на нервната система. Ако преумората на мозъка и преди се бе проявявала в засилената раздразнителност на отделни изтъкнати индивиди, то сега тя обхваща целия биологичен вид. Поради това органичното развитие изискваше по-дълъг сън. А докато човек спи, пести ядене и пиене. (Следователно нуждата от храна на съвременното човечество се намали в същото съотношение, в което се увеличи патологичната му сънливост в резултат на умствена преумора. Това бе гениалният способ, чрез който природата разреши продоволствения въпрос, най-трудната част от социалния проблем. Човечеството се развиваше в такъв смисъл, че храненето се изместваше от съня. Това стана независимо от възражението на физиолозите, които твърдяха, че намаленият разход все още не означавал приход. Но те не разбраха естеството на мозъчната дейност. В замяна на това един метафизик доказа с лекота, че крайната цел на земното развитие се състои в това, човечеството полека-лека да се доближава до периода на вечен сън; достигнат ли е той, секват раждането и смъртта, видът става постоянен и индивидуалното безсмъртие е осигурено; същевременно се възцарява всеобщо блаженство, като безгрижните и безотговорни сънища и мечти заемат мястото на неумолимата и сурова действителност. В този смисъл трябвало да се разбират и теологическите представи за отвъдния свят. Философът обосноваваше възгледа си предимно с това, че ощастливяващото действие на най-забележителното му творение и сега се проявява в свойството му да унася в сън.

Сънят бе станал национален идеал. Всички поддържащи държавата партии бяха единодушни, че благото на родината е свързано с възможно най-голямата маса спящи индивиди. Вече не сравняваха страните според тяхното зърнопроизводство, богатство на въглища, промишленост, раждаемост, износ, отбранителна мощ, количество

данъци, изчислени на глава от населението, а единствено според броя на прекараните в сън и мечти часове. Оказа се, за успокоение на всички патриоти, че Германия дремеше начело на цивилизацията, и сега хората осъзнаха, че политическото бездействие, в което някога упрекваха германците, не е било нищо повече от един още неразбран възход в европейското културно развитие. Имаше само още незначителни и открай време презрени останки от антисомнисти, които смятаха съня за зло; останалите партии се раздвояваха само по въпроса, с какви средства се поощрява най-добре сънят, и враждуваха по този повод несъмнено с прекомерна острота. „Здравомислещите“, както се бе нарекла едната партия, бяха на мнение, че летаргията на народа би се усилила възможно най-много чрез изкуствени наркотични средства. Държавата трябва със сила да поеме в ръцете си грижата за народния идеал, да увеличи посева и производството на подхранващи съня продукти чрез надбавки, да забрани изцяло кафето, да въведе сънни премии. Опозиционната партия, която назоваваше себе си „Добронамереномислещите“, напротив, се стремеше към размножаването на съня по пътя на духовното влияние. За тази цел тя разпространяваше парламентарните речи на двете партии и на правителствените комисарства, подкрепяше млади лирически дарования в отпечатването и особено при четенето на поезията им — при което аудиториите бяха снабдени с удобни канапета за спане, — публикуваше великите философи на деветнадесети век в евтини народни издания и поръчваше известни тогава опери да се изпълняват *pianissimo*.

Депутатът Зиблер, един въодушевен Здравомислещ, току-що бе държал в Народното сдружение „Скука“ блестяща реч за държавния монопол над сънищата и мечтите, в която изтъкна, че разпределението на сънищата и бляновете за всекиго поотделно в бъдеще ще се урежда и надзирава от държавата. Една реч се смяташе за толкова по-успешна, колкото по-бързо заспиваха слушателите, щастливият оратор имаше същевременно предимството, че никой не му възразяваше. Зиблер говори толкова успешно, че самият той проспa края на собствената си реч; нещо подобно се бе удавало по-рано само на някои писатели при създаването на собствените им фейлетони. Естествено, обзавеждането на народните събрания отговаряше на предназначението им. Лам нямаше обща зала за заседания, а всеки член бе свързан посредством

телефон с ораторското канапе и удобно слушаше от постелята си речите или пък искаше думата. С това веднъж завинаги бе отнета почвата на популярното сред домакините оплакване, че мъжете се завръщат прекалено късно къщи; от друга страна, се случваше, разбира се, ораторът да прекъсне в средата на изречението, тъй като съпругата му е взела телефона от устата, но тогава се предполагаше, че той е заспал при собствените си мъдри думи, и го уважаваха като патриот, който високо тачи националната светиня.

Зиблер бе вдовец и затова можеше да се изкаже докрай, ако приказките му не бяха подействували така вдъхновено задрямващо върху самия него. И докато всичките му слушатели изпаднаха в истински транс от прозевките си, в съседната стая дъщеря му Амалия следеше със свито сърце политическите изявления на своенравия си баща. Сънят бягаше от големите ѝ кафяви очи. Тя непрестанно блъскаше русата си главичка над това, как би могла да свърже току-що чутите сурови възгледи с нейните, замисляни от месеци, любовни кроежи. Как да стане това? В качеството си на Здравомислещ и Добронамереномислещ баща ѝ и тайно обичаният от нея Дормио^[2] Форбах досега винаги бяха политически враждебно настроени един срещу друг и това бе причината, поради която Дормио още не се бе осмелил да поиска ръката ѝ. Сега обаче — щом се занимаваше с одържавяването на фабриките за сънища и мечти — баща ѝ се опълчваше и срещу частните интереси на нейния Дормио. Защото Дормио бе *фабрикант на мечти*.

Едва-що убедила се в крепкостта на бащиния си сън, Амалия поиска телефонна връзка с Форбаховото заведение за мечти. Нежни думи и електрически вярно предадени целувки ознаменуваха несмущаваното съприкосновение на влюбените, докато изплакваша болките си. Накрая Форбах обяви решително, че утре ще се опита да говори с бащата на Амалия, какъвто и да бъде успехът. Ех, само да имаше някакво средство да направи бащата по-благосклонен! Може би с някаква мечта? Разбира се, Амалия вече неведнъж бе мислила за това; но как да накара баща си да се подложи на обработка от Форбах, след като той бе отявлен противник на частното фабрикуване на мечти? Тя тъкмо искаше да се посъветва още по този въпрос с любимия, когато той се видя принуден заради задълженията си да

прекъсне за известно време разговора. Един от клиентите му се бе оплакал, че постоянно сънува тъща си; трябвало да му се помогне.

Сънят бе решил материалната страна на социалния проблем, мечтата трябваше да сложи в ред сърдечните въпроси. По време на сън човек не мисли, т.е. мисли не по начина, по който това става или трябва да стане, когато е буден — при най-строгото съблюдаване на законите за идентичността, противоречието и достатъчното основание. В съня си човек единствено сънува, не проверява и не вади заключения. По време на сън за нас изобщо е без значение, ако внезапно се видим как метем в разпокъсана дреха улицата, същевременно обаче яздим висшестоящия в службата началник, възседнали раменете му; ритваме го няколко пъти в ребрата, след което той изважда от джоба си лула, в която разпознаваме невярната си любима; докато я държим в прегръдките си, забелязваме, че това е починалата ни леля в Америка, която трябва да наследим и която се стопява сред безкраен дъжд от ярки звезди, от тях пък не можем да разберем дали са искрящи целувки, или тайнствени златни монети — кой не познава тези заплетени игри на въображението, на които ни най-малко не се учудваме? Щастлив е онзи народ, който, вместо да влачи неумолимите последици на политическата критика или на научното изследване, се наслаждава, освободен от закона за противоречието, на безоблачното си съществуване сред сънища и мечти! Там вече не се удивляват от противоположното тълкуване на едни и същи факти, изречени от една и съща уста, от смяната във възгледите на един човек, от положителното обяснение, че черното било бяло; вътрешно доволни, хората търпят всичко и въпреки това правят каквото си искат. Защото не носят отговорност. Те мечтаят и това, което мечтаят, избледнява със събуждането, остава само сладкият спомен за свободата. През деня изкарват няколко будни часове на тясно очертани действия в строго установения механизъм на буржоазния живот и после отново се отпускат честити в нежните прегръдки на бога на сънищата, за да се хванат до приказните самодиви на прелестното им хоро. Така се разрешава вторият голям проблем на културата — как да се обедини личната свобода с необходимата принудителност на държавния ред. Колкото по-малко будуват хората, толкова по-малко се нуждаят те от принудата, толкова по-надалече се разпространява царството на блажената свобода на бляновете.

Но тази свобода не бива да бъде непредопределеност. Тя трябва да ободрява, а не да измъчва с изненади. Затова е необходимо да се търсят средства, които да набележат поне най-общите орбити в протичането на съня, да отстранят кошмарите, да предначертаят приблизителната посока на творещото въображение. Биомистиката бе разрешила и този проблем; един професор по физиология, който се бе пренесъл в лунатично състояние, откри в най-дълбокия си унес *органа на мечтите*.

Да, органът на мечтите действително съществуваше, и то там, където го бяха търсили последователите на животинския магнетизъм, в близост до вдлъбнатината под лъжичката, с която, както е известно, лунатиците могат да четат; той се намирал в т.нар. слънчево сплетение на ганглиевата система във вид на специфичен газ, изпълващ нервните възли, и притежавал емпиричната формула

Бяха го изтръгнали от един убиец, който не можеше да спи от угризения на съвестта; оттогава той се радваше на спокоен сън без съновидения. Един философ, който бе привърженик на мистицизма, загуби органа на мечтите си при злополучно падане върху стомаха, като се спъна, в един от своите, кретащи подире му периоди, от този ден нататък той пишеше напълно разбираеми книги.

Дормио Форбах бе специалист по органа на мечтите. Той действуваше върху него отчасти направо чрез външни дразнения, отчасти свързваше според нуждата отделните части на мозъчната кора с органа на мечтите, като направляваше по този начин хода на въображението на съня. Основните му приходи идеха от разпродажбата на масово произвеждания от него илюзорен газ, който се пълнеше в специални импрегнирани каучукови възглавници и се вдишваше от клиентите. Тези възглавници^[3], унасящи в мечти, бяха снабдени освен това с приспособления, чрез които се упражняваха леки дразнения върху онези органи на спящия, чиято дейност трябваше да се използва при съня. Едно очно дразнение симулираше преливания на багрите, които въображението на съня преобразуваше съобразно с едновременните останали дразнения и извършващите се асоциативни представи в произволни картини. Ако човек искаше например да види пейзажи, по подходящ начин се въздействуваше едновременно и върху ухото, изговаряха се имената на известни

планини и местности, чуваше се шум от потракващи автомобили или нежен звън на стада и по този начин се направляваше асоциацията на сънищата.

На недоволния клиент, който се бе оплакал от съня за къщата, Форбах нареди да приготвят друга възглавница.

— Човек въобще не може да обърне достатъчно внимание върху индивидуалността на клиента — обясни Форбах на асистента си. — Ако знаех, че този мъж е женен, щях да имам едно наум. Знаете какво ни сполетя наскоро при поръчката на сънища с пейзажи. Спящият взел светлинното дразнение за опасен пожар вместо за слънчев изгрев, свирнята с рог в пастирския напев за пожарна тревога, скочил от леглото и излял върху него легена с вода. Ние трябваше да платим щетата.

— Вероятно е вдишал премного илюзорен газ.

— Не, ами той бил началник на пожарникарите.

Форбах отвори едно писмо, но веднага го хвърли ядосано на масата.

— Ето ти го същия случай! — извика той. — Д-р Миригер се отписва; какво сме си позволявали, да го караме да сънува избухване на холера! Какво, за бога, му пратихте?

— Той желаше приятни, делови сънища и затова му, изпратих възглавница №6 с леки карболови дразнения и траурен марш. Мислех, че за един лекар би трябвало да е много приятно да помечтае за влошаване на здравословното състояние на града...

— Но моля ви, д-р Миригер не е медик.

— Невъзможно! Какъв е тогава?

— Директор на застрахователна банка.

— В такъв случай, разбира се! Незабавно ще му се извиня.

Почука се и един изключително елегантен, малко контешки облечен господин влезе в стаята.

— Бих си позволил да запитам — поклони се той — дали синьора Муратори е включена в сънопровода.

— Положително, №117.

— Тогава моля тази нощ неотстъпно да ѝ се внушава името ми: Албоин фон Варцхайм.

— Можете ли да удостоверите, че действувате по личната заръка на госпожицата?

— Не мога, действавам от мое собствено име.

— Тогава съжаляваме, че не можем да изпълним желанието ви. Според закона за мечтите имаме право да удовлетворяваме молбите само на потърпевшите лица.

— Но моля ви, направете тук едно изключение. Влюбен съм до смърт — безнадеждно! Четох за един подобен случай, в който майката на нещастния влюбен разрешава да му се внушават имена, след което направлява мечтата, заниманията с личността му, влечението, годеща. Определете, ако обичате, каквато и да е цена, за мене няма значение...

— Уважаеми господине — отсече Форбах, — не мога повече да преговарям с вас. Най-малкото нарушение на задълженията би ме направило негоден за отговорната ми длъжност. Никога няма да се отклоня от предписанията на закона.

Господин Фон Варцхайм тъкмо неохотно си бе тръгнал, когато Форбах се пригответи да продължи разговора с любимата си Амалия. Междувременно' тя бе намислила Форбах да изпрати на баща ѝ специално импрегнирана възглавница, която тя тайно да пъкне под главата му. С това щеше да задоволи любимите му страсти: един лов, един добър обяд, една весела раздумка лесно можеха с подходящи дразнителни да бъдат издигнати в съзнанието на мечтите; а щом се подсигуреше доброто настроение на бащата, тя щеше да го накара чрез внушение да погледне на връзката ѝ с Дормио Форбах като на чудесна мисъл. По този начин Амалия се надяваше да подготви най-добре предстоящото утре сватосване.

Но колко разочарована бе тя, когато Форбах категорично отхвърли този план. Та нали той нямаше право без съгласието на сънуващия да упражнява влияние, дори ако тя, дъщерята, поемеше отговорността. Напразно го молеше и ласкаеше Амалия; колкото и да му бе трудно, Дормио оставаше непреклонен; той ѝ разказа как току-що бил принуден да върне господин Фон Варцхайм и описа подобни спорни случаи, които доволно често го сполетявали. След това той подчерта опасността, която се криеше в неволното откриване на възглавницата от Зиблер. Едно такова произшествие би било страшен коз срещу надеждността на частните предприятия за мечти! А най-сетне, тъй като упоритата главичка на Амалия не искаше да признае всичко това, той ѝ обърна внимание, че самият успех бил съвсем несигурен. Не би могло да се знае дали тъкмо споменаването на

неговото — Форбаховото — име заедно с това на Амалия не би прекратило ободряващото въздействие на съня и не би породило някакъв кошмар, който пък да подействува като предупреждение за постъпките в будно състояние и с това да попречи на плановете им.

Амалия се нацупи. Щом Дормио искал да бъде толкова твърдоглав, то си било негова работа как ще се справи утре с баща ѝ; и така, в малко потиснато настроение, тя му пожела „Лека нощ“.

Обожествяваният сън, възхваляван от всички като вестител на покоя и поради това превърнат в обект на ожесточени спорове, покорният спътник на бащините речи не искаше да дойде при дъщерята, която в непрестанни размишления мятеше насам-натам главата си върху тайно подарената ѝ от Форбах вълшебна възглавница. Дормио наистина не заслужаваше да се тревожи за него, но ако утре той не намери отклик при баща ѝ, няма ли тя да страда най-много от това? Нима нищо не можеше да направи? Като дете на своето време и жена на всички времена, тя не се отклоняваше от веднъж оформената мисъл за ефикасността на мечтата. Но единственото, което имаше на разположение, бе собствената ѝ възглавница, напълнена с илюзорен газ и заредена с онези вечни мелодии, които открай време и навсякъде събуждаха в човешките сърца любовен копнеж:

*Пълна с радост и мъка,
потънала в размисли,
в уплаха разпъната
от неволи надвиснали,
ликуваща на възбог,
до смърт нажалена,
щастливо сама е душата, която обича!*

Колко блажено се сънуваше и мечтаеше на тази възглавница, посред тази окриляваща смяна на настроенията, която става върху основното чувство за радостно и сигурно притежание на едно безкрайно щастие. Изявите на волята и възбужденията със себичен произход се сливат с чувствата, които са залегнали във влечението — това е любовта. Гордостта и самочувствието ликуват и въпреки това с охота се стопяват в непрекословна преданост, ведно ощастливяват

наслада и лишения, а болката е блаженство. Как ли би подействувала възглавницата на баща ѝ? Нямахе ли да предизвика спомена за щастлива младост, да влее в сърцето му благост и да го накара да разбере нежния порив? Нямахе ли поне да го поуспокои и поразвесели? С нея можеха все пак да се пораждат само хубави сънища, а след хубави сънища човек се събужда в миролюбиво настроение.

Амалия се прокрадна тихо в стаята на дълбоко спящия си баща и внимателно пъкна възглавницата под главата му.

На следната утрин депутатът Зиблер се изтръгна с охкане и пъшкане от един кошмарен сън; едва когато се убеди, че само е сънувал, чертите на лицето му отново просветляха и той си пое облекчено дъх. С напрежение и загриженост наблюдаваше Амалия баща си по време на закуската — искаше да открие въздействието на възглавницата.

Той бе много неразговорлив и очевидно зает с важни размишления. Едва погледна вестниците, на които обикновено посвещаваеше, няколко часа от сутринта, и неспокойно закрачи нагоре-надолу из стаята. Случайно погледът му спря сред обявленията на една търговска реклама за Форбах; това прилягаше на неговия кръг от мисли и той си припомни някои сподавени въздишки и скрити намеци на дъщеря си. Извика Амалия и за нейно най-голямо учудване рече:

— Нали познаваш този фабрикант на мечти Форбах. Знаеш ли, че бих желал да се обърна някога към него. Само да можеше някой да ми гарантира надеждността му!

Разбира се, Амалия можеше да посочи не едно семейство от кръга на познатите си, което да е готово да се закълне във Форбах, а за отличните, унасящи в мечти резултати от аптечното му предприятие тя самата приведе многобройни примери. След като видя баща си така неочаквано сговорчив, тя веднага умело започна да действа и така хитро съумя да нагласи работата си, че когато съобщи за пристигането на Форбах, вече бе сигурна в съгласието на баща си, който всъщност освен досегашното си недоверие спрямо търговията с мечти нямаше изобщо нищо против Форбах. Затова и на Форбах никак не му бе трудно да доведе делото си до добър край.

— След представените данни не мога нищо да възразя срещу почтеността и значимостта на търговията ви — обяви Зиблер. — И за

да се убедя напълно в постиженията ви, записвам себе си и дъщеря си за абонати на вашия илюзорен газ.

А когато събра ръцете на сияещата от щастие двойка и всички заедно седнаха пред старата, отлежала бутилка с превъзходно вино от хиляда деветстотин деветдесет и девета година, Зиблер изпадна в откровение:

— За да не се чудите повече, деца, как стигнах дотам днес изцяло да отричам вчерашната си реч за монопола върху сънищата и мечтите, да се предам в ръцете на този частен фабрикант тук, искам да ви кажа, че съм решил изобщо да се откажа от политиката и да не приемам нито един мандат повече най-малко дотогава, докато въпросът за сънищата и мечтите стои на дневен ред. Гледате ме крайно учудени и питате как стигнах до това решение и аз ви отговарям: благодарение на един отвратителен сън, който ми се присъни тази нощ. Сега, скъпи Дормио, вие ще се погрижите да не ми се случва подобно нещо; точно с тази цел станах ваш клиент.

— Що за ужасен сън бе това? — запита ревностно Дормио, докато Амалия, съзнаваща вината си, силно се изчерви.

— Най-напред — заразправя Зиблер — изпитах изключително приятно чувство, което надали мога да опиша; то бе чувството за сбъднат копнеж, което наистина се редуваше с необходимостта от нови сражения и битки, но въпреки това постоянно си запазваше радостната сигурност в победата; едно покачване и спадане на настроението с превес на задоволството; все ми се струваше, че чувам думите на поета:

*Пълна с радост и мъка,
потънала в размисли,
в уплаха разпъната
от неволи надвиснали.
ликуваща на възбог,
до смърт нажалена...*

ала заключителните стихове не ми идваха наум.

Форбах погледна въпросително Амалия и попита Зиблер:

— А как сънят ви обрисова това настроение? Защото сънят говори само в картини.

— Съвсем правилно, само че аз не можах да ги запомня и трябва да се задоволя с това, да ви опиша общото впечатление. Но същественият момент бе този: Гласуваше се монополът върху сънищата и мечтите, а накрая аз трябваше да имам решаващия глас. Гласувах „за“, монополът се прие и аз незабавно станах министър на мечтите. Да, бях отговорен ръководител на целия гигантски апарат за разпределение на сънища и блянове. Бях затънал до шия в сапунени мехури, които непрекъснато трябваше да разпределям на различни страни, като духах безспир сред купчината; тогава те се разпиляваха по вси посоки и все нови избликваша. В един грамаден амфитеатър се бе настанил целият народ, до главата на всекиго поотделно долиташе сапунен мехур и се спукваше; превръщаше се в късчета счупено стъкло, които хората с гримаси ми хвърляха обратно и скоро затънах до гърдите в острите стъкълца. „Това не е моята мечта“ — викаше един. „Искам друга мечта“ — настояваше втори. „Днес изобщо не искам никаква мечта“ — упорствуваше трети. „Та това са долнопробни глупости“ — възмущаваше се четвърти и така продължаваха оплакванията, и всеки път парчетата стъкло хвърчаха около главата ми. Сега видях, че виковете съвсем не идеха от хората, наоколо седяха големи, печатни вестникарски букви и една удивителна ми крещеше: „Вижте, ваше височество, господин Зиbler, сега ние ще се заемем с бюджета за сънищата и мечтите, а пък вие ще трябва да изсънувате обратно цялата история, която ни принудихте да сънуваме, само че отзад напред.“ При това планината от натрошено стъкло около мене ставаше все по-висока, но и аз самият растях заедно с нея и тъпчех развалините под краката си. Това ми причиняваше болка, но сърцето ми преливаше от гордост, струваше ми се, като че ли всички бунтуващи се създания са част от мене и аз трябва да се пожертвувам за тях, за да ги напоя и нахраня с животворния си дъх. И аз духах и духах с все сила нови и нови мехурчета-мечти сред тълпата. Все по-грамадни и по-грамадни извираха те и покриха цялото събрание. Дъхът ми започна да спира, гърдите ми щяха да се пръснат, така мощно духах; и вярвах твърдо, че сега всички би трябвало да ми благодарят, защото изцяло обгърнах народа с розови сънища и мечти. Но късчетата стъкло отново полетяха към пода. Трибуните се издигаха

по-високо и по-високо, а от низините към мене достигаха оглушителни крясъци: „Не искаме твоето униформено световно настроение! Долу обикновената мечта!“ Аз обаче виках в отговор: „Вземете каквото имам, не мога друго да ви дам!“ Така правех с последни сили облаци от сапунени мехури и имах чувството, сякаш се разпадам на милиони части. Хората наоколо посягаха към тях, доближаваха ги до очите си и яростно ги захвърляха.

„На всеки сапунен мехур има негов портрет! — ревяха те. — Сега трябва и за него самия да мечтаем!“ В този момент в окото ми влезе едно стъкълце и като че ли нова светлина изгря около мене, и аз видях, за свой ужас, че всички сапунени мехури в цялото помещение носеха собствения ми образ, навсякъде виждах само себе си, не духах повече, но мехурите с портрета ми продължаваха да прииждат, трупата се около мене и заплашваха да ме задушат; само в далечината още глухо тътнеха гневните гласове и аз напразно посягах с ръце наоколо, за да се вкопча в друг човек, но улавях само себе си. Така се събудих, окъпан в студена пот. И тогава се заклевх пред себе си, по-нататък — е, накратко, политиката с мечти ми опротивя.

Възбуден от спомена, той крачеше нагоре-надолу из стаята.

— Твоята възглавница — пошушна Форбах на годеницата си, — ти си...

Амалия кимна.

— Не ме издавай — помоли тя.

— Няма — обеща Дормио, — но ти виждаш последиците от изкуственото ощастливяване с мечти. Можем да предначертаем само общите белези, успехът винаги се решава от индивидуалността. Защото сънят възниква от запаса струпани в съзнанието представи съобразно с обичайните асоциации. По този начин Азът се отделя от Аза и безкрайното разнообразие на тази действителност не е в състояние да обхване, а камо ли да направлява сънищата и мечтите или някакво дълбокомъдрено и добронамерено мислене. Твоята възглавница доставяше самосъзнание и жертвоготовност, но това, което при влюбените се разтваря в благозвучна хармония, при партийния деец се превръща в обезпокоителна борба. Щастието на влюбените расте с отдаването на личността, щастието на народите изисква свободното развитие на индивида.

— Но в такъв случай — прекъсна го Амалия въпросително — твоето фабрикуване на мечти е доста съмнителна работа.

— Не по-лоша и не по-добра, отколкото всички други предварителни човешки пресмятания. Животът е прекалено пъстър, щастлива е единствено душата...

— Да се чукнем — каза Зиблер, приближавайки се до масата — за славната победа на човешкия дух над съдбата, за господството на изкуствения сън — сигурния предводител на културния напредък!

Чашите звъннаха, влюбените си стиснаха ръцете. В очите си те прочетоха нещо, което бе по-сигурно от всякакъв сън и мечта, но, разбира се, не го споделиха. На един културен идеал никога не бива да се противоречи.

[1] От *somnio* (лат.) — сън. Б.пр. ↑

[2] *Dormio* (лат.) — аз спя. Б.пр. ↑

[3] В немски език „мечта“ и „сън“ са омоними, изразяват се с една дума. Б.пр. ↑

ПСИХОТОМИЯ

Имаше едно време един частен доцент по философия, който се наричаше, за да избегнем всякакви недоразумения, доктор Шулце. Един следобед той седеше до писалището си и не можеше да сложи в ред мислите си; наистина от това не би имало никаква друга вреда, стига само да можеше да възстанови нишката, но тя току-що му бе убягнала. Ето че сега някакъв автор пак бе разбрал Шулце коренно погрешно! Това се дължи на този дух на противоречие, който се шири навсякъде, на това принципно недоволство, което не иска да признае нищо друго освен собственото мнение! Ех, да щяха хората най-сетне да осъзнаят, че убеждението празнува най-голямата си победа, когато се жертвува за по-доброто! Но кой ли може да премахне смуцаващото противоречие? Та нали истината говори сама за себе си, стига само човек да успееш да сломи първом инерцията на заблуждението! Тогава и теорията на Шулце за чувствата щеше скоро да бъде призната. Ех, да имаше поне някакъв метод! Най-хубав е, както се знае, емпиричният. Дреболия е да се измери с него широтата на съзнанието, а защо не и дълбочината на едно чувство или висотата на един идеал?

Докато той така размишляваше, че се чуваше мозъкът му здравата да пращи, на вратата се почука. Загърнат в наметало, в стаята влезе някакъв мъж, сложи — като поздрави — някакво ковчеже на масата и сам преспокойно седна на един стол. Не можеше да се каже дали е стар или млад; челото му бе толкова високо, че не бе оставило почти никакво място за косата, а изпод гъстите вежди блестяха две ярки, пронизващи звезди.

Той не остави време на философа да се съвземе от изумлението си, а направо започна:

— Разрешете ми, господин директоре, да ви запозная с най-новото постижение на науката. Аз съм психотом и в момента пътешествувам, за да пласирам психичните си препарати; значи съм, тъй да се каже, пътуващ търговец на философски ефекти. Не ме разбирате добре? Забелязвам тук някакво съмнение, позволете!

С тези думи той се наведе напред, посегна внимателно с два пръста към косата на философа и както се маха някому буболечка от дрехата, извади оттам малък предмет, който постави на ръба на мастилницата. С удивление Шулце разпозна една изключително миловидна фигурка, не по-висока от няколко сантиметра, която веднага започна да си отпива от мастилото.

— Това е категорията на отрицанието — рече психотомът. — Видях, че ви пречи да разберете обясненията ми, затова я отстраних. Благотворното действие няма да закъснее.

— Но позволете...

— Моля, господин директоре, колебанието ви е само още една последица, съмнението веднага ще престане. Не се страхувайте от нищо, отново ще ви я поставя; междувременно тя се подкрепя, защото мастилото е любимото ѝ питие. Но слушайте по-нататък. Известно ви е, че физиологията на мозъка не постига сигурни резултати. Затова поехме по друг път, ние сецираме самото съзнание. Човек не трябва единствено да мисли за логическите абстракции, а да ги осъществява, да ги персонифицира. Това не е нищо ново, искате да кажете, това още Платон го е правил. А представи ли ги той осезаеми, за да може човек да борави с тях? Митологически да, но нагледно не. Виждате ли, това е проблемът: функциите на съзнанието трябва да бъдат изобразени в пространственото възприятие, но не като се разрушава мозъкът, както правят физиолозите, а като се развива живото действие в живи препарати. Истина е, че и ние, психотомите, можем да покажем резултатите от нашето раздробяване само като сетивни неща, но нашите произведения не са нещо неразбираемо и мъртво, а запазват характерното качество на съзнанието да останат самостоятелен жив Аз. Нашите препарати сами по себе си са личности, непълноценни естествено, защото те са просто части от цялостната човешка личност, но въпреки това са живи и представляват една странна дружинка, която човек с удоволствие изследва.

— Това ми е напълно ясно — съгласи се философът, — благодаря ви. Вие разполагате явно с метод...

— Скъпи господин директоре — прекъсна го непознатият, — днес не мога да ви изложа метода на психотомията, задоволете се на първо време с резултатите. Донесох със себе си най-съществените.

С тези думи той отвори ковчежето и извади от него различни пакетчета и стъкленици.

— Най-напред няколко дреболии — започна той отново да обяснява, — с тях започнахме нашето производство преди още да можем да изобразяваме истинските психични дейности. Ето ви например тук прочутите Платоновидеи.

Той подаде едно запечатано пакетче, което Шулице се опита да развие.

— О, не бива да го отваряте — стресна го психотомът, като му взе отново пакетчето. — Без материална обвивка идеите са невидими.

— Но в такъв случай съвсем няма да зная какво има в хартията.

— Просто трябва да ми вярвате! Тук има впрочем няколко атома на Демокрит, излязоха малко големи, искам да ви ги подаря. Пресъздадохме и някои модерни атоми, но с тях не може да се похвалим. Какво смятате, че е тази малка вселена in puse^[1]? Изглежда миловидна между ореховите черупки, нали? Само дето вътре е малко тъмно! Именно това е една монада на Лайбниц^[2], а те, както се знае, нямат прозорци. В тази стъкленица има една рядкост, която обаче мога да ви оставя малко по-евтино; това е частица от чистия разум на Кант^[3].

— Но той изглежда сив.

— Да, той малко се позамърси през последните сто години. Ала вие можете да го популяризирате и тогава той пак ще стане като нов. А сега най-важното!

Той върна част от предметите в ковчежето; при това на философа му направиха впечатление няколко причудливо оформени вързопчета.

— А какви са тези чудновати наденички тук? — любопитствува той.

— Това са образци от различните видове пространства с положителна и отрицателна мярка за закръгление в три, четири, пет и n измерения. Плаща се според размерите, метърът еди-колко си. Ще ви оставя тук няколко късчета.

— Ами там стрелата и роговият гребен?

— Това са заделени редки екземпляри за витрината. Стрелата е известната елеатска стрела, която „по време на полет е в застой“^[4], а гребенът е от прочутата костенурка, която Ахил не могъл да настигне.

Сега обаче внимавайте, тук е единствено достойната, крайна цел на психотомията.

Той постави пред философа три съда. Първият бе прозрачно стъклено ковчеже, подредено като изящна кукленска стаичка, в която се разхождаше цяла компания от малки, загърнати в леки воали фигурки, подобни на самодиви. Шулце веднага разпозна в тях категориите на разума по приликата с категорията на отрицанието, която вече бе изпила значителна част от мастилницата му.

— Човек изобщо не може да предположи — сподели той, — че тъкмо разсъдъчните понятия, които се считат за най-суховатото нещо на света, имат такъв прелестен вид.

— Да, странно е — потвърди психотомът, — но то се обяснява с чистото, философско потекло, без смещения, докато другите състояния на съзнанието, чувства и тям подобни, произтичат от обикновения живот. И след това помислете за женските характери, които са залегнали още в наименованията: количественост, действителност, отрицание, причинност и т.н.^[5] Ето една лупа, разгледайте по-отблизо отрицанието. Приятно Създание, само че не се погажда с другите. Сега може да се купи евтино, защото е със силно подронен авторитет. Как смятате, колко ще ми плати правителството, ако отнема на членовете на опозицията категорията на отрицанието, така както постъпих с вас? Виждате ли тук блестящата в пъстроцветни багри госпожица как се обръща на всички страни? Това е лимитацията^[6]. Тя прави така, че едно нещо да не е нито едното, нито другото, нито черно, нито бяло, нито да, нито не; много се търси при избори. Ето тук виждате категорията на възможността, много търсена от теолозите, и нейната близначка — невъзможността, която е особено популярна сред юридическите защитници. Но ето че идваме сега до чувствата. — Той отвори една кутия, пълна с тъмни, слузести топчета.

— Та това е хайвер — учуди се Шулце.

— Така изглежда, но това са препарирани чувства и настроения. Погледнете ли по-отблизо, ще разпознаете във всяко от тези мехурчета нещо като физиономия. Естествено, те са, тъй да се каже, низшите организми на психичния живот, но тъкмо затова представляват и обширната основа на човешкото съществуване. Всички те са гладки и хлъзгави, защото неустойчиво се плъзгат едно през друго. Мислите, че държите в ръцете си радостта, а ако погледнете добре, то е ядът.

Впрочем те са номерирани — ето списъка, — тъй като от тях има прекалено много. Не ги продавам поотделно, защото се запазват само вкупом; никой не би взел болката, униинето, страха, мъката, глада, неприветливостта. Ала времето напредва. Затова не искам да ви задържам повече с чертите на характера, днес те никъде не се срещат в чист вид. Обаче това непременно трябва да видите, това са *идеалите*.

— Идеалите ли? Та това са течности; бих сметнал съдържанието на тези шишенца за ликьор.

— Да, натопени са в спирт, в противен случай ще се разпаднат. Погледнете ли срещу светлината, ще забележите слабо проблясващи ефирни създания да възхождат и да слизат. Тук, в тази червеникава съдинка, е свободата. Имам само този малък образец, защото в цяла Европа не можах да намеря повече от нея. Ето я човечността. Тя е поевтина, но се търси само още от Дружествата за закрила на животните. Това пък е безсмъртието, от него още нищо не съм продал, защото то сега се постига изкуствено. А сега, скъпи докторе, останете си със здраве! Искам да ви оставя тези три неща. Разгледайте ги подробно, но внимателно — категориите, настроенятията и идеалите. Храна не им е необходима; ако категориите станат прекалено неспокойни, сложете ги върху един от ръкописите си, за да ги поуморите малко с глад. А ето ви още нещо в добавка.

Психотомът постави пред него шишенце, в което имаше едно създанийце като картезианско дяволче.

— Какво е това? — попита философът, който едва се съвземаше от изумление.

— Височайшата глупост — отвърна психотомът и с това изчезна.

Шулце се хвана за главата, походи насам-натам — не, не сънуваше. Допусна, че е измама, може би някакъв нов метод за промъкване на крадци, но пък от стаята не липсваше нищо. Тук си стояха ковчежетата, стъклениците, шишенцата, тук си бяха и наденичките, които би трябвало да съдържат пространствени образци. Върху мастилницата още си седеше отрицанието. Колко неприятно! Психотомът бе забравил да му го *постави* отново. Но той навярно ще се върне. И тъй — Шулце го остави да седи там, където си беше, още повече че не изпитваше ни най-малко неудобство от отсъствието му.

Едва се реши да докосне психичните препарати и само колебливо повдигна за момент капака на кутията с настроенятията. Изведнъж

подскочи. Искаше да излезе навън, да си почине на чист въздух. Докато слизаше по стълбата, се спъна в домашния котарак и насмалко не падна. Искрено се зарадва, че не е наранил доброто животинче.

Щом излезе през вратата и поиска да надене ръкавиците си, забеляза на ръката си едно тъмно мехурче от кутията с настроенията, което незабелязано се бе лепнало там. Различи върху него отметка с номер едно и си спомни, че първото име в списъка бе задоволството. Е, той също бе напълно доволен и пъхна топчето в кибритената си кутийка.

Времето бе меко. Полутопеният сняг се разстиляше кишав и мръсен върху грапавата настилка, така че кракът се подхлъзваше при всяка стъпка. Мъглата задържаше последните отблясъци на здрача и тъй като фенерите още не бяха запалени, човек не можеше добре да види къде стъпва. Шулце помоли един мелничарски слуга за извинение, задето се е блъснал в него, и се зарадва на брашнените следи върху тъмното си пардесю, които се разляха в приятно лепило. Срещна го градският съветник Билих, когото той често бе ядосвал с упреците си към градската управа. Шулце го заговори, придружи го.

— Кучешко време — оплака се градският съветник. — Да се изрине отново този сняг, ще струва на града...

— Разбира се — прекъсна го Шулце, — ще трябва да се плати на хора да разчистят, но е също толкова добре, ако снегът си остане. Неравностите на паважа определено засилват очарованието на местността, а запълването им със сняг е много поучителна картина за уравниосяващата дейност на природата. Всеки патриот може само да одобри, ако естественото състояние на града ни се запази.

— Не ми се ще да вярвам, господин докторе, че подигравките ви...

— Господин градски съветник, уверявам ви, че се чувствавам напълно добре в нашите условия. Желая всеки гражданин да осъзнае необходимостта, че затруднения от този род трябва да се поощряват като възпитателно средство за човечеството. Тази тъмнина по улиците изостря сетивата на пешеходците и кочияшите, тя е от полза не само за градската каса, но при определени обстоятелства и за лекарите и хирурзите. Колко суетност, колко страст към труфилата ще бъдат потиснати, колко излишни разноски за тоалети ще се избягват

благодарение на това, че от четири часа нататък нашите дами не ще могат да бъдат видени повече. Ако бях градски депутат...

— Трябва да станете, господин докторе, искам честната ви дума!

— Разбира се, с най-голямо удоволствие. Няма законопроект, който непременно да не одобря.

— Също и повишението на общинския данък ли?

— Естествено. Никога не може да има достатъчно данъци, защото няма нищо по-възвишено, нищо по-радостно и по-ощастливяващо от това, да жертваш цялото си имущество за благо на общността.

— Bravo! Bravo! Отивам в „Червеното лале“ на постоянната си маса, още днес ще ви осигуря десет гласа. Довиждане!

Градският съветник се сбогува въодушевено. Шулце също сметна, че мисълта за неговото си академично местенце не е лоша, и пое в набелязаната посока. Не вървя много и срещна една дама, чиято словоохотливост той друг път избягваше, като обикновено отдалече я заобикаляше. Днес тя му се видя, доколкото това позволяваше тъмнината, в розова светлина. Без съмнение Лиолинде фон Цвинкервиц бе сложила руж. От десет години — точно толкова време Шулце бе частен доцент — тя твърдеше, че той я ухажва, и точно толкова време го принуждаваше при всяка среща да водят дълъг разговор. Шулце обичаше да се оплаква, че по този начин е загубил вече цели два семестъра — сметнато по три месеца на семестър, по двадесет дни на месец и по час и половина на ден, — тъй като точно толкова траеха лекциите му по история на гръцката философия преди Сократ. Ала сега Лиолинде бе изцяло пленена от любезността на Шулце и трогната му призна, че е написала новела, само неколкостотин страници. Дали той не би пожелал да я прочете.

— С най-голямо удоволствие, прескъпа госпожице! Как са радвам на насладата да хвърля един поглед в живота на прекрасната ви душа! Как ще завиждам на героя, когото полъхът на вашия гений е увенчал с възшебните краски на любовта ви!

— Да — възторгна се Лиолинде, — вие отгатвате чувствата ми! О, тази проникателност на философите! Ах, не се осмелявам — не, не бива да ви давам новелата си! Ами ако съм се заблудила...

— Няма заблуда за истинската поетеса. Не се съмнявайте в преданото разбиране, което ще проявя спрямо чувствата на героя ви.

— Но вие не знаете...

— Зная, че съм доволен.

Лиолинде замълча. Те бяха излезли на алеята за разходки, наблизко блещукаше червеният фенер. Лиолинде продължаваше да върви нататък.

— Още дълго ли ще се разхождате тук? — попита тя.

Шулце имаше чувството, че всъщност не му се иска, влечеше го към фенера, но не можеше да каже „не“. И тъй, той крачеше напред. До него Лиолинде. Улисан в мисли, в края на алеята той зави обратно, Лиолинде също. Все още не си приказваха. Лиолинде се подхлъзна — лек вик, — после тя пое ръката, която той и предложи.

— Хлъзгавината — поясни той — е най-благоприятното и най-прелестното свойство на телата; тя е стъпалото, от което материята прекрачва към идеята; затова Епикур е смятал психичните атоми за най-хлъзгавото нещо. Не без основание езиковият дух благозвучно свързва раболепието с вярата и щастието^[7].

Лиолинде стисна леко ръката му и прошепна:

— Защо да не си кажем, че се разбираме?

— Разбираме се — откликна той. Тогава Лиолинде увисна на шията му, благодарение на пестеливостта на градския съвет, сред тъмата на безлюдната алея, на двадесет крачки от червения фенер. Дочу се леко покашляне, стъпки...

— Довиждане! — Лиолинде изчезна. Духовно блажен, Шулце влезе в любимото си заведение, където се сблъска на вратата със своя приятел и колега, професор Обервасер.

За Шулце това стана една опасна вечер, защото никому нищо не можеше да откаже. За следващата сутрин обеща на геолога да го придружи на целодневна екскурзия, но същевременно увери съседа си отляво, че в дванадесет часа ще му даде някакво сведение в библиотеката, а след като двамата си заминаха, той прие от един пристигнал по-късно клиент покана за закуска по същото време.

Когато стана въпрос за спомените му от разни пътешествия, той се оплете в безкрайна мрежа от лъжи, защото на никакъв въпрос не можеше да отговори отрицателно, а накрая се спречка с колегата си Обервасер заради известната литературна свада, в която той бе влязъл с прочутия философ Вайсшон за нагледността на чистото нищо.

— Може ли един разумен човек — така извика Обервасер възмутено — да смята за възможно, щото чистото премахване на някое понятие като такова, без да утвърждава от своя страна небитието, да придобие белези, които го отличават вътре в границите на възприемчивостта, при все че е дадено само чрез обикновена абстракция, определено посредством отрицанието на тази абстракция към съпротивна конкретизация?

Разбира се, той очакваше едно също толкова възмутено „не“ от устата на Шулце, но — за всеобщо изумление — Шулце каза:

— Без съмнение нищото е съвсем положително, доколкото именно аз не мога да го отрека. А що се отнася до вашето изследване, за което мисля с най-голямо удоволствие, то мога само да кажа, че вие имате също толкова право, колкото и Вайсшон, защото изобщо всички преценки на всички хора при всички обстоятелства са утвърждаващи.

На това място Обервасер се изправи потресен и си тръгна с убеждението, че Шулце е попрекалил с пиенето. Наистина сега случаят не бе такъв, но по-късно и това стана, когато другите колеги си бяха отишли. Защото колкото и пъти да го попиташе келнерът дали би си поръчал още една чашка, той не бе в състояние да каже „не“, освен това му се услаждаше превъзходно. Същото му се случи с избора на менюто, както за съжаление и при заплащането, понеже се отказа от всякаква проверка. Бе станало късно, когато потегли към къщи, а по пътя се поспря още за малко при нощния пазач, защото той твърдеше, че няма нищо по-хубаво от това, в кишава зимна нощ да се подпираш о ръба на някой зид с пика в ръка.

Когато късно предобед Шулце се събуди и се опита напразно да извика в паметта си случките от вчера, той внезапно съзря върху стола пред леглото си котарака на хазяйката му, който го наблюдаваше със сериозна и, както му се стори, неодобрителна физиономия. А как се изплаши, когато откри между предните лапи на животното своята категория на отрицанието, която то очевидно бе взело за птица или нещо такова и я бе уловило. Без да иска, направи движение по посока на стола; тогава котаракът изведнъж проговори с ясен глас:

— Останете спокойно да си лежите, многоуважаеми господин докторе, и не се чудете, че аз говоря. Моите известни предци — белетристи и епици — са имали за това по-незначителни мотиви от

мене, защото през тази нощ аз изядох всички категории върху писалището ви.

— Кълна се в свети Имануел! — извика Шулце. — Колко бяха?

— За съжаление не ги преброих — дълбоко въздъхна Шулце, докато котаракът продължи — и действително се разкайвам, че заради това не може да се изглади прочутият спорен въпрос за броя на категориите. Ала тъй като погълнах, макар и не с шепи, то все пак достатъчна порция разум, си позволявам най-покорно да ви обърна внимание, че пропуснахте да вземете господин професор Щайншлайфер за геоложката експедиция, че сега в дванадесет часа не сте в библиотеката, че най-накрая не отказахте поканата за закуска.

Шулце кимна печално.

— Жалко, жалко, господата много ще ми се сърдят. Но върнете ми, скъпи господин Хинце^[8], моята категория на отрицанието.

— Търпение — призова котаракът. — Искам само още да ви кажа, че жестоко обидихте господин Обервасер, чийто глас, както се знае, е решаващ във факултета. Навярно и сега няма да станете извънреден професор. А това, че запалката ви е загубена, кесията ви празна и пардесюто съсипано — в сравнение с горното — са само дребни неприятности. Освен това тук пристигнаха още няколко писма, които не искам да скрия от вас.

— Продължавайте — въздъхна Шулце, примирен със съдбата си.

— Господин градският съветник Билих ви пише, че изборът ви за депутат е подсигурен — тук Шулце издаде вик на ужас — и че вашите самопожертвувателни изказвания са го насърчили да предложи на оценъчната комисия увеличение на данъците ви с три степени. После следва призовка за разпит относно делото за обида на нощния пазач Вармбир. По-нататък има един обемист ръкопис: „Сърдечна нощ и лъчиста сила“, новела от Линолинде фон; Цвинкервиц, и със същия почерк едно също толкова обемисто есе: „За безсмъртието на душата, мисли на една жива“. И към тях писъмце: „Скъпи приятелю! Нали още днес ще прочетете? Място и час, както вчера, където трепереща очаква присъдата ви Л.Ф.Ц.“

Шулце закърши ръце.

— Най-накрая — обяви котаракът — има още едно писъмце от същата ръка. То гласи: „Любими! Признах всичко на мама. Тя те

очаква днес на обяд. Опиянена съм от щастие! Вечно твоя — Линолинде“.

— Скъпи ми господин Шулце — обобщи котаракът, — ако друг път вземете със себе си задоволството, тогава във всеки случай не оставяйте отрицанието вкъщи. Имам честта да ви го връча отново.

При тези думи котаракът придобиваше все повече и повече чертите на психотома — изведнъж Шулце усети енергичен натиск по главата и изгуби от погледа си едновременно и категорията, и котарака. Бързо скокна, нахлузи дрехите си, охлади главата си и влезе в работния си кабинет.

На прага лежеше домашното му кученце, верният Нонсенс^[9], от устата му още висеше една от наденичките с пространствените образци. Доброто животно бе помислило, че са за ядене, но в тялото му координатите се бяха раздалечили и сега то лежеше, изкривено във всички измерения, неподвижно в нозете на господаря си. Шулце го повдигна със състрадание и тогава един глас му каза:

— Остави го да си лежи, Шулце, той само привидно е мъртъв.

И наистина бе така. Като истинско куче на философ, то щеше скоро да повърне метагеометрията като несмилаема.

Говорещият бе най-добрият приятел на Шулце, доктор Мюлер, средно способен медик, който удобно се бе разположил на дивана.

— Впрочем ти, приятелю, изглеждаш плачевно — установи той, — съжалявам, че не ти оставих нито една лъжица хайвер. Но той беше отличен. Кой ти го подари?

— За бога, Мюлер, ти си изпразнил тази кутия тук?

— С най-добър апетит; нали не ми се сърдиш? Изпих към него и тези ликьорни образци, малко силни, но изискани.

— Нещастни човече, та това бяха моите чувства, това бяха моите идеали! Ти си изгълтал всички чувства и идеали на човечеството, канибал такъв, какво ли ще стане сега с тебе?

— Чувства в хайвера и идеали в ракията? Вие, философите, сте по-практични, отколкото би могъл да си помисли човек. Ето, виждаш, че никак не ми е навредило.

Един истински медик такива дреболии не го засягат. Връщам ти освен това запалката, бе паднала на стълбата. Я, я, дай да видя, та това е още едно такова необичайно създание; обаче наистина изглежда знаменито...

— Вдигни го, това е задоволството.

— Прилича ми на нов вид паразит, ще се опитам да посея чиста култура. А сега разказвай, как се подреди така?

Шулце се изповяда. Лекарят премери пулса му и каза:

— Човече, ти още не си си отспал, следобед ще ти стане по-добре. Радвай се впрочем, че котаракът и аз изядохме тези глупости, на тебе това във всеки случай щеше да ти се отрази по-зле. Можеш да ми дадеш още една пура, при условие че в нея не е завит някакъв психологически изрод.

Той запали пурата и като се сбoguва непринудено, си тръгна. А Шулце седна на писалището, натопи перото в мастилницата, която отрицанието наполовина бе изпило, и написа писма с извинения и откази. И тъй като неговата категория на отрицанието се бе заситила с мастило, веднага след това нахвърли още една рецензия. После меланхолично подпря натежалата си глава с ръце и си спомни с въздишка за психотома и злополучните му дарове. Всички бяха изчезнали — не, греша! Една стъкленичка още стоеше в ъгъла и от нея дръзко го разглеждаше дяволче.

То бе височайшата глупост.

[1] In puce (лат.) — в един орех, в същината, в сбита форма, накратко. Б.пр. ↑

[2] Немският философ Лайбниц (1646—1716) определя първичния съставен елемент на битието като монада. Б.пр. ↑

[3] Алюзия за философския труд на Кант „Критика на чистия разум“ от критическия му период след 1770 г. Б.пр. ↑

[4] Елеа — в древността град в Долна Италия, седалище на философска школа, основана през 540 г. пр.н.е. Елеатската стрела е един от парадоксите на Зенон. Тъй като пространството може да се раздели на безкрайно много точки и една пусната стрела се намира в даден момент в определена точка от пространството, то стрелата не би могла да прелети до следващата точка, защото между тези две точки в пространството има още безкрайно много други такива точки и т.н., в които стрелата в крайна сметка би трябвало постоянно да се намира в застой. Б.пр. ↑

[5] В немски език всички тези съществителни имена са от женски род. Б.пр. ↑

[6] Лимитация от *limito* (лат.) — ограничавам, тук ограничение.
Б.пр. ↑

[7] В немски език се получава алитерацията *Glatte* (хлъзгавина, прен. раболепие), *Glaube* (вяра), *Glück* (щастие). Б.пр. ↑

[8] В немските приказки обикновено името на котарака е *Хинце*.
Б.пр. ↑

[9] Безсмислица, нелепост (англ.). Б.пр. ↑

МОЗЪЧНОТО ОГЛЕДАЛО

— Все пак успя! — поздрави ме Арвед, когато влязох в дневната. — Вече си мислех, че няма да дойдеш. Значи намери визитната ми картичка?

— Ей сега, след като се върнах от театъра. Представлението свърши късно...

— Да, да, извинявай, че отгоре на това те карам да ме посещаваш. Но имам да ти съобщя нещо важно, много важно.

— Моля те, нали знаеш как обичам да побъбря с тебе и жена ти. За това винаги имам време! Надявам се, че е нещо приятно.

Арвед направи странна физиономия. Първо ме погледна втренчено, като че ли искаше да се наслади на напрежението ми, после, сякаш посмутен, плъзна погледа си покрай мене, като обясни.

— Налагаше се още днес да говоря с тебе, ти непременно трябва да го научиш. Седни тук. Искаш ли да хапнеш още нещо? Не?

Поинтересувах се за жена му. Стори ми се, че нарочно си прави оглушки за въпроса ми. Заби поглед пред себе си и възкликна:

— Знаменито! Просто знаменито!

Наместих се в обичайния ъгъл на канапето, докато, подръпвайки бакенбардите си, той закрачи нагоре-надолу по свойствения си припрян начин. При това очичките му искряха крайно възбудени. След това застана пред мене, сложи ръце в джобовете и започна:

— Какво ще кажеш? Мозъчно огледало! Просто великолепно! Нали!

— Мозъчно огледало ли? — недоумявах аз. — Не познавам такова. Очно огледало, да, то откри нова епоха, когато го изобрети Хелмхолц преди петдесет години. Да не би ти да си изобретил мозъчно огледало?

— Не аз, разбира се. Само името. Може би дори и то не е избрано правилно — всъщност е нещо съвсем друго. Вече цяла вечер обмислям името. Ала е великолепно.

— Но какво?

— Едно изобретение на чичо Паузиус.

— На Паузиус ли! — трепнах аз. — Заслужава си да се чуе. Във всеки случай ще е великолепно. Само няма да ни бъде от никаква полза. Той за съжаление не публикува откритията си почти никога.

— Обаче този път категорично ми обеща.

— Настина ли? — Сега вече и аз скочих. Бях възбуден до крайност. Паузиус бе гений. Познавах стария учен особняк и лабораторията му и знаех някои неща за изследванията му. Той действително бе направил открития от изключителна важност, но заговаряше за тях най-много веднъж пред най-близките си приятели. Хората не били узрели за това, твърдеше той, а и не му трябвали. Хванах Арвед за раменете и го раздрусках:

— Хайде, човече, говори!

— Да, разбира се. Само пак седни. Искам да ти разкажа цялата история. И тъй, исках довечера да прескоча с жена си за малко до чичо Паузиус. Вече стоя с шапка и бастун и чакам само жена си. Минава известно време. После тя надниква със смутена усмивка през вратата и казва:

— Хайде тръгвай напред, аз ще дойда веднага.

— Но защо, какво има още?

— О, забутала съм само ключовете си, а не ми е приятно да тръгвам така.

Добре, това ми е познато. Тръгвам напред. Чакам при Паузиус в преддверието, после почуквам.

— Кой е?

— Арвед.

— Е, влизай тогава, ала внимателно — промърморва той. Влизам. Стаята е съвсем тъмна. Най-подир различавам матово осветен екран, а на него — направо съм ужасен — моя образ, малко поразял наистина. Стоя напълно изумен. После долавям въпроса на чичо:

— Тук ли сте? Не чувам жена ти, друг път тя не е толкова мълчалива. — В този миг образът на жена ми се появява до моя на екрана.

— Жена ми ще дойде след мене — казвам аз, — обаче...

Междувременно чичо Паузиус светва лампата. Върху екрана вече не се вижда нищо, а той внимателно измъква главата си от някаква чудновата поставка. Изправя се бавно, потрива ръце, посочва

едно малко шишенце върху масата си за опити и обявява, подсмивайки се:

— Тук съм приготвил нещо ново, чудесна работа. Искаш ли да опиташ?

Естествено, правя малко недоверчива физиономия.

— Можеш спокойно да рискуваш — увещава ме чичо Паузиус. — Краниофан! Избистря, тъй да се каже, ума.

Помолих го за обяснение.

— Да — отзова се той. — Това е течност. Впръсквам мъничко от нея в кръвта. Щом влезе в допир с костите, се всмуква от тях. Странно, но е така, прониква през цялото вещество като вода през попивателна хартия. Но никак не вреди на тялото, също и на костите. След пет минути въздействието е отново напълно изчезнало.

Каква полза има човек ли? Да, тъкмо това е чудесното. Докато костите съдържат краниофан, те пропускат светлината, поне лъчите на конструираната от мене лампа. Ако вземем много интензивна светлина, ще я прокараме през кожата и плътта. А в такъв случай ще можем да осветим и костите.

— Наистина ли — подех разпалено мисълта му. — Та това е извънредно важно за медицината.

Чичо Паузиус се подсмихна.

— Хм, хм — продължи той, — ако беше само това, него отдавна го знаех. Тези дни обаче открих нещо съвсем ново. Осветявам мозъка отвътре.

— Логично е. Понеже черепът е съставен от кости, той става светлопроницаем. Ето една от великолепните последици на изобретението ти.

— Ами! Това, че виждаме в мозъчните клетки, е най-малкото. Разбира се, чудесно е, но става дума не само за физиологичното. Зад него се крие още нещо съвсем необикновено.

— Не разбирам какво повече искаш да постигнеш.

— Вярвам ти. Самият аз едва го разбирам. Помисли си само! Виждам не просто мозъчните клетки, а показвам на екрана собствената ти представа, това, което, тъй да се каже, си мислиш в момента — да, в състояние съм дори да го фотографирам.

— Невъзможно, чичо! Искаш да се пошегуваш с мене.

— Наистина! Ще ти покажа. Несъмнено не всяка представа, а само оптичeskата, тоест онова, което ти самият си представяш като фигура, като образ в пространството. Какво видя на екрана, когато влезе?

— Себе си.

— А после?

— Жена си.

— Тя беше ли тук? Не. Защо я видя? Защото тъкмо брадата си и закрачи из стаята, докато с несигурен поглед спря пред мене.

— Е, сега — заусуква го той, — как да ти кажа, нали мога да бъда откровен с тебе, Конрад...

Имах чувството, че Арвед ми е обиден, макар да не виждах никаква основателна причина. Физиономията му обаче бе тъй особена, че ми стана малко неловко. Да не би при този опит нещо да...?

— Трябва да ти призная — продължи Арвед, — че изведнъж ме нападна ужасен страх. С най-голямо удоволствие не бих допуснал опита, ако не се срамувах от чичо Паузиус, Обаче мисълта, че сега внезапно ще видя какво си представя жена ми в гълбините на душата си... тя очевидно нямаше никакви колебания, а и аз няхах дори най-малкия повод за недоверие, ти го знаеш — и въпреки това! Такава млада, хубава жена... никой не може все пак да знае какво се крие в главата ѝ. Чувствувах се съвсем отвратително.

Когато Арвед сподели това и възбуден отново закрачи наоколо, аз изпитах същото усещане. Най-добре щеше да е да не чуя повече нищо. Кой може да надникне в главата на една жена? И дори да можеше, по-добре да не го прави. Наистина чувствувах се напълно невинен, но ако сега се намирах в апарата на Паузиус — в момента виждах тези най-мили ми, закачливи черти, виждах блестящите кафяви очи и тъмната коса по слепоочията, виждах госпожа Арвед така ясно пред себе си, че образът ѝ положително би се появил на екрана. Изплаших се също като приятеля си, но казах възможно най-хладно:

— Е, какво видяхте?

Арвед ми хвърли един продължителен поглед, след това наново подхвана:

— Сега вече Паузиус подкани жена ми да си представи съвсем ясно ключовете така, както има навик да ги държи в ръката си. И наистина върху екрана, по който пак пробягваха всевъзможни неясни

образи, се появиха под влияние на нейното съсредоточаване ключовете с държащата ги ръка, а до тях...

— До тях — хайде, говори де!

— Изникна ясно главата на един мъж...

— На кой мъж?

— Представи си какво ставаше в мене — още повече, че подобно нещо е немислимо, — най-безумните глупости проблеснаха в главата ми...

— Но кой беше мъжът?

— Това навярно ти сам ще си кажеш. Разтреперах се от възбуда, трябваше непременно да изляза на чист въздух! Скочих, изтичах към вратата, вече бях навън, когато чух жена ми да се провиква със звънкия си глас:

— Ах, да, сега си спомних! Зад фотографията на Конрад върху етажерката трябва да се намират; там ги преместих, когато бърсах прах от снимките.

— И аз се втурнах към къщи — продължи Арвед, — и без това не е далече, после по стълбите нагоре и тук вътре, и ето — смъкнах снимката ти от етажерката и наистина — ключовете лежаха там. За три минути се върнах обратно с връзката ключове. Жена ми изобщо не разбра защо я притиснах така буйно до себе си.

Арвед седна най-последно до масата и посегна за цигара. Не знаех какво точно трябваше да кажа. Камък бе паднал от сърцето ми, но не можах да скрия известно смущение.

— А пък чичо Паузиус навярно ликуваше? — попитах аз.

— Естествено, той се подсмивваше, а когато отрекох годността на изобретението му, той заразправя по-нататък:

— Това е, тъй да се каже, нищо. Ако човек има малко опит, може да прави съвсем други работи. Зависи само дали притежава мощно живописно въображение и способност за силна концентрация, така че да може да държи самото внимание приковано върху образната си представа, защото образите се разсейват при най-малкото отклонение на мислите. — И сега вече чичо Паузиус сам седна до апарата, като обясни, че иска да ни покаже няколко спомена и след това някои капризи на въображението.

Върху екрана се разгърнаха картини с пищни цветове, чиито фигури пъргаво се движеха, сцени, които той бе видял в театъра,

образи, които сам бе нахвърлил, също и каквото си представяше в момента.

Хванах приятеля си Арвед за ръката, прекъсвайки го.

— Човече — извиках, — наясно ли си какво означава това изобретение?

— Разбира се — ще се разкрие с цялата си сила, след като бъде обнародвано. Изучаването на мозъчната физиология, на духовния живот, на психологията, цялата медицина...

— Остави науката! Нямам предвид нея. Това, което откри Паузиус, означава изкуство: новото изкуство, идващото изкуство — абсолютната живопис! Не разбираш ли? Боите и четката са излишни, опит и сръчност не са необходими. Въображението на художника пресъздава непосредствено пред изумените погледи на зрителя най-съкровени преживявания на гения в образи. Благодарение на природонаучната техника е преодоляно всяко усилие на живописната техника — душата рисува непосредствено! На Рафаел вече не са му необходими ръце. Идеалът е заложен в самия живот, човекът все повече се въздига до боговете — неговото възприятие е творческа сила!

Подскочих въодушевен и отрупах Арвед с настойчиви въпроси:

— А кога, кога ще публикува изобретението си Паузиус? Ще го направи ли наистина? Сам ли ще пише?

— Той обеща. Скоро, съвсем скоро трябва да стане. Повече подробности е казал на жена ми, след като аз си заминах.

— А къде изобщо е жена ти? Днес няма ли да я видим повече?

— Не, защото тъкмо бие дванадесет. Но, разбира се, тя искаше да надникне за малко. При такова събитие и тя има право да се изкаже. Ослушай се — тя вече идва с чашите!

Тръгнах насреща ѝ. Бузите ѝ бяха зачервени и ми се стори, че долових в чертите ѝ леко смущение, когато остави подноса и ми подаде ръка.

Успях само да кажа:

— Но кога, кога ще излезе мозъчното огледало на бял свят?

Тя ме погледна приятелски с хубавите си очи и отговори с разбиране:

— Това е велико изобретение, нали? Но малко страшно. А чичо Паузиус обеща, че утре, положително утре ще изпрати ръкописа си.

— Утре! — възкликнах аз. — Това ще бъде повратен ден в културната история.

— Утре ли? — върна ни Арвед към действителността. — Та то е вече днес! — Той бе напълнил чашите. — Хайде да се чукнем за новото изкуство, за мозъчното огледало!

Чашите звъннаха. По навик откъснах остарелия лист на стенния календар. Сега той показваше първи април.

КАК ДЯВОЛЪТ ВЗЕ ПРОФЕСОРА

— Обаче съвсем сигурно е — каза професорът, като наблюдаваше нежно пепелта на голямата си „Флор де Инклан“ — съвсем сигурно е, че той ме взе; лично.

— Хо, хо, хо! — Силният господин се засмя. — Значи все пак ви взе?

— И изобщо не сте го разказали?

— Но кой? — попита Синята дама. — Кой ви взе?

— Нима не чухте? — извика нетърпеливо Малката госпожа Брьозен. — Дяволът взе професора.

— Но нали той си седи тук...

— Понеже дяволът го взе жив! — не изтърпя Силния господин.

— Не разбирам.

— Той трябва да разкаже.

Посместиха се по-близо до масата.

— Как изглеждаше той?

— Кога се случи това?

— Миналата събота — професорът замислено дръпна от пурата си — седях, както обикновено всяка вечер, до писалището си, когато се почука и на моето учудено „Влезте!“ — ала не се плашете!

— Страхотии не искам да слушам, не, не, не! — развика се Синята дама.

— Наистина бе ужасно. В първия миг аз бях не по-малко изплашен.

Синята дама си запуши ушите; но не силно.

— Изведнъж някой застава в стаята, щраква копчето на абажура, та да видя съвсем ясно образа.

— С наметало, с огнени очи? Виждам го пред себе си! — изпревари разказвача госпожа Ерьозен.

— Лоденова пелерина и златни очила; мъж с моя ръст и фигура, с бели коси и мустаци, всъщност съвсем приятен, страшното обаче бе тъкмо...

— Конският крак?^[1]

— Опашката? — извика Синята дама.

— Не, той изглеждаше точно като мене самия — не се смейте! Помислих си, естествено, че е халюцинация, а вие знаете какво означава това при моя изтощен мозък. В началото останах да седя на стола си напълно неподвижен.

Тогава моят двойник каза много учтиво:

— Съжалявам, че трябва да ви взема, господин професоре, но решението ми е категорично...

— Да ме вземете? Какво значи това? Не съм лекар и сега нямам време! — възразих гневно.

— Е, именно да ви взема — натърти на думата другият. — Аз съм дяволът.

— Дяволът? Та вие изглеждате...

— Да, наистина трябва да ме извините. Когато идвам при вас, приемам този ваш образ. Тъй като всеки е собственият си дявол! А сега бъдете така добър и елате с мен.

— Но къде? Аз не вярвам нито в ада, нито в дявола в простонародния смисъл.

— И съвсем не е необходимо. Вземам всекиго в неговия си смисъл, както той си представя своя свят. Вас например ще ви отведа в малък космически автомобил. Нали с такова удоволствие пътешествувате до звездите.

— Много моля, правя го тук на писалището си; нямам ни най-малкото желание да пътешествувам. Освен това бих се нуждаел от неколкоседмична подготовка. Първо би трябвало да стегна пътната си аптечка.

— Не е необходимо. Та аз не ви вземам за ваше удоволствие. Трябва да пропътувате стотици хиляди билиони километри, за да се пречистите. Така си го намислих.

— А после? — попитах аз.

— Е, ще се нареди някак. Може би ще направим от вас метеор или ще бъдете оженен за хиляда години на Марс — марсови години, естествено.

— Благодаря и за двете. Изобщо не ми идва наум да дойда с вас. Тук имам още належащи, наченати работи.

— Друг изход няма. Тях може да ги довършите по пътя.

— Значи не искате да ми извиете врата?

— Нямам такова намерение, ако доброволно дойдете с мене. Бихме искали да запазим скъпоценната ви умствена дейност още известно време, макар и, разбира се, вече не на Земята.

— Но в крайна сметка ще продължа да живея все пак в Земната душа, нали?

— Оставете ме на мира! — извика дяволът ядосано. — Не съм дошъл тук, за да се оставя да ме разпитват. Най-накрая ще взема и Земната ви душа.

— Земната душа ли? — прекъсна Синята дама професора. — Това пък какво е?

— Ооо! Я не пречете сега — възмути се госпожа Брьозен. — Та нали професорът съвсем наскоро чете сказка върху това!

— Ама тогава аз не можах да дойда, тогава бе избягало слугинчето ми.

— Е, според схващането на професора — опита се накратко да обясни Силния господин — Земята е одушевено същество и щом ние не можем да живеем повече тук като хора, продължаваме да живеем след това като спомени на Земната душа...

— Учи Фехнер^[2] — додаде професорът.

— Също и аз ли? — пожела да узнае Синята дама.

— Вие веднага ще идете в Слънчевата душа — обеща професорът, — тъй като още сега спадате към най-хубавите спомени на Земната душа.

— Хайде, разказвайте по-нататък! — обади се госпожа Брьозен нетърпеливо и почука по масата.

Нежният юноша, който тъкмо искаше да каже нещо, се сепна и замълча.

Професорът отпи глътка от чашата си и каза:

— Забелязах с удоволствие, че теоретичните въпроси, изглежда, хвърляха дявола в известен смут. За да спечеля време, ровех в ръкописите си и тъкмо исках да запитам дали не бих могъл да взема със себе си бинокъла си, марка „Цайс“, но изведнъж — не зная как стана — се озовах извън стаята и се видях до дявола в едно удобно кресло. Краката ни почиваха на специално столче и ни заобикаляха някакви перила, но иначе висяхме съвсем свободно в пространството. Като по чудо изобщо не ми се виеше свят.

Силния господин се изкашля особено. Професорът не се смути.

— Поставих си за цел да не позволя да ми хареса дяволът. Може би все пак можех да намеря някак слабото му място, та да се отърва от него. Ако Фауст беше истински математик, нямаше да му се налага да се бори цял живот с дявола. Почувствувах се по-спокоен и нищо не казах. Тогава дяволът полюбопитствува:

— Е, как ви харесва нашият космически автомобил? Той е направен от вашия идеал, абсолютно якия и прозрачен щелит, затова можете да обхванете всичко с поглед.

Огледах се. Зад нас бе абсолютна нощ, пълен мрак. Над, до и под нас разпознах отделни звезди, които отпред все повече се сгъстяваха и по посока на пътуването се сливаха в един-единствен ярък блясък. Не можех изобщо да си го обясня. Що за звездно небе бе това? В коя точка на света се намирахме? Навярно дълго време съм бил в безсъзнание.

— Колко време пътуваме вече? — запитах аз.

— Около половин час — отговори дяволът. — Трябваше за малко да ви приспя, за да ви докарам тук по-удобно. Е, такова нещо не сте виждали, нали?

— О — не се съгласих аз, — та всичко това, естествено, ще се обясни. С каква скорост пътуваме всъщност?

— С приблизително десетократна светлинна скорост.

— Хо, хо, хо! — изсмя се Силния господин. — Дяволът наистина трябва да е имал пръст тук.

— Така беше — продължи невъзмутимо професорът. — Прецених бързо положението на нещата. Десетократна светлинна скорост, тогава трябваше да пропътуваме разстоянието Слънце — Земя за петдесет секунди. До Нептун е тридесет пъти по-далече. Значи казах:

— Добре! Тогава вече отдавна трябва да сме извън цялата Слънчева система.

— Действително сме извън нея.

Стори ми се, че сега разбирам защо зад нас беше черна нощ. Тъй като ние препускахме много по-бързо от светлината, светлинните вълни не можеха да ни догонят и бе тъмно. За сметка на това ни огряваха идващите отстрани лъчи. А блясъкът там отпред? Благодарение на неимоверно бързото ни движение срещу звездната светлина светлинните вълни трябваше тъй силно да са се скъсили, че

дори най-дългите видими вълни, тези на червената светлина, спадаха под дължината на въобще видимите вълни и следователно не можеха да окажат никакво въздействие повече върху нашите очи. И тъй, откъде се бе взела тази яркост пред нас? И там би трябвало да цари мрак.

Навярно дяволът забеляза, че нещо не ми бе ясно, и подхвърли иронично:

— Е, господин професоре, май че не можете да обясните по естествен път светлината там отпред.

В този миг решението ми хрумна и съвсем спокойно вметнах:

— Та това е много просто. Това, което ни свети там отпред, не са светлинни лъчи, каквито ние, хората сме свикнали да виждаме, а недействащите в друг случай, върху нашето око дълги топлинни или може би електрически вълни отвъд червения край на спектъра. Чрез собственото ни движение те така се скъсяват, че ние ги възприемаме като светлина. Това е едно хубаво доказателство, че звездите излъчват извънредно много ултравиолетови лъчи, крито ние още не сме в състояние да наблюдаваме.

Дяволът промърмори нещо под носа си. Ядосваше се, че бях познал. Веднага след това обаче присви вежди и разтегли малко ъгълчетата на устните си, както аз имах обичая да правя, когато искам да задам такъв един лукав въпрос — бе прекалено подло, че безобразникът изглеждаше точно като мене, — и рече:

— Ако силната светлина там отпред ви дразни, мога и да намаля яркостта ѝ. Вижте, тук имам един непропусклив за всички лъчи чадър, който обръщам сега напред — така — ето вече никаква светлина не може да проникне отпред и въпреки това ще свети.

— Да, но много по-слабо.

— Откъде идва сега тази светлина?

Изпаднах в затруднение. Може би дяволът си служеше с измама? Беше ли чадърът напълно непрозрачен? Не, явлението не бе просто отслабване на предишното; появи се съвсем друго разположение на звездите. Силният блясък в средата бе изчезнал. Светлината не можеше да идва от звездите по посока на движението. Да не би да имахме сега огледало пред себе си? Обърнах се, зад нас бе тъмно. Дяволът се ухили. Стана ми тягостно. Не биваше да позволявам дяволът да ме срази по теоретични въпроси. Кой знае какви права

придобиваше той по този начин. Светлината можеше да идва само отзад, а въпреки това ние се движехме срещу нея — как... но разбира се, че така трябва да бъде...

— Е, професорче? — зададе повторно въпроса си дяволът със зловещо спокойствие.

— Естествено, зная — не му останах дължен аз. — Това е светлината, която ние застигаме по пътя ѝ, затова изглежда, като че ли тя идва отпред. И тъй като чрез собственото си движение ние разделяме светлинните източници, то не виждаме същинските, светещите, а късовълновите, ултравиолетовите лъчи на намиращите се зад нас звезди; сега те стават видими за нас. По-преди тази светлина просто не правеше впечатление, защото бе засенчена от лъчите отпред.

— Не го разбирам — призна си госпожа Брьозен.

— Представете си — разтълкува ѝ Силния господин, — че една дълга, дълга пехотна колона марширува пред вас, настигате я с автомобила си и пътувате покрай нея. Отминавате всички поделения, но най-напред последните и после, все по-късно, по-рано тръгналите. То е същото, както ако автомобилът спреше, а колоната маршируваше обратно покрай вас.

— Не знаете ли — включи се Синята дама, — че последния път попаднахме сред маневрите и котенцето ми си загуби копринената кърпа? Тогава беше така, ала тогава виждахме хората все отзад?

— Ами светлинните вълни нямат гръб — избоботи Силния господин, — изобщо те предават на окото ви само въздействието на трептенията, които излизат от предметите. Ако професорът можеше да проникне с поглед чак до Земята, щеше да види сега всичко обратно по време, часовниковата стрелка щеше да се движи от дясно на ляво и всички хора действително щяха да вървят обратно.

— Да, да, така е — потвърди професорът. — И аз дори го видях. Тъй като, за да ядосам дявола, го предизвиках:

— Жалко, че няма средство, което по разбираем начин да направи нещата на Земята видими за нас. Тогава всичко, което се е случило там, бихме могли сега, за разнообразие, да видим как протича обратно. Би трябвало, разбира се, да пътуваме много по-бавно, защото нали при нашата скорост времето би летяло назад и човек нищо не би могъл да възприеме ясно.

— Ха, ха! — Дяволът се разсмя. — Вие, разбира се, не бихте могли да направите такъв телескоп, но за мене това е дреболия. Погледнете тук през бинокъла. Той тъкмо ще е достатъчен за сегашното ни разстояние. Момент — така, само намалих скоростта ни дотолкова, че да настигнем светлината с нормална скорост. Къде искате да надзърнете?

— Да кажем, в нашия град. Действително вече го виждам. Това е ъгълът на Шламщрасе, мога да различа дори номера на къщата. Двадесет и едно.

— Как? — Синята дама сподави един вик. — Та това е нашата къща! А какво видяхте?

— Надникнах през отворения прозорец в гардеробната.

— Тогава слугинчето пак е оставило прозореца отворен, въпреки че аз...

— Но първо чуйте все пак! — рече госпожа Брьозен на Синята дама.

— Можех да различавам всичко съвсем добре — продължи професорът, — защото слънцето светеше в стаята. Това се случи предната събота около обяд. Тъй като бяхме пътували един час с десетократна светлинна скорост, сега вече бяхме догонили светлината, която преди около десет часа бе излязла от Шламщрасе.

— Слава богу — зарадва се Синята дама. — По това време не си бях вкъщи.

— В стаята обаче имаше някой. Само трябваше да свикна отначало с това, че виждах всичко в обратен хронологичен ред. И съвсем нищо не бих разбрал от цялата работа, ако постоянно не бях си отварял само за миг очите и не бях си създал по този начин една поредица от моментни снимки. Но ако ви ги опишех така, както ги видях, винаги на първо място по-късното: едно същество от женски пол излиза през вратата, после същата особа в стаята, слага рокля в скрина, което обаче означава, че я изважда, чак след това отваря скрина и т.н., то вие нямаше изобщо нищо да проумеете.

— О боже, о боже! Кажете само как беше действително! Сигурно е имало крадци!

— Не зная. В правилен хронологичен ред нещата протекоха горедолу така, че отначало едно момиче порови в едно чекмедже и извади чифт бели ръкавици.

— Ах, тези с четирите копчета!

— После извади от скрина пола и бяла блуза...

— Това е било везаната ми блуза, сещате ли се, тази с истинските...

— И както излизаше с нещата през вратата, се закачи на бравата и дантелите доста се пораздраха.

— О, божичко! О, божичко! Това е било слугинчето ми, нали искаше да иде вечерта на бал, то зае дрехите ми. Ох! Трябва да си ида къщи, веднага!

Синята дама скочи. Нежният юноша направи поклон.

Професорът не спря да разказва:

— Продължавах да търся с бинокъла, но дяволът ми го взе от ръката.

— Е — рече той със святкащи очи.

Синята дама въздъхна и отново седна.

— Е, господин професоре, я ми обяснете този бинокъл по естествен път.

— Изобщо не е нужно да го правя — отговорих съвсем спокойно. — Можете да изисквате от мене обяснение само за естествени процеси, а бинокълът ви е някакво дяволско изобретение, искам да кажа, шарлатанство, което няма нищо общо с науката. Би трябвало първо да ми докажете, че това е вярно работещ оптически инструмент, а не психологическа измама, преди да смеете да очаквате от мене теория.

— Ама че дяволски тип, тоя професор! — изръмжа дяволът.

Направих се, че не съм чул.

— А че въобще пътуваме с десетократна светлинна скорост — поде отново той, — която аз сега отново възстанових, това все пак е чисто технически проблем, който вие трябва да решите. Ако не можете, хич няма да се церемоня с вас. Просто ще отворя тази клапа, след това ще изпаднете навън и *падащата звезда* е готова.

Работата ставаше съдбоносна. Размишлявах. Никога през живота си не съм размишлявал така напрегнато и не искам пак да го правя. За щастие съм философ. Казах си: Трябва да разгледам нещата напълно абстрактно. Дяволът можеше да ми задава още много въпроси, за да ме изиграе. Трябваше да си обясня самия дявол!

Дяволът започна да ме нагрубява, очевидно смяташе, че вече ме е победил.

— Е, ще стане ли скоро? — кресна той.

— Знаете ли — не се предавах аз, — има две обяснения. Едно психологическо и едно метафизическо. Според психологическото вие не сте нищо друго, освен мое съновидение, въобще измислица, измислица на човечеството.

Дяволът направи движение, като че искаше да отвори клапата и да ме остави да падна в космическото пространство.

— От това няма да имате никаква полза — побързах да го уверя, — така не можете нищо да докажете. Защото ако вие сте само измислица, то моят случай също би бил само измислица и въпреки това аз пак бих се събудил съвсем бодър на писалището си или където и другаде да съм заспал.

— Вие сте буден! — изръмжа той отново.

— И аз тъй мисля — подкрепих го аз. — Защото, ако тази история се окажеше сън, а не действително изживяна сега от мене, то тя би била доста изтъркана. Използувал съм прекалено често този мотив със съня.

— И тъй!

— И тъй, метафизическото обяснение. Тук отново има две обяснения. Едното е натурфилософско-космологично, другото е повече етично-ноологично.

— Господине, вие можете всекиго да подлудите. Не искам все по две обяснения, искам правилното обяснение.

— Във въпроса ви, как правите така, че да пътувате толкова бързо, са залегнали обаче два проблема. Мога да попитам: Как става така, че разполагате с такова количество енергия, което ви е необходимо за скоростта; и мога да попитам: Откъде идвате самият вие?

Дяволът ме погледна с такъв израз на лицето, че аз се засрамах, задето мога да изглеждам така глупаво-учуден.

— Та вие въобще нямате право да питате — разсърди се той, — а аз.

— Ала още един въпрос ще ми разрешите — помолих съвсем учтиво. — То е само за да не предизвикам тепърва излишни стълкновения.

— Е — омекна дяволът, — съгласен съм. Дори ще отговоря на въпроса. Но той е последният, иначе...

— Кажете ми, моля, можете ли да правите *чудеса*?

Тогава с дявола се извърши Странна промяна. Чертите му се изкривиха, той вече съвсем не приличаше на мене, той приличаше на дълбоко нещастен човек, при все това и на могъщ властелин с неимоверна сила на волята, когото някаква слабост е изненадала. Изплаших се. Но то продължи само миг. После отново стана предишният. Сбърчи чело и запита:

— Какво значи това? *Да създам* не мога нищо!

— Искам да кажа — поясних, — можете ли да причините произволни промени в първоначалното разпределение на всемирната енергия, така че изведнъж да възникнат напълно неочаквани и необясними за нашето разбиране неща.

Той се засмя горчиво.

— Необясними за вас, хората ли? Това не би представлявало нищо особено! Че колко ли надалеко можете да прозрете вие? Вие сте смъртни духове и сте безпомощни пред вечността. Аз обаче мога да бръкна във вечността, където се носят още безброй системи от светове с неизчерпаеми форми на енергия, и да прехвърля от тях в пространството на вашия Млечен път толкова, колкото ми е нужно, за да ви настръхнат косите.

— Аха — досетих се аз, — значи вие сте придвижили тази двигателна енергия с фантастична интензивност, която ни дава десетократна светлинна скорост, от някоя безкрайно далечна звездна система насам?

— Приблизително е така, макар и не толкова просто, колкото си го представяте. Не от система като тази тук, а от съвсем друго място, за което не можете да имате никаква представа.

— Тъй значи — рекох аз, — ами тогава работата, естествено, е ясна. Пита се само защо си правите този труд? Бих си позволил да отбележа, че тук сте извършили нещо много неразумно.

Дяволът кипна. От очите му сега действително излизаше огън и аз съжалих за думите си.

— Жалък червей — изруга ме той, — как се осмеляваш да съдиш за постъпките на вечните духове. Щях да те смажа, ако — ако — и със

спокоен глас продължи, — ако всъщност не бяхте напълно прав, господин професоре.

И с тези думи отново рухна като прекършен.

При този обрат страхът ми премина в безмълвна радост и сигурност. Какво наистина можеше да ми се случи, докато излизах прав. Струваше ми се, че ясно разбирам: колкото и могъщ да бе този дявол, една сила властвуваше над него и това бе разумът. Само ако се покажех по-слаб от него в това отношение, можех да бъда загубен. Но за какво ми бе всичко това, ако не успеех да се върна отново на Земята, на която принадлежах? Все пак не исках во веки веков да кръжа тук в пространството. Да питам вече нямах право. Какво да правя?

— О, о, о! — въздъхна Нежния юноша и отпи от лимонадата си.

Професорът продължи да разказва:

— Споменахте — опипах внимателно почвата аз — за постъпките на вечните духове. Това направо звучи, като че ли от този вид има няколко.

— Има само двама — отрони дяволът уморено, — единият съм аз, а за другия не обичам да говоря.

— Хм! Другият...

— За това нито дума! — прекъсна ме той невъздържано.

— Исках само да кажа, че той също би могъл да посегне към вечността и да създаде най-прекрасните неща.

— Не — изръмжа той отново сърдито, — точно това не прави. Не му е необходимо. Та той е самият световен разум. Така хубаво е подредил цялата история, че всичко върви от само себе си. Той не прави грешки, следователно не му трябва чудеса, за да ги изправя. И тъкмо това е моето нещастие, това е моята трагедия!

— Аха! Та тогава вие също сте ми ясен, господин Дявол. Власт наистина имате, но не и разум!

— Истинска мъка е, проклета мъка. Съществувам само за да правя грешките в света. И от това също нямам никаква полза. Защото разумът постоянно ги лекува. Само неразумното загива. И така убивам всъщност самия себе си.

— Значи вие сте, тъй да се каже, хроничното самоубийство.

— Какво приказвате, не бива да се взима така буквално. Нали имам на разположение безкрайността. Колкото и безразсъдни неща да се премахват, аз внасям все нови смущения. С нашето пътуване

например създадох доста хубава бъркотия сред света. Още и с разследването утре, докъде стигнахте...

— Извинете, но това наистина е дреболия. Ще има няколко вестникарски статии и после работата ще се забрави. Защо не взривите Земята? Защо не смачкате на буца цялата система на Млечния път?

— Ха, ха! — Дяволът се запревива от смях. — И какво бих спечелил? Дали малкото материя или енергия, или както искате го наречете, профучава така или еди-как си из пространството, дали късметата вещество са по-малки или по-големи, това по същество е почти без значение. Нали материята е в неизчерпаеми количества, пространството и времето също. Това, което наричаме природа, съществуващото в пространството, за него е свършено безразлично каква форма ще придобие, то има безкрайно много пътища, за да стигне до целта си. Обаче целта, идеята! Виждате ли, това е главното! Ако тук можех да променя нещо! Всичко опира до съзнанието! В него се крие законът, в него се спотайва целта на мирозданието, с тях трябва да се заема. Затова с предпочитание се обръщам към учените, те са тези, които раждат идеите на разума. Ако мога да си взема един такъв философ като вас например, скъпи професоре, ще постигна повече, отколкото ако разруша милион слънчеви системи. Защото тогава ще нанесе вреда на самия разум.

— Това извънредно много ме ласкае — благодарих аз. — А защо не взехте хора като Сократ, Галилей, Кант и други подобни?

— Та аз го направих, направих го! Нали знаете, че насъсках държавните власти срещу тях. За съжаление дойдох прекалено късно. Но — какво пък, защо да не се оплача пред вас. И без това няма да се върнете вече на Земята и не можете да го издрънкате.

— Жалко! — помислих за себе си.

— И тъй, подхвърлихте преди малко, че съм имал власт. Ала тя е доста ограничена. Няма как, такъв си е светът — целта, идеята е извън времето, тя е определящата мисъл. Но желанието и мисленето не могат сами нищо да създадат, не могат да се превърнат в нещо действително съществуващо; за това е необходима друга форма на зависимост...

— Зная — допълних аз. — Необходимо е съществуване в пространството и времето. Често съм си пожелавал един милион марки, но все още не съм ги получил, защото за това се изисква обект

във времето и пространството, пък бил той и само някой, който ми ги дължи.

— Ето, виждате ли! И колкото малки са възможностите ми да създавам живот от нещо си в пространството, точно толкова малко мога и да премахвам от пространството нещо, което вече е в него. Защото пространството е *безкрайно*, в това е причината. И дори един вечен дух може единствено да превръща съществуващото в пространството от една форма в друга, той е в състояние да преработи Млечния път в баварска бира, но тя ще си остане винаги в пространството, а друг вечен дух може отново да направи от нея слънца, планети и философи.

— А ако пространството не е безкрайно? Ако то се връща, тъй да се каже, в себе си, в случай че си отлетял достатъчно далеко навътре? — предположих коварно аз.

— Ха, ха, ха! — проехтя смехът на дявола. — Да, ако! Ако то би било като голяма кръгла кутия, в която наистина вечно би се обикаляло в кръг, от която обаче би могло и просто да се изхвърли нещо! Тогава щях да спечеля играта. Тогава бих могъл така едно след друго да изхвърлям от пространството, с други думи, бих могъл да *унищожавам съществуването*, да го превръщам в абсолютно нищо. На я извадете нещо от кутия, щом кутията няма въобще нищо освен себе си, най-много пак да е пъхната в друга кутия и така все отново и отново в друга. Тъкмо това световният разум е нагласил така хитро, че е обвързал формите на съществуването със същия закон на безкрайността като формите на мислимото. И тъй аз, „бедният дявол“, разполагам винаги само с незначителни средства, когато искам да атакувам съществуването на разумното.

Когато чух дявола да говори така, на душата ми стана чудно радостно. В мене изникна план за спасение.

— Ах, да! — обади се изведнъж Нежния юноша, който бе мълчал досега от скромност.

Професорът го погледна изумен.

— Извинете — запелтечи Юношата, — аз само се зарадвах, че в края на краищата дяволът все пак нищо не може да направи, дори и с баварската бира.

— Е — предупреди професорът, — само не се радвайте прекалено рано.

— Но нали алкохолът е измишльотина на дявола — отбеляза плахо Нежния юноша. — Та той е едно от най-великите средства на дявола.

— В това отношение дяволът е на друго мнение. Знаете ли какво ми каза той по-нататък? Насочих го тъкмо към неговите така наречени скромни средства, понеже междувременно исках да поразмисля над плана си. И тогава той сподели между другото, че сега с любов се занимава с разпространението на въздържанието.

— Какво? Как?

— Да, именно употребата на алкохол — така заяви дяволът — е един от най-големите ми врагове. Без нея човечеството навярно отдавна би измряло. Разбира се, вярно е, че чрез злоупотребата с алкохол, така нареченото пиянство, се затриват много хора и цели поколения, но това не ме топли много. Това са все неустойчиви хора без сила на волята. Значи в това отношение пиянството действа като морален подбор; благодарение на него биват унищожавани тъкмо безхарактерните хора и се предотвратява по-нататъшното им разпространение, докато нравствено силните оцеляват. Пиянството подобрява расата. Това, разбира се, е неприятно за мене. Въздържанието, като навик способствува да се съхранят слабоволевите и болнавите и следователно разваля човечеството, защото то не променя характера на хората, а само отстранява един симптом на тяхната слабост.

— И таз добра...

— Но аз само предавам какво каза дяволът. Между другото — продължи професорът — радвам се, че въздържанието отнема на човечеството най-незаменимото превантивно и възбудително средство. Накарайте само няколко поколения да не употребяват повече алкохол и впоследствие цялото население ще измре от чревни заболявания и нервна слабост. Поради това аз страстно насърчавам въздържанието.

— Ой, ой, господин професор! — въздъхна Нежния юноша.

— Много правилно! — одобри Силния господин.

Синята дама помоли за чаша пунш.

— Сега обаче — настоя Малката Бръозен — ще ни разкажете най-сетне как сте се отървали от дявола.

— С удоволствие — откликна професорът. — Поприказвахме си още за това-онова, между другото попитах как се спира космическият

автомобил.

— Ха, ха! — Дяволът се засмя. — Да не би да си мислите, че ще ви кажа? Операцията с безкрайния вектор? Не, един смъртен дух не може никога да разбере това. Натискам само така — така... Енергията идва не от безкрайно далечното, а от безкрайно малкото.

— И толкова много ли има вътре от него?

— Ами да, естествено. Та тук има безкрайно много податомни светове. Оттук мога да извлека двигателна енергия с произволно голяма интензивност.

— Какво? Бихме могли да пътуваме още по-бързо?

— Разбира се, с хилядо- или милионократна светлинна скорост.

— Не вярвам.

— Господине, моля ви!

— Извинете. Но в никакъв случай и с двадесет милионократна скорост, нали?

— Незабавно ще ви покажа. След това обаче ще ме оставите малко на спокойствие, защото нямам намерение да разговарям през всичките стотици хиляди билиона километри на нашето пътешествие.

Дяволът извърши няколко странни манипулации, при което ме придържаше с ръка. Когато отново ме пусна, забелязах, че сме придобили, изглежда, съвършено неопишуема скорост. Бързо оставяхме по-близките звезди зад нас. Пътувахме с шест билиона километра в секунда; разстояние, което светлината изминава за повече от половин година. Веднага след това дяволът се излегна назад и незабавно заспа.

— Но моля ви се — възрази Силния господин, когато професорът спря, за да си запали нова пура, — на разказа за грамадните количества енергия, установени в безкрайно малкото, във всеки случай ще повярвам. Нали видяхме при радия какъв запас от сила се спотайва в атомите и вероятно е възможно надълбоко под нам достъпното да се крият още неизчерпаеми латентни сили. Защото безкрайното върви както надолу, така и нагоре, за нас то е само въпросителна, а дяволът знае как може да се стигне до него. Но че същият този дявол спял също като нас, тия на мене не ми ги разправяйте.

Професорът запали най-напред с голямо старание пурата си, после весело погледна Силния господин и обясни:

— Че той хич и не спеше. Аз, разбира се, веднага си помислих, че е просто трик. Той очевидно си имаше и друга работа освен да странствува заедно с мен, но не искаше да ме остави без надзор; и тъй като поради това трябваше да запази образа ми, може би не можеше да си помогне другояче, освен да се престори на заспал.

Вероятно го принуждаваха някакви съображения, които аз не зная, защото иначе не би го сторил тъкмо в момента, когато го бях склонил да полетим с шестбилионна скорост.

— Да, а защо изобщо го накарахте? — попита госпожа Брьозен. — И преди вече се чудех. Нали трябваше толкова... е, не знам колко надалече да пътешествувате, а пък във ваша изгода бе да пътувате възможно най-бавно, за да не... Какво собствено трябваше да станете?

— Метеор — или пък оженен на Марс. Хм — усъмни се в логиката на събеседничката си професорът, — аз обаче не исках нито едното, нито другото, не исках и толкова дълго да пътешествувам, исках да се върна на Земята, а за тази цел трябваше да летя възможно най-бързо, и то все направо.

— Не разбирам — оплака се госпожа Брьозен. — Говорете по-ясно.

— Ако пътувате все направо отгук на запад, нали в крайна сметка — понеже Земята е кълбо — ще се върнете в тази прелестна точка на света от изток.

— Това и аз го разбирам. Но светът все пак не е кълбо, по чиято повърхност аз да обикалям.

— Не, но пространството, виждате ли, пространството, в което всички ние се движим, именно то е криво, без ние да го забелязваме. По-рано хората смятали земната повърхност също за равнина, по която човек можел да върви направо, а сега ние знаем, че се движим в кръг, макар да спазваме все същата посока. Нашите математици отдавна вече знаят, че и с нашето пространство би могло да бъде същото. Без съмнение човекът не притежава никакво средство, за да реши дали пространството действително се връща обратно в себе си, знае се само, че в това не се крие противоречие за мисленето. Сега обаче наистина ми се удаде да открия нещо, което дяволът не знаеше — изложението ми още не е публикувано, — сполучих да открия с пълна сигурност така наречения радиус на закръгление на нашето пространство. Да го изразя строго научно: нашето пространство не е *Евклидово*, а от така

наречените *елиптични* пространства с придадени полюси и радиус на закръгление от приблизително над три хиляди светлинни години; това ще рече, че на светлината са й необходими малко повече от десет хиляди години, за да се върне обратно в изходната си точка.

— Хайде, хайде! — поохлади ентузиазма на разказвача Силния господин. — И това би било възможно, но нали тогава би трябвало да виждаме и как слънчевата светлина отново се връща от другата страна; би трябвало зад гърба си винаги да имаме друго слънце.

— И щяхме да имаме, ако пространството беше напълно прозрачно. Но в това пространство витае толкова много поглъщащ светлината прах, че дори най-силната светлина не може да преодолее цялото разстояние, без той да я всмуче. Ние не сме в състояние да виждаме толкова надалеко, дори и дяволът не е в състояние. Пък и най-доброто доказателство за това е, че аз пропътувах целия път.

— А откъде знаете — избоботи Силния господин, — че количката ви не можеше да бъде отклонена от правата, искам да кажа, най-късата линия в пространството!

— Вижте, нали дяволът ми бе казал, че превозното ни средство е от щелит. Това е името, което избрах за един идеален материал, благодарение на който всичко направено от него се освобождава от въздействието на земното притегляне. Съобразно с това не можехме да бъдем отклонени от притеглянето на звездите. Имах значи право да предположа, че праволинейният ни път, който според схващането на дявола води в безкрая, действително трябваше да ни върне обратно в Слънчевата система. Затова бях склонил дявола да увеличи скоростта ни двадесет милиона пъти повече над светлинната. Защото тогава можехме, както вече бях изчислил, да завършим цялото действително пътешествие около света за някакви си непълни пет часа. Пък и ми се щеше още през нощта да се върна у дома.

— У дома? — стресна се пак Синята дама, подскачайки. — Ах, да, нали и аз исках да си ходя. Трябва да проверя...

— Е, хайде, почакайте още малко — успокои я професорът. — Връщането у дома не бе толкова проста работа. Най-напред исках само да се озова отново в нашата Слънчева система, защото в тези непознати светове от неподвижни звезди нито един човек не можеше да се оправи. Да се върна обаче у дома и дори само на Земята и да изляза от това миниатюрно космическо тяло — това бе трудността. И

си казах от самото начало, че за тази цел имах нужда от дявола. Нали не знаех как ме бе докарал тук — само той можеше да ме измъкне отново. Засега изглеждаше, че той спи, макар и да бях сигурен, че тази имитация до мене представляваше уловка, някакъв сигнален уред за дявола, ако се опитам да променя нещо своеволно по апарата. Не помръдвах. Трябваше да изминат още около четири часа, преди да може нашият Баща-Слънце да изгрее отново като малка слаба звездичка и тогава ние щяхме да се приближим до него от другата страна. И Земята също се бе придвижила малко по орбитата си и се бе завъртяла при това около оста си. А ако с нашата умопомрачителна скорост се бяхме блъснали в Земята, щяхме просто да пробием дупка в нея, при положение че щелитът издържи. Докато обмислях всичко, изпаднах в пълно униние. И без това изобщо не мога да понасям пътуването, още по-малко, когато пристигането е така неопределено! И нищо за ядене или за пиене, нито дори пура!

— Наистина ми е мъчно за вас — съжали ме добродушно Синята дама.

— Нали? И на мене ми е мъчно за себе си. Видях невероятни неща в онези далечни точки на света, светлинни мъгли се превръщаха пред очите ми в звездни сводове и отново се стопяваха в потрепкващи облачета зад мен; седях до спящия дявол час подир час и не знаех да го събудя ли, или да чакам още. И чак сега мъка притисна сърцето ми. При бясната скорост, с която се движехме, бе съвсем невъзможно да се различи което и да е съзвездие, макар и отново да пристигахме в нашата небесна област — изобщо не можех да знам дали профучавам край Слънцето, защото дори пространства с шестдесетократния диаметър на Нептуновата орбита прекосяхме за десета част от секундата; бях просто загубен сред вселената, самият аз бях вече много по-малък от една падаща звезда...

В това време усетих как загубих седалката под себе си, ала някаква противостояща сила ме държеше в равновесие; успокоих се и забелязах веднага, че звездите отново стоят на местата си, съзрях познатото небе на нашия Млечен път и яркосветецата точка там, точно там пред нас — това не можеше да бъде нищо друго освен нашето мило Слънце...

— Дявол да го вземе дано! — разгълча се събуденият дявол до мене, който също така не бе напуснал доброволно мястото си.

— Ето че забравих да изключа двадесет милионократната светлинна скорост и сега — сега пропътувахме целия пътен маршрут от сто хиляди билиона километра едва за пет часа!

Сега забелязах, че дяволът имаше под седалката си истински таксиметров часовник, който бе нагласен на сто хиляди билиона километра. В мига, когато автомобилът измина това разстояние, той автоматично бе забавил хода си до обикновената собствена скорост на Слънцето. Ала ме обзе нов ужас. Едва сега ми направи впечатление, че определената ми от дявола пътна отсечка почти точно съвпаднаше с обиколката на елиптичното пространство, както аз го бях пресметнал. Може би дяволът въпреки всичко бе знаел, че пространството има граници? Бе ли измамил мене и опазил себе си?

Това ми мина през главата, докато дяволът занарежда:

— Къде сме всъщност? Е, това действително не го разбирам. Та ние сме пак в Слънчевата система, непосредствено до орбитата на Нептун, обаче точно на срещуположната страна, откъдето потеглихме. А никъде не се отклонихме от посоката, щях веднага да го забележа.

Сега разбрах, че дяволът не знаеше нищо за ъгъла на закръгление на пространството. Може съвпадението на цифрите да е само случайност или да има някаква неизвестна вътрешна причина, във всеки случай спътникът ми все още смяташе пространството за *безкрайно*.

— Разрешете — подхванах аз, окуражен наново от това — да ви обясня веднага. Надявам се тогава да...

— Съвсем нищо няма да. Пътешествието свърши и сега ще правя с вас каквото си пожелае. Но да обясните преди това, все още можете.

— Хм! — измърморих аз. — Вие току-що се заблудихте, когато сметнахте пространството за безкрайно. Нашите математици отдавна знаят, че са възможни много видове пространства, които не съдържат никакво противоречие в себе си. Само дали нашето пространство, условната форма на нашето съществуване, притежава онова качество на закръглеността, това не можа да се докаже. Но сега ние действително пътувахме все направо и въпреки това се върнахме на същото място. Следователно пространството, в което проведохме нашия опит, не е така нареченото Евклидово пространство, а води след сто хиляди билиона километра обратно в себе си. Пространството има

край. Отдавна вече го знаех, ако ми бяхте позволили да взема ръкописите си, там е написано.

Известно време дяволът остана съвършено неподвижен и размишляваше.

— Какво? — извика после той. — Пространството наистина ли е закръглено? Тоест не е безкрайно? И аз никога не съм го забелязал? Наистина друг път не съм се движел тъй лудешки бързо по права линия. Но тогава, щом е така — ха! Тогава другият също не го знае! Та тогава целият световен разум се заблуждава. Тогава формата на телесното съществуване също така не е безкрайна, както формата на мисълта и идеята? Я, тогава аз спечелих! Тогава мога цялата природа, цялото ѝ законно съдържание да изхвърля полека-лека от формата на съществуване, да ги оставя да изтекат в нищото — мога да унищожавам! Нещо, което никой бог и никой дявол не можаха да разберат, го открива някакъв си професор! Кълна се в баба си, ти си славен човек Братко, дай да те прегърна!

Всъщност бях малко засрамен, но все пак напомних:

— Сега обаче навярно ще...

— Но, разбира се! — потвърди дяволът. — Ще те пусна да си вървиш. Би било жалко за тебе. Един такъв гений трябва да се запази за хората. Незабавно ще те върна на Земята.

— Хо, хо, хо! — Силния господин се засмя. — Добре са ви преметнали!

Професорът замълча и кимна няколко пъти леко с глава. После отпи глътка от чашата и отново запали пурата.

— Е, и? Какво по-нататък? — попита Малката Бръозен.

— Това бе последното, което чух от дявола. Намерих се отново в кабинета си. Часовникът показваше два часа двадесет и пет минути сутринта. Неделя. Бях смъртно уморен и си легнах.

— Но, господин професоре — полюбопитствува Синята дама, — нали все пак историята въобще не е истинска?

— Всичко е истина, до най-малките подробности, като изключим номера на къщата на Шламщрасе двадесет и едно; този незначителен епизод се разигра в друго жилище. Но останалото — на него можете да се осланяте.

— Хо, хо, хо! Наздраве, професоре! — провикна се Силния господин.

Нежния юноша си сипа чаша вода, а Синята дама рече:
— Ала все пак наистина е много мило от страна на дявола, че ви е върнал.

[1] Нем. идиом, дяволска работа, зла умисъл. Б.пр. ↑

[2] Густав Теодор Фехнер (1801—1887) — лекар, естественик, философ, застъпвал пантеистичния възглед, че целият свят, вкл. цветята и звездите, притежават душа. Б.пр. ↑

ПРОЕКТИТЕ НА СВЕТА

Когато се създаваше светът, трябваше — много естествено — преди всичко да има проект.

Разбира се, не само един. Имаше безкрайно много възможни светове в безкрайно много възможни пространства. И тъй като ставаше въпрос за важно дело, главните ангели имаха задачата да разработят всичко в най-големи подробности.

Времето не напираше, защото мярката за земното въртене още не бе открита, и така Господ възнамеряваше да избере най-добрия от всички възможни светове, за да го сътвори като единствено реален.

Без съмнение, той разпозна най-добрия от пръв поглед. В него нямаше изобщо никакво противоречие, никакво разногласие, никакви смущения, никакви болки, никакви глупости; нямаше нищо друго, освен опияняващо блаженство и доволство; а при това никой не знаеше от какво всъщност бе доволен. Защото всички бяха винаги единодушни и бе съвсем невъзможно да се ядосаш за нещо.

Бог вече искаше всецяло да изработи този свят на най-висше щастие, когато тепърва погледна разноските. Уви! Най-съвършеният свят бе, за съжаление, най-скъпият от всички. Той наистина бе прекалено скъп. Трябваше му постоянна налична субсидия, тъй като нито едно желание не биваше да остане незадоволено. Това можеше да си позволи само едно акционерно дружество, а такова не можеше да се създаде; в противен случай светът вече не би бил съвършен.

И тъй, прекалено скъпите светове бяха отстранени от самото начало, също така прекалено евтините, тъй като те бяха боклук. После Всевишният направи още няколко по-строги подбора и запази накрая два проекта. Нарече ги А и Б. Те бяха изпълнени в естествена големина.

Сега трябваше най-напред да бъдат изпробвани.

Общото енергоразпределение бе нагласено в начално положение при време нула и след това пуснаха времето. Първо при свят А. Работата потръгна и светът забръмча, та драго да ти стане.

След като това бе продължило така няколко децилиона години, което при един световен опит все пак още не говори много, Господ направи малко контролно изпитание. Той бръкна наслуки в една от безкрайно многото системи от млечни пътища, извади си едно слънце, взе една от планетите му и разгледа по-подробно нещото, което се развиваше върху нея и пълпеше наоколо. То изглеждаше почти като на нашата Земя.

— Как ви харесва там? — попита Създателят. — Нима това не е един прекрасен свят?

— Благодаря за любезното запитване — отговори един глас. — Ще проверя.

— Какво? Ще провериш ли? Та вие трябва да знаете дали ви харесва.

— Ще направя справка в Календара за чувствата какво трябва да отговоря. Тук е написано. Това е един ужасен свят.

— Какво означава това?

— Ще погледна в Календара на разума. И тъй — поради абсолютната закономерност на математическата логика, която е заложена в основата на световния проект, всички събития и всички чувства са определени от самото начало и човек може да ги потърси както за бъдното, така и за отминалото време в автоматичните репродукционни регистри. Следователно, ако искам да зная защо имам определено мнение, трябва само да...

— Но какво искаш да спечелиш с това? Та ти трябва сам да решиш...

— Какво искам ли? Ще надзърна в Календара за желанията.

— Имам предвид защо намирате света за ужасен?

— Тъкмо защото гой е така абсолютно безпогрешен, че човек може всичко да разбере от Календара на действителността. Също и какво трябва да иска — нали не го знае предварително, ала въпреки това може да го научи, ако направи справка.

— Затова пък сте предпазени от всякакви глупости.

— Но ние изобщо не живеем, само търсим непрекъснато в Календарите; а когато видим какво ще стане, изобщо не желаем тепърва да го изживяваме. Ето например виждам в Календара на желанията, че искам утре, на тържествения обяд в чест на нашия

директор, да държа реч, но от Календара на чувствата научавам, че при това ще се изложи и зле ще засегна човека.

— Тогава трябва да се откажеш или да промениш речта.

— Точно това е ужасното! Как да го направя, преди да съм погледнал в Календара на разума? Нищо не може да се промени в този свят! Най-малкото петънце или пращинка продължава да действа во веки веков, запазва се някъде.

— Но все пак се забравя.

— Забравя! Е, ако имахме праг на съзнанието! Но дори ако можеше човек да забрави, нали то си е записано в световните планове и някой може да го открие. Не, не! Да можеш всичко да разбереш, но да не си в състояние нищо да промениш — това е лошо. И макар всичко да е възможно най-добро, един свят, в който нищо не може да се направи по-добре, все пак е ужасен!

Тогава Всевишният върна планетата на мястото ѝ, Слънцето в неговата си система и Млечния път в неговото си пространство, изключи времето и светът бе спрял от производство.

— Не — каза той на главния ангел, който бе направил проект А, — това не е най-добрият свят. Нека да изпробваме проект Б.

Външно този свят напълно приличаше на А, защото той също бе изграден на принципа на вмъкнатите като кутии една в друга обитаеми звездни системи. И тъй, ангелът пусна времето да върви, а когато изминаха двадесет центилиона години, Господ пак си извади една планета и огледа живите същества върху нея.

— Е, как сте? — поинтересува се той. — Как ви се нрави светът?

— Ужасно, съвсем ужасно! — закрещяха един през друг множество гласове.

— Хайде, хайде! — занарежда успокоително Творецът. — Само един по един!

Но нищо не можеше да се направи. Така всички се оплакваха едновременно, докато той не измъкна едно от тези същества. Сега то изведнъж се оказа много доволно и когато Господ го запита как му харесва светът, то възкликна:

— Ах, така е просто чудесно! Сега съм сам и ето че веднага е налице всичко, каквото желая. Прииска ли ми се да се потрудя здравата, мускулите ми заиграват и мозъкът ми заработва трескаво. Прииска ли ми се да почина и река ли, че тук трябва да има хубава

къщичка сред обширен, закътан парк и удобен шезлонг на верандата, то незабавно ще се излегна там и ще запуша хаванската си пура. Така че тук си е направо превъзходно!

— Тогава защо всички викахте: Ужасно! Ужасно!

— Да, Всемогъщи, докато един от нас желае нещо, сам за себе си, ние имаме всичко; то се явява охотно и нищо не може да му попречи. Но като сме натъпкани заедно там, в пространството на жилищното кълбо, хубавите мисли и блянове, всички прекрасни мечти на моята душа се сблъскват и влизат в конкуренция със също така могъщите фантазии на съквартирантите ми. Там, където е градината ми, съседът пуска шестте си момчета да ритат топка и да крещят колкото им сърце иска. Защото няма начин да се предотврати това, което всеки си намисля. Достатъчно е да си представиш нещо, за да се превърне то в действителност. Никъде тук не съществува нищо сигурно, нищо положително! И тъй, стори ми една-единствена милост и махни от света всички други обитатели, за да не ме ограничават в моя красив собствен свят.

— Ха, хм! — изрече Бог колебливо и върна създанието на мястото му в световната система, където то незабавно започна да се вайка.

— Значи и с проект Б нещата не стоят както трябва — установи Всесилният и изключи времето.

Двамата главни ангели направиха доста недоволни физиономии, доколкото това подобаваше, и веднага предложиха услугите си да внесат нови проекти.

Ала Всевишният махна с ръка:

— Какво приказвате, работата със сътворението на света не е чак толкова бърза. Тези ваши два свята не струват. Може би по-късно ще ви хрумне нещо по-добро. На първо време и така става.

С тези думи той взе двата модела на света и за по-удобно ги постави един в друг в небесния килер за вехтории.

След няколко децилиона години Творецът случайно хвърли поглед отново към този ъгъл и забеляза, че двата бракувани свята работеха.

Той извика двамата ангели при себе си и попита кой си е позволил да пусне времето, та световите продължават да са в пробно изпитание.

— Аз си взех само останалото ми време — призна си малко страхливо ангелът на проект А.

— И аз само моето — присъедини се ангелът на проект Б.

— Да, да — заобясняваха един през друг двамата, — ние просто искахме да опитаме кой свят е по-издръжлив, ако вървят едновременно.

— Тъй ли? — благо кимна създателят. — Я да проверим тогава какво се е получило.

И той отново бръкна в комбинираната световна система и извади един обитател. Че винаги уцелваше когото трябва, се разбираше от само себе си.

— Е? — любопитствува той. — Как е сега при вас?

— Отлично — отговори човекът, защото това бе човек.

— Как става така? Нали в света А се туюкаха, че всичко било тъй предопределено, че нищо не можело да се промени, а в света Б се оплакваха, понеже каквото и да си намислел човек, веднага се сбъдвало и затова нямало нищо сигурно.

— Да, Господи, тъкмо това оправихме. От двата свята направихме нов, наш собствен. Тъй като ние образуваме едно особено Дружество за подобряване на света.

— Това вече е прекалено! И как го сторихте?

— Много просто. Световете си вървят, ние на това разчитаме. После вземаме от Б фантазията, а от А закона. Така постигаме допълването. Каквото представяме за желателно, действително го вършим, а неотменимото използваме за разумни цели.

— Не е лошо! Та вие се насочвате по този начин тъкмо към разумния свят, който очаквам. Е, в такъв случай можете да си го създадете сами, аз ще го утвърдя. А ти кой си всъщност?

— Аз съм инженерът.

Издание:

Курд Ласвиц. Апикис

Разкази

Книгоиздателство „Георги Бакалов“, Варна, 1990

Библиотека „Галактика“, №103

Редакционна колегия: Любен Дилов, Светозар Златаров, Елка Константинова,

Георги Марковски, Агоп Мелконян, Димитър Пеев, Светослав Славчев, Христо Стефанов

Рецензент: Людмила Стоянова

Преведе от немски: Виолета Тончева

Редактор: Димитричка Железарова

Оформление: Богдан Мавродинов, Жеко Алексиев

Рисунка на корицата: Текла Алексиева

Художествен редактор: Иван Кенаров

Технически редактор: Ангел Ангелов

Коректори: Паунка Камбурова, Янка Енчева

Немска — ГДР, I издание

Дадена за набор на 10.X.1989 година. Подписана за печат на 26.II.1990 година.

Излязла от печат месец март 1990 година. Формат 32/70/100. Изд. №2288

Печ. коли 12. Изд. коли 7,78. УИК 8,40. Цена 1,50 лв.

Книгоиздателство „Георги Бакалов“ — Варна

ДП „Г. Димитров“ — София

Ч — 830

© Виолета Тончева, преводач, 1990

© Людмила Стоянова, предговор, 1990

© Богдан Мавродинов и Жеко Алексиев, библиотечно оформление, 1979

© Текла Алексиева, рисунка на корицата, 1990

c/o Jusautor, Sofia

Kurd Laßwitz

Bis zum Nullpunkt des Seins

© Verlag Das Neue Berlin, Berlin, 1979

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.